

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Zuzana Beláková

Smluvní pokuta ve spotřebitelských smlouvách

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: prof. JUDr. PhDr. David Elischer, Ph.D.

Tematický okruh: Občanské právo hmotné

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 5. listopadu 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 219 753 znaků včetně mezer.

V Praze dne 5. listopadu 2023

.....
Mgr. Zuzana Beláková
Autorka rigorózní práce

Poděkování

Tímto děkuji panu prof. JUDr. PhDr. Davidu Elischerovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, věcné připomínky a trpělivost při zpracovávání této rigorózní práce jakož i za celkovou obohacující spolupráci.

Na tomto místě bych ráda rovněž vyjádřila velké poděkování své rodině, svým přátelům a svému příteli za jejich neutuchající podporu, pochopení a velkou trpělivost při psaní této práce.

Obsah

ÚVOD	1
1. FUNKCE SMLUVNÍ POKUTY VE SPOTŘEBITELSKÝCH SMLOUVÁCH	3
1.1 Specifika spotřebitelských smluv	3
1.1.1 Definice spotřebitele.....	5
1.1.2 Spotřebitel materiální a formální.....	7
1.1.3 Spotřebitel a ochrana slabší strany.....	8
1.1.4 Definice spotřebitelské smlouvy.....	9
1.2 Pojem, účel a funkce smluvní pokuty	10
1.2.1 Modifikace smluvní pokuty v návaznosti na její funkci.....	12
1.2.2 Funkce smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách.....	14
1.2.3 Akcesorická povaha smluvní pokuty.....	15
1.3 Koncepce smluvní pokuty v občanském zákoníku	17
1.3.1 Smluvní pokuta jako utvzovací institut.....	17
1.3.2 Objektivní odpovědnost bez možnosti liberace.....	17
1.3.3 Neformálnost ujednání o smluvní pokutě.....	18
1.3.4 Nepeňžitá smluvní pokuta.....	19
1.3.5 Intertemporální ustanovení občanského zákoníku.....	19
2. VÝVOJ SMLUVNÍ POKUTY V JUDIKATUŘE	21
2.1 Sjednání smluvní pokuty jako podmíněné	21
2.1.1 Navázání vzniku práva na zaplacení smluvní pokuty na odstoupení od smlouvy.....	21
2.1.2 Postih za odstoupení od spotřebitelských smluv.....	24
2.2 Moderace smluvní pokuty	26
2.2.1 Možnost moderace smluvní pokuty sjednané ve spotřebitelské smlouvě.....	29
2.2.2 Aplikace moderačního oprávnění ze strany soudu.....	31
2.2.3 Moderace smluvní pokuty a její vztah k náhradě vzniklé škody.....	34
2.2.4 Možnost existence samostatného institutu paušalizované náhrady škody.....	37
3. SJEDNÁNÍ SMLUVNÍ POKUTY VE SPOTŘEBITELSKÝCH SMLOUVÁCH	39
3.1 Ochrana spotřebitele	39
3.1.1 Ochrana spotřebitele v občanském zákoníku.....	40
3.2 Náležitosti ujednání o smluvní pokutě ve spotřebitelských smlouvách	41
3.2.1 Subjekty oprávněné sjednat si smluvní pokutu.....	42
3.2.2 Forma ujednání o smluvní pokutě.....	43
3.3 Ujednání týkající se splatnosti smluvní pokuty	44
3.4 Promlčení práv ze smluvní pokuty	48
4. SPORNÁ PROBLEMATIKA VZTAHUJÍCÍ SE KE SJEDNÁNÍ SMLUVNÍ POKUTY VE SPOTŘEBITELSKÝCH SMLOUVÁCH	51

4.1	Nepřipustnost sjednání smluvní pokuty	51
4.2	Neplatnost ujednání o smluvní pokutě.....	52
4.3	Výše smluvní pokuty	56
4.3.1	Způsob určení výše smluvní pokuty	56
4.3.2	Limitace výše smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách	60
4.4	Smluvní pokuta sjednaná v obchodních podmínkách ve vztazích ze spotřebitelských smluv.....	64
4.4.1	Pojem obchodní podmínky	64
4.4.2	Vztah obchodních podmínek ke smlouvám uzavíraným adhezním způsobem	66
4.4.3	Možnost sjednání smluvní pokuty v obchodních podmínkách ve vztazích ze spotřebitelských smluv ...	68
	ZÁVĚR.....	75
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	79
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	88
	ABSTRAKT.....	89
	KLÍČOVÁ SLOVA.....	89
	ABSTRACT	90
	KEYWORDS.....	90

Úvod

Téma předmětné rigorózní práce je Smluvní pokuta ve spotřebitelských smlouvách. Autorka práce se rozhodla zaměřit na institut smluvní pokuty, a to konkrétně na jeho využití ve spotřebitelských smlouvách, jelikož smluvní pokuta představuje jeden z nejčastěji používaných institutů. Smluvní pokutu lze využít pro utvrzení v podstatě jakékoli smluvní povinnosti a může být navázána rovněž na libovolný způsob porušení smlouvy. Jejím důsledkem je nesporně posílené postavení věřitele, které se v případě jejího sjednání ve spotřebitelských smlouvách dostává do přímého konfliktu s potřebou chránit spotřebitele, jako smluvní stranu ve slabším postavení. Ochrana spotřebitele navíc patří mezi trendy v soudobém právu a neustále se vyvíjí, což z této oblasti činí nepochybně stále aktuální téma.

V první kapitole práce se autorka zaměří na funkce smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách. Jelikož se jedná o úvodní kapitolu práce, nebude chybět stručný rozbor jednotlivých pojmů, které jsou pro tuto rigorózní práci stěžejní. Velmi podstatnou částí kapitoly bude analýza jednotlivých funkcí smluvní pokuty a modifikace tohoto institutu v návaznosti na to, jaké funkce v daném případě sjednaná smluvní pokuta plní. V závěru kapitoly se autorka práce bude věnovat změnám v koncepci institutu smluvní pokuty, které přinesl současný občanský zákoník.

Ve druhé kapitole rigorózní práce se autorka bude věnovat zejména judikatuře týkající se smluvní pokuty, jelikož považuje proces dotváření práva prostřednictvím soudních rozhodnutí za velmi zajímavý. Smluvní pokuta je ideálním tématem, jelikož je využívána velmi často a při aplikaci právní úpravy mnohdy dochází k nejrůznějším sporům. S ohledem na rozsah předmětné práce není možné, aby se autorka práce zabývala všemi spornými otázkami, a proto se rozhodla zaměřit zejména na možnost podmíněného sjednání smluvní pokuty, moderaci smluvní pokuty a přípustnost moderovat smluvní pokutu sjednanou ve vztazích vyplývajících ze spotřebitelských smluv. V závěru kapitoly bude autorka práce analyzovat vývoj aplikace moderačního oprávnění ze strany soudu a vztah institutu smluvní pokuty k náhradě škody.

Ve třetí kapitole se autorka práce zaměří na sjednání smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách a problémy, které mohou při takové činnosti nastat. Kapitola bude obsahovat stručný úvod do oblasti ochrany spotřebitele a specifika, která nalezneme v občanském zákoníku. Podstatnou částí kapitoly budou náležitosti ujednání o smluvní pokutě s důrazem na právní úpravu ochrany spotřebitele. Autorka práce se bude rovněž věnovat

formě takového ujednání a problematice subjektů oprávněných sjednat si smluvní pokutu. V druhé polovině kapitoly autorka práce provede analýzu problematiky týkající se splatnosti smluvní pokuty a promlčení práv ze smluvní pokuty.

V poslední, čtvrté, kapitole práce se autorka bude blíže věnovat sporným otázkám vztahujícím se ke sjednání smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách, a to zejména nepřípustnosti a neplatnosti sjednání smluvní pokuty. Podstatným tématem bude určitost ujednání o smluvní pokutě obecně a ve spotřebitelských smlouvách a dále výše smluvní pokuty a její případné omezení vyplývající z právní úpravy ochrany spotřebitele. V závěru poslední kapitoly autorka práce provede analýzu možnosti sjednání si smluvní pokuty v obchodních podmínkách ve vztazích ze spotřebitelských smluv.

Autorka práce si klade za cíl zodpovědět, jaká jsou specifika využití institutu smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách, zejména jak se v praxi projevuje konflikt posíleného postavení věřitele, jemuž náleží právo ze sjednané smluvní pokuty, s potřebou chránit spotřebitele jako slabší smluvní stranu. Do této oblasti spadá mnoho zajímavých otázek a autorka práce se nejzajímavějším z nich hodlá blíže věnovat. Cílem práce tak bude analyzovat problematiku sjednávání smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách a její přípustné výše. Dále se autorka práce bude snažit odpovědět na otázku, zda lze ve vztazích ze spotřebitelských smluv moderovat nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu a zda lze v takových vztazích sjednat smluvní pokutu v rámci obchodních podmínek. V neposlední řadě autorka práce hodlá analyzovat problematiku splatnosti a promlčení smluvní pokuty.

Při psaní předmětné rigorózní práce a plnění shora nastíněných cílů hodlá autorka práce čerpat zejména z aktuální tuzemské právní úpravy, přičemž nebude chybět srovnání s právní úpravou dřívější a v několika případech i se zahraniční. Významným podkladem bude rozbor judikatury tuzemských soudů, jelikož právě z rozhodovací praxe má autorka práce v plánu čerpat nejvíce. Při své práci autorka rovněž využije komentářovou a jinou odbornou literaturu a doplňkově i odborné právní články dostupné na internetu a v právních informačních systémech.

Rigorózní práce vychází z právního stavu ke dni 5. 11. 2023.

1. Funkce smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách

Ujednání o smluvní pokutě patří mezi nejčastěji využívaná smluvní ujednání, přičemž popularita tohoto institutu spočívá především v jeho variabilitě, univerzálnosti, jednoduchosti a zejména funkcích, které napomáhají řádnému naplnění smlouvy.¹ Smluvní pokuta je běžně sjednávána a ani spotřebitelské smlouvy nejsou výjimkou. Nicméně ve spotřebitelských smlouvách je nutné ke smluvní pokutě přistupovat obezřetně, neboť zpravidla přispívá k posílení postavení věřitele a dala by se vnímat především jako institut sloužící ke věřitelově ochraně. V případě sjednání smluvní pokuty ve spotřebitelské smlouvě se zmíněné posílené postavení věřitele dostává do konfliktu s ochranou spotřebitele, který je mnohdy ve výrazně slabším postavení, čemuž odpovídá potřeba spotřebitele chránit.

Dříve, než se autorka práce bude blíže věnovat specifikům sjednání smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách, je namístě alespoň stručně vymezit základní pojmy, které s předmětnou prací přímo souvisí.

1.1 Specifika spotřebitelských smluv

Ochrana spotřebitele vychází primárně z práva Evropské unie² a v českém právním řádu je obsažena zejména v ustanoveních občanského zákoníku vztahujících se k úpravě závazků ze smluv uzavíraných se spotřebitelem, avšak ustanovení využitelná k ochraně spotřebitele nalezneme i v jiných částech občanského zákoníku a rovněž ve zvláštních ať už soukromoprávních či veřejnoprávních předpisech.³

Zajímavostí je, že původní návrh občanského zákoníku zvláštní ustanovení týkající se ochrany spotřebitele vůbec neobsahoval. Po vzoru například rakouské právní úpravy⁴ zákonodárce zamýšlel vytvořit samostatný tzv. spotřebitelský kodex, ve kterém by byla zahrnuta jak soukromoprávní tak i veřejnoprávní oblast úpravy ochrany spotřebitele. V rámci především politických rozhodnutí bylo od tohoto záměru následně upuštěno a znovu otázka

¹ PATĚK, D. Paušalizovaná náhrada škody a smluvní pokuta. *Právní rozhledy*, 2017, č. 21, s. 725-733.

² Například směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/1828 ze dne 25. listopadu 2020 o zástupných žalobách na ochranu kolektivních zájmů spotřebitelů a o zrušení směrnice 2009/22/ES, směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU ze dne 25. října 2011 o právech spotřebitelů, kterou se mění směrnice Rady 93/13/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES a zrušuje směrnice Rady 85/577/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES, směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/6/ES ze dne 16. února 1998 o ochraně spotřebitelů při označování cen výrobků nabízených spotřebiteli, směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/771 ze dne 20. května 2019 o některých aspektech smluv o prodeji zboží, o změně nařízení (EU) 2017/2394 a směrnice 2009/22/ES a o zrušení směrnice 1999/44/ES, a mnohé další.

³ Například zákon o ochraně spotřebitele, zákon o spotřebitelském úvěru, zákon o potravinách, zákon o cenách či zákon o ochraně veřejného zdraví.

⁴ Srov. Bundesgesetz vom 8. März 1979 mit dem Bestimmungen zum Schutz der Verbraucher getroffen werden (Konsumentenschutzgesetz – KSchG), Nr. 140/1979.

potřeby vypracovat tzv. spotřebitelský kodex vyvstala až krátce po účinnosti občanského zákoníku. Zákonodárce se, mimo jiné i v souvislosti se závazky vyplývajícími ze členství České republiky v Evropské unii, snaží při přípravě právních předpisů stále více posilovat postavení spotřebitele a tím i jeho ochranu. Nicméně tím, že náš právní řád upravuje práva a povinnosti spotřebitelů a podnikatelů ve více právních předpisech, je právní úprava ochrany spotřebitele nejednotná. Tzv. spotřebitelský kodex měl částečně sjednocovat úpravu práv spotřebitele do jediného zákona, čímž se měl stát obecnou právní úpravou spotřebitelského práva. Zákonodárce si kladl za cíl propojit soukromoprávní a veřejnoprávní oblast v souladu s právem Evropské unie, kde se tyto dvě roviny úzce prolínají, čímž se měla usnadnit veřejnoprávní vymahatelnost soukromoprávních pravidel týkajících ochrany spotřebitele, a to zejména formou veřejnoprávních sankcí a rozšířením pravomocí dozorčích orgánů. Rovněž měl tzv. spotřebitelský kodex přispět ke zjednodušení transpozice závazků plynoucích ze směrnic Evropské unie. Toto zjednodušení odůvodňoval věcný záměr zákona zejména tím, že s ohledem na poměrně velké množství rychle se vyvíjejících evropských předpisů, kazuistické povaze a množství definic v právu Evropské unie a dosud nejasné hranici mezi soukromoprávní a veřejnoprávní rovinou ochrany spotřebitele, bude jednodušší transponovat směrnice Evropské unie do jednoho zákona, než tak v opačném případě muset činit zvlášť do zákona o ochraně spotřebitele a občanského zákoníku či dalších právních předpisů. Zákonodárce předpokládal, že tzv. spotřebitelský kodex rovněž poskytne nezbytný prostor pro právní ukotvení dosud nových prvků regulace (například týkající se online prodeje a celkově digitálního prostředí). Celkově měl připravovaný tzv. spotřebitelský kodex přispět k přehlednosti spotřebitelského práva tím, že většina práv a povinností by byla soustředěna na jednom místě, čímž by se tento zákon stal uživatelsky přívětivějším, než tomu je v případě dosavadní právní úpravy.⁵

Návrh věcného záměru tzv. spotřebitelského kodexu vzešel od ministerstva průmyslu a obchodu a ministerstva spravedlnosti, prošel rovněž připomínkovým řízením před zbývajícími ministerstvy a o snaze sjednotit právní úpravu ochrany spotřebitele do jednoho zákona se začalo veřejně diskutovat v médiích. Nicméně po dvou letech příprav tzv. spotřebitelského kodexu došlo ze strany ministerstva průmyslu a obchodu k jejich zastavení. Tento krok byl tehdejším mluvčím ministerstva průmyslu a obchodu odůvodněn tak, že *„potřeba specifického spotřebitelského kodexu odpadla díky dohodě mezi námi a ministerstvem spravedlnosti. Potřebné principy budou zapracovány jak do zákona o*

⁵ KROPÁČEK, P. Spotřebitelský kodex [online]. [cit. dne 23. 5. 2021]. Dostupné z: <https://pravopropodnikatele.cz/spotrebitelesky-kodex-2/>

*ochraně spotřebitele, tak do občanského zákoníku, aby nevznikaly právní duplicity.*⁶ Do jisté míry měl na tento výsledek pravděpodobně vliv i vyslovený nesouhlas zástupců spotřebitelských organizací a představitelů Svazu obchodu a cestovního ruchu ČR s připravovaným zákonem. Ve svém společném stanovisku uvedli, že „v současnosti s ohledem na potřeby praxe nevidí potřebu pro vznik samostatného spotřebitelského kodexu. Od přijetí občanského zákoníku uplynul jen krátký čas a přistupovat k takovéto zásadní změně soukromého práva by bylo na újmu právnímu povědomí spotřebitelů i obchodníků. Vhodnější by proto bylo zpřesnit právní úpravu v rámci již existujících zákonů.“⁷

Dle Pelikánové a Pelikána by byla kodifikace spotřebitelského práva v celém jeho rozsahu do zvláštního zákona nejvhodnějším řešením. Takový zákon by již v současné době byl dle jejich názoru dosti objemný, jelikož by kromě povinností podnikatelů mohl obsahovat i ustanovení sankční, dohledová a procesní. Štěpení právní úpravy do více soukromoprávních a veřejnoprávních zákonů je neudržitelným důsledkem scholastického přístupu k dualismu veřejného a soukromého práva a v daném případě by bylo dle jejich názoru vhodné oba pohledy vnést do jednoho legislativního aktu.⁸

Autorka práce se v této souvislosti domnívá, že přijetí zvláštního zákona, který by v českém právním řádu sjednocoval právní úpravu týkající se ochrany spotřebitele, by bylo vhodné. Dalo by se dokonce konstatovat, že se jedná o současný trend v přístupu k ochraně spotřebitele, jelikož svůj tzv. spotřebitelský kodex v posledních letech přijaly i některé evropské státy, jako je například Spojené království Velké Británie a Severního Irska, Belgické království či Francouzská republika. Přínosem by nesporně bylo zejména zpřehlednění právní úpravy, a to nejen pro laickou veřejnost, a usnadnění transpozičních opatření. Samozřejmě by velmi záleželo na konkrétní podobě takového zákona, přičemž by bylo příhodné zapojit do přípravy jeho znění odborníky na danou problematiku, aby tato nová právní úprava byla kvalitní a aby nedošlo pouze k přijetí nového zákona, který by právní úpravu ochrany spotřebitele a její orientaci v ní pouze zkomplikoval.

1.1.1 Definice spotřebitele

Vymezení pojmu spotřebitele má význam nejen pro příslušná ustanovení občanského

⁶ ČTK. Spotřebitelský kodex nebude. Ministerstvo průmyslu přípravu nového zákona po dvou letech zastavilo [online]. [cit. dne 23. 5. 2021]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ministerstvo-prumyslu-a-obchodu-spotrebitelsky-kodex-zakon-ochrana-spotrebitelu_1901150855_och

⁷ Srov. Společné stanovisko spotřebitelských organizací a SOCR k věcnému návrhu zákona o ochraně spotřebitele [online]. [cit. dne 23. 5. 2021]. Dostupné z: <https://spotrebitelskeforum.cz/cs/2019/01/06/spolecne-stanovisko-spotrebitelskych-organizaci-a-socr-k-vecnemu-navrhu-zakona-o-ochrane-spotrebitelu/>

⁸ PELIKÁNOVÁ, I., PELIKÁN, R. § 419 (Definice spotřebitele). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. Občanský zákoník: Komentář, Svazek V, (§ 1721-2520) [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-5-24]. ASPI_ID KO89_e2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

zákoníku, ale rovněž pro celé soukromé právo, a dokonce i pro příslušné právní předpisy z oblasti práva veřejného.⁹ Dle § 419 o. z. je spotřebitelem „každý člověk, který mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná.“ Z uvedené definice je zřejmé, že pojem spotřebitel je párový k pojmu podnikatel, jelikož pojetí spotřebitele se vymezuje proti pojmu podnikatel definovanému v bezprostředně následujících ustanoveních občanského zákoníku a naopak.¹⁰ Definice spotřebitele v českém právním řádu vznikala postupně, a to zejména v návaznosti na transpozice jednotlivých směrnic Evropské unie do vnitrostátního práva. Do občanského zákoníku z roku 1964¹¹ se například definice spotřebitele a spotřebitelské smlouvy dostala teprve až novelou účinnou od 1. 1. 2001.¹²

Definice spotřebitele obsažená v občanském zákoníku je chápána jako generální s tím, že je využitelná v celém právním řádu. Ostatní definice spotřebitele, které můžeme nalézt v některých zvláštních zákonech, je zapotřebí vnímat spíše jako definice speciální vztahující se pouze na ty zákony, ve kterých jsou vymezeny.¹³

Spotřebitelem může být dle českého právního řádu pouze člověk, tj. fyzická osoba. Podle aktuální právní úpravy se tedy nikdy nemůže jednat o právnickou osobu. Zde je vhodné srovnání se zněním občanského zákoníku z roku 1964 účinným do 31. 7. 2010, které ve svém § 52 odst. 3 spotřebitele vymezovalo mimo jiné pouze jako osobu, což bylo pojetí natolik široké, že v konečném důsledku zahrnovalo i právnické osoby a bylo tak v rozporu s judikaturou SDEU, která konstantně pokládá za spotřebitele pouze osoby přirozené, tj. osoby fyzické.¹⁴ Je možné se taktéž setkat s úvahami, zda by nebylo vhodné pojem spotřebitele rozšířit i na právnické osoby, například pokud se jedná o právnické osoby nepodnikající či právnické osoby jednající mimo rámec jejich podnikatelské činnosti. Autorka práce v dané věci souhlasí s Pelikánovou a Pelikánem¹⁵ a má za to, že by se daná problematika měla primárně posuzovat s ohledem na směrnice Evropské unie, které jsou v případě ochrany spotřebitele v zásadě všechny založeny na principu tzv. úplné harmonizace s cílem souladné právní úpravy ve členských státech, a jednotlivé členské státy se tak od

⁹ Vláda. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz. § 419.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Srov. § 52 odst. 3 obč. zák.

¹² Na základě novely provedené zákonem č. 367/2000 Sb.

¹³ SELUCKÁ, M., VEVERKOVÁ, S. a kol.: Obchodní podmínky ve vztazích B2C. Praha: Leges, 2018, s. 18.

¹⁴ Srov. rozsudek SDEU ve spojených věcech C-541/99 a C-542/99 ze dne 22. 11. 2001, Cape Snc proti Idealservice Srl a Idealservice MN RE Sas proti OMAI Srl. Dostupné v angličtině na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?qid=1551099537261&uri=CELEX:61999CJ0541>

¹⁵ PELIKÁNOVÁ, I., PELIKÁN, R § 419 (Definice spotřebitele). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-645) [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-5-24]. ASPI_ID KO89_e2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

jejich znění nemohou odchýlit, a to ve prospěch ani v neprospěch spotřebitele. Není zde ovšem žádná překážka více chránit vedle spotřebitele i jiné skupiny subjektů. Tímto směrem se nepochybně vydal náš občanský zákoník tím, že obsahuje ustanovení na ochranu slabší strany. Veškeré snahy o rozšíření pojmu spotřebitele i na právnické osoby tak nejsou dle autorky práce zapotřebí.

Spotřebitelem nicméně může být i podnikající fyzická osoba, tudíž se ochrana spotřebitele může vztahovat i na podnikatele, a to za předpokladu, že v daném konkrétním případě jako podnikatel nevystupuje a ani se tak nechová. K takovému závěru dospěl i Ústavní soud, když konstatoval, že jako spotřebitele je možné chránit i podnikající fyzickou osobu, jež v daném případě činí určité výjimečné právní jednání, které není vnímáno jako obvyklé jednání spadající pod pojem běžná podnikatelská činnost.¹⁶ Otázkou posouzení, zda se v konkrétním případě jedná o spotřebitele či nikoliv, se rovněž zabíral Nejvyšší soud a dospěl k závěru, že pouhá skutečnost, že je v daném případě předmět plnění hodnotný a smluvní strana má dokonce i určité podnikatelské zkušenosti a znalosti není důvodem ke konstatování, že v daném případě tato smluvní strana nejedná jako spotřebitel.¹⁷

Autorka práce se domnívá, že poskytování právní ochrany spotřebitele ve specifických případech i podnikajícím fyzickým osobám je správné. Byť by tito podnikatelé měli být profesionálové alespoň se základním právním povědomím, v mnoha případech tomu tak není a potřebují být chráněni stejně jako ostatní. Pouze samotný fakt, že podnikají, by jim neměl jít k tíži. Navíc je zde cítit i jistá nespravedlnost, když u spotřebitele nezkoumáme, jaké má vzdělání ani čím se živí. Ochrana je mu poskytnuta automaticky, a to i v případě, že je na tom, například co se týká vzdělání a zkušeností, mnohdy mnohem lépe než podnikatel.

1.1.2 Spotřebitel materiální a formální

V souvislosti s výkladem pojmu spotřebitel může rovněž vyvstat otázka, do jaké míry je nezbytné, aby o spotřebitelském charakteru jedné smluvní strany musela vědět druhá smluvní strana. S tím je dále spojena přímo navazující otázka, zda bude v daném případě rozhodující stav skutečný či stav zjevný. Tento problém nastává právě u podnikajících fyzických osob, jelikož v rámci svých podnikatelských aktivit vystupují jako spotřebitelé například při nákupu kancelářských potřeb, nábytku či odborné literatury. Při posuzování skutečného charakteru smluvní strany by se mělo zejména vycházet ze stavu, který musel být smluvním stranám objektivně zjevný při uzavírání smlouvy. Přičemž pro zjištění, zda určitá osoba vystupuje v roli spotřebitele, není podstatné pouze formální postavení smluvních stran,

¹⁶ Srov. nález ÚS ze dne 10. 1. 2012, sp. zn. I. ÚS 1930/11.

¹⁷ Srov. rozsudek NS ze dne 25. 6. 2014, sp. zn. 23 Cdo 1835/2012.

ale i další faktory.¹⁸

Ústavní soud v dané problematice uvedl, že nelze s odkazem na princip ochrany důvěry v závazkových vztazích a princip poctivého jednání posuzovat postavení smluvní strany s ohledem na skutečnosti, které druhá smluvní strana v době uzavírání předmětné smlouvy nevěděla a ani nemohla vědět.¹⁹ Pokud se fyzická osoba chová takovým způsobem, že u druhé smluvní strany mohla oprávněně vyvolat dojem, že jedná v rámci své podnikatelské činnosti, nemůže se následně dovolávat ustanovení sloužících k ochraně spotřebitele.²⁰ Je tedy evidentní, že se nepřihlíží jen k formálnímu označení smluvních stran. Pouhý fakt, že je ve smlouvě fyzická osoba označena jako podnikatel, sám o sobě nevylučuje možnost aplikace zákonných ustanovení na ochranu spotřebitele, za předpokladu, že se tato fyzická osoba v daném právním poměru jako podnikatel nechová.²¹

1.1.3 Spotřebitel a ochrana slabší strany

Princip ochrany slabší strany se projevuje na mnoha místech občanského zákoníku a představuje jeden z základních principů, na kterých je občanský zákoník postaven. Ochrana slabší strany patří mezi základní zásady soukromého práva, přičemž je podpořena rovněž zákonnou povinností jednat v právním styku poctivě. Ochrana spotřebitele bývá často označována jako zvláštní případ ochrany slabší strany. V občanském zákoníku, ani v žádném jiném tuzemském zákoně, definici slabší strany nenajdeme. Ustanovení § 433 o. z., které zakotvuje obecnou ochranu slabší strany, obsahuje v odstavci 1 pravidlo „*kdo jako podnikatel vystupuje vůči dalším osobám v hospodářském styku, nesmí svou kvalitu odborníka ani své hospodářské postavení zneužít k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran*“. V odstavci 2 citovaného ustanovení je uvedena pouze vyvratitelná právní domněnka „*má se za to, že slabší stranou je vždy osoba, která vůči podnikateli v hospodářském styku vystupuje mimo souvislost s vlastním podnikáním*“. Spotřebitel bude v zásadě vždy slabší stranou ve smyslu citovaného ustanovení a ochrana slabší strany, například při uzavírání smluv adhezním způsobem, se tedy přímo aplikuje na spotřebitele. Oproti vymezení pojmu spotřebitel, avšak občanský zákoník v případě slabší strany pracuje se slovem osoba, čímž se ochrana slabší strany vztahuje navíc i na právnické osoby, a jedná se o pojem výrazně širší. Slabší stranou tak může být i osoba, která není spotřebitelem. Pojetí slabší strany v občanském zákoníku dokonce přímo

¹⁸ HULMÁK, M. § 419 [Pojem spotřebitele]. In: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 1596.

¹⁹ Srov. náleží ÚS ze dne 6. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 3/06, a dne 15. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 342/09.

²⁰ Srov. rozsudek SDEU ze dne 20. 1. 2005, C-464/01, ve věci Johann Gruber proti Bay Wa AG. Dostupný v češtině na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=ecli%3AECCLI%3AEU%3AC%3A2005%3A32>

²¹ Srov. náleží ÚS ze dne 10. 1. 2012, sp. zn. I. ÚS 1930/11.

nevyklučuje, aby byla za slabší stranu považována rovněž osoba vystupující ve vztahu s podnikatelem v rámci své vlastní podnikatelské činnosti. V takovém případě bude nutné pečlivě posoudit faktory, od nichž se postavení slabší strany odvozuje, přičemž zákon tyto nevynechává. Především půjde o určitou informační asymetrii mezi subjekty a případně taktéž o postavení jednotlivých subjektů v rámci hospodářské soutěže.²² Skutečnost, zda je či není určitá osoba v konkrétním případě slabší stranou, je nezbytné posuzovat v souvislosti s konkrétními skutkovými okolnostmi, přičemž autorka práce má za to, že příliš široké vymezení pojmu slabší strana by mohlo být v rozporu s účelem právní úpravy a mohlo by tak docházet ke zneužívání poskytované ochrany.

1.1.4 Definice spotřebitelské smlouvy

Pojem spotřebitelská smlouva se poprvé objevil v českém právním řádu společně s pojmem spotřebitel, a to v občanském zákoníku z roku 1964, účinném od 1. 1. 2001.²³ Nejedná se o další smluvní typ, jde pouze o legislativní zkratku označující smlouvy uzavírané mezi specifickými smluvními stranami, tj. pouze mezi podnikatelem a spotřebitelem. Spotřebitelskou smlouvou může být libovolný smluvní typ i smlouva inominátní, přičemž určující jsou vždy pouze smluvní strany. V občanském zákoníku z roku 1964 se používalo výhradně označení spotřebitelská smlouva. Jelikož se ale nejedná o samostatný smluvní typ, je toto označení dle důvodové zprávy nesprávné. Mnohem přesnější vzhledem k teoretickému obsahu pojmu je označení těchto smluv jako smlouvy, které se spotřebitelem uzavírá podnikatel tak, jak je to uvedeno v § 1810 občanského zákoníku. Obdobný přístup při označení těchto smluv nalezneme například ve francouzském právním řádu *contracts conclus avec les consommateurs*, španělském právním řádu *contratos celebrados con consumidores* či italském právním řádu *contratti stipulati con i consumatori*. Pojem spotřebitelská smlouva se nicméně v běžném jazyce uchytil, a tak nebylo cílem zákonodárce tento pojem zcela vymýtit. Proto bylo zavedeno zjednodušené označení těchto smluv jako spotřebitelské smlouvy prostřednictvím legislativní zkratky, která navíc usnadnila literární zpracování textu současného občanského zákoníku.²⁴

Autorka práce se stejně jako Pelikánová a Pelikán²⁵ domnívá, že umělé zavádění legislativní zkratky spotřebitelská smlouva je přinejmenším nadbytečné. Běžně se k výrazu

²² LASÁK, J. § 433 [Ochrana slabší strany]. In: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 1653.

²³ Na základě novely provedené zákonem č. 367/2000 Sb.

²⁴ Vláda. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz. § 1810.

²⁵ Srov. PELIKÁNOVÁ, I., PELIKÁN, R. § 1810 (Úprava spotřebitelských smluv). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. Občanský zákoník: Komentář, Svazek V, (§ 1721–2520) [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-8-21]. ASPI_ID KO89_e2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

smlouva připojují různá přídatná jména, aniž by se pak mělo jednat o samostatné smluvní typy, např. písemná smlouva, aleatorní (odvážná) smlouva či úplatná smlouva. Koneckonců v případě smluv uzavíraných adhezním způsobem se taktéž vžilo jejich označení jako adhezní smlouvy využívané rovněž v různých odborných člancích či rozhodnutích soudů,²⁶ a zákonodárce toto označení jako legislativní zkratku nezavedl. Autorka práce vnímá označení spotřebitelská smlouva a adhezní smlouva na velmi podobné úrovni a nevidí důvod, proč by jedno mělo být zavedeno jako legislativní zkratka a druhé nikoliv.

Při určení, zda se v konkrétním případě jedná o spotřebitelskou smlouvu, je nezbytné vycházet z postavení smluvních stran při jejím uzavírání. Charakter smlouvy nezmění ani skutečnost, že došlo ke změně postavení smluvních stran či ke změně subjektu například v důsledku postoupení smlouvy nebo převzetí pohledávky či dluhu.²⁷ Problémy mohou nastat v případě podnikajících fyzických osob, například při uzavírání smluv o úvěru, přičemž rozhodující bude především účel jednání osoby v konkrétním smluvním vztahu. Pokud například podnikající fyzická osoba uzavře s jiným podnikatelem smlouvu za účelem uspokojení osobní potřeby (splácení závazku nesouvisejícího s podnikatelskou činností takové osoby), nebude tato osoba v daném smluvním vztahu vystupovat jako podnikatel.²⁸

1.2 Pojem, účel a funkce smluvní pokuty

Zákonná ustanovení upravující smluvní pokutu a uznání dluhu jsou zařazena do zvláštního oddílu občanského zákoníku nazvaného *Utvrzení dluhu*. Primární funkcí uvedených institutů je posílení postavení věřitele, nikoli však zajištění primárního dluhu, jako je tomu zejména v případě institutu ručení, zástavy a dalších zajišťovacích institutů, které umožňují věřiteli uspokojit se z majetku dlužníka či třetí osoby a mají tak bezprostřední ekonomický efekt. Účelem institutu smluvní pokuty je dát druhé smluvní straně předem najevo zvýšený zájem na včasném a řádném splnění sjednaných smluvních povinností, a to zpravidla již při uzavírání samotné smlouvy.²⁹ Sjednání smluvní pokuty je tak v zásadě upozorněním pro dlužníka, aby si byl vědom významu, který věřitel přikládá řádnému splnění smluvní pokutou utvrzené smluvní povinnosti, a má tedy dlužníka odradit od případného neplnění takové smluvní povinnosti.

Institut smluvní pokuty je v občanském zákoníku sice zařazen pod prostředky utvrzení

²⁶ Např. v rozsudku NS ze dne 29. 6. 2010, sp. zn. 23 Cdo 1201/2009, ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 23 ICdo 56/2019 a ve mnohých dalších.

²⁷ HULMÁK, M. § 1810 [Spotřebitelské smlouvy]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 400.

²⁸ Srov. Usnesení NS ze dne 23. 2. 2021, sp. zn. 33 Cdo 158/2021.

²⁹ Vláda. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz. § 2048 až 2052.

dluhu, nicméně spadá zejména do širšího okruhu následků porušení závazkových povinností. Při vhodné smluvní konstrukci může smluvní pokuta vzhledem ke své variabilitě plnit funkci v podstatě všech ostatních nástrojů (například úroků z prodlení, náhrady škody či práv z vadného plnění) a v určitém závazkovém vztahu je schopna tyto nástroje zcela nahradit. Hlavní rozdíl je v tom, že ostatní nástroje jsou nastaveny přímo na parametry běžných modelových situací, jejichž optimální řešení tak lze v dostatečné míře zobecnit a předvídat.³⁰ Není bez významu ani připomenout společnou historickou genezi zmiňovaných institutů. Kovařík v tomto smyslu uvádí, že „*smluvní pokuta a úroky z prodlení jsou jen dvěma blízkými větvemi téhož stromu, tj. náhrady škody.*“³¹

Smluvní pokuta především posiluje právní postavení věřitele. Ze samotného názvu vyplývá, že má sankční funkci. Občas nalezneme sankční funkci označenou jako funkce trestní, jedná se o synonymum a cílem této funkce je potrestat dlužníka, který neplní své sjednané povinnosti. Jelikož klauzule o smluvní pokutě motivuje dlužníka ke splnění sjednané povinnosti zejména tím, že se dlužník snaží vyhnout sankci, má i funkci preventivní neboli utvrzovací či motivační, dříve taktéž označovanou jako funkce zajišťovací. Další funkcí smluvní pokuty je funkce reparační, respektive kompenzační, neboť smluvní pokuta může představovat paušalizovanou náhradu škody.³²

Před okamžikem dospělosti utvrzené pohledávky na dlužníka nejprve působí preventivní funkce smluvní pokuty. Dlužník při plnění svých povinností zásadně upřednostňuje povinnost utvrzenou smluvní pokutou, jelikož se jejím včasným a řádným splněním zproští nejenom primárního dluhu ale rovněž potenciální hrozby vzniku sekundárního dluhu. Okamžikem porušení utvrzované povinnosti dochází k aktivaci reparační a sankční funkce. Sjednaná výše smluvní pokuty směřuje nejen ke kompenzaci věřitele, a tudíž k určité nápravě negativních následků způsobených protiprávním jednáním dlužníka, ale rovněž nad tento rámec dlužníka legitimně trestá. V kontextu soukromého práva se tak jedná o výjimečnou možnost sjednat si právo potrestat druhou smluvní stranu při neplnění jejích smluvních povinností.³³

Nelze opomenout skutečnost, že veškerá ujednání, která si smluvní strany sjednají přímo ve smlouvě, jsou pouze v jejich kompetenci, jelikož většina příslušných zákonných

³⁰ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 395 s.

³¹ KOVAŘÍK, Z. Smluvní pokuta. Právní rozhledy. 1999, č. 9, str. 455.

³² ČERNÁ, St. § 2048 (Sjednání smluvní pokuty). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. Občanský zákoník: Komentář, Svazek V, (§ 1721-2520) [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-2-6]. ASPI_ID KO89_e2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

³³ PATĚK, D. Paušalizovaná náhrada škody a smluvní pokuta. Právní rozhledy, 2017, č. 21, s. 725-733.

ustanovení obsahuje dispozitivní právní normy. Smluvní strany se tak mohou odchýlit od zákonné úpravy a sjednat si například tzv. nepravou smluvní pokutu, jejíž podstata bude spočívat v tom, že zaplacením smluvní pokuty utvrzovaná smluvní povinnost zanikne. V takovém případě by nepravá smluvní pokuta měla navíc terminační funkci. Rovněž smluvním stranám nic nebrání, aby si ujednaly, že dlužník zaplatí věřiteli určitou částku v případě, že nastane jiná skutečnost, než nesplnění smluvní povinnosti a porušení smlouvy. V takovém případě se ovšem nebude jednat o institut smluvní pokuty, avšak může jít o platné ujednání, jenž bude podle okolností případu kvalifikováno jako ujednání o odstupném či jako ujednání nepojmenované smluvní klauzule.³⁴

1.2.1 Modifikace smluvní pokuty v návaznosti na její funkce

Smluvní pokuta je velmi variabilní institut, může nabývat mnoho podob a plnit celou řadu funkcí. Jednotlivé funkce smluvní pokuty mohou být v určitých případech zesíleny či naopak mohou v určitých případech absentovat. Sankční a preventivní funkce mohou být výrazně zesíleny zejména při vyloučení aplikace § 2050 o. z. Smluvní pokuta může plnit úlohu reparační, ať už částečnou či úplnou, či může být prostředkem k zániku utvrzované smluvní povinnosti a ke komplexnějšímu vypořádání. Nadto lze prolomit i její objektivní povahu a vznik nároku na smluvní pokutu může být podmíněn například zaviněním či může být vyloučen určitými liberačními důvody. Institut smluvní pokuty nelze vnímat pouze v základním zákonném nastavení, jelikož se jedná pouze o jednu z možných podob smluvní pokuty. Velmi tak záleží na konkrétním ujednání, které určuje, jakou podobu smluvní pokuty si smluvní strany zvolí. Dle autorky práce je tedy namístě rozlišit několik základních podob smluvní pokuty, přičemž je nutné zmínit, že jejich ekonomický smysl, funkce, praktické dopady a rovněž následná kritéria pro posuzování přiměřenosti se podstatným způsobem odlišují. V různé míře tedy mohou smluvní strany sjednáním smluvní pokuty sledovat funkci:

- *sankční a preventivní* – samotnou hrozbou smluvní pokuty je zesílena motivace dlužníka splnit své smluvní povinnosti; smluvní pokuta představuje trest a tím odrazuje dlužníka od porušení smlouvy; uvedené funkce jsou zesíleny zejména při vyloučení aplikace § 2050 o. z. tím, že se vedle smluvní pokuty hradí i náhrada škody,
- *reparační* – smluvní pokuta je prostředkem kompenzace škody vzniklé porušením smlouvy, přičemž pokuta nastupuje namísto náhrady škody jako alternativní reparační mechanismus; na náhradu škody převyšující výši smluvní pokuty nemá věřitel nárok,
- *nárokově-usnadňující* – funkce blízká reparační funkci vycházející ze skutečnosti, že úspěšně vymáhat u soudu smluvní pokutu je podstatně jednodušší než vymáhat náhradu

³⁴ Vláda. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz. § 2048 až 2052.

škody, jelikož v případě smluvní pokuty není zapotřebí vyčíslovat ani prokazovat vznik jakékoli újmy ani příčinnou souvislost či předvídatelnost škody,

- *terminační* – smluvní pokuta je prostředkem dlužníka k vyplacení se ze závazku, jedná se o zproštění se povinnosti dále plnit primární závazek; uvedená funkce přichází v úvahu za situace, kdy si smluvní strany vyloučily aplikaci § 2049 o. z.³⁵

Institut smluvní pokuty proto můžeme v jednotlivých smlouvách nalézt v různých modifikacích, a to v závislosti na míře využití výše uvedených funkcí. Možné podoby smluvní pokuty jsou následující:

- *paušalizační smluvní pokuta* představuje základní režim smluvní pokuty tak, jak je upraven v občanském zákoníku; smluvní strany si v tomto případě neujednají žádnou odchylku od zákona; uvedená smluvní pokuta má zejména reparační funkci, jelikož jejím prostřednictvím je poškozená smluvní strana oprávněna kompenzovat svou škodu; sankční funkce se vzájemně doplňuje s funkcí reparační; jedná se o relativně samostatný závazek a její zaplacení žádným způsobem nezbavuje smluvní stranu povinnosti splnit původní smluvní povinnost,
- *sankční smluvní pokuta* oproti základní verzi vylučuje přímou reparační funkci; zaplacením smluvní pokuty zůstává nedotčen nárok věřitele na plnou výši náhrady škody; stejně jako v předchozím případě však zaplacení smluvní pokuty neovlivní existenci primární smluvní povinnosti; výrazně posíleny jsou naopak funkce sankční a preventivní, když v tomto případě smluvní pokuta představuje čistě soukromoprávní trest, jelikož postihuje dlužníka nad rámec jeho povinnosti nahradit způsobenou škodu a splnit smluvní povinnost,
- *částečně paušalizační smluvní pokuta* je určitým kompromisem mezi výše uvedenými variantami, neboť výše smluvní pokuty ve své podstatě představuje zálohu na náhradu škody; pokud vznikla škoda ve výši převyšující smluvní pokutu, může být rozdíl mezi škodou a smluvní pokutou uplatněn u soudu jako běžná náhrada škody; sankční funkce je zde zpravidla nevýrazná a převažuje zejména funkce reparační posílena nárokově-usnadňující funkcí,
- *remisorní smluvní pokuta* je méně tradiční variantou (často bývá taktéž označována jako nepravá smluvní pokuta), jejímž zaplacením zaniká primární smluvní povinnost; je prostředkem ke zbavení povinnosti dlužníka splnit dluh; rozlišujeme *remisorní saturační smluvní pokutu*, při které dochází pouze k zániku samotného dluhu, a *remisorní*

³⁵ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 391 – 392 s.

*terminační smluvní pokutu, při které dochází k zániku celého závazku.*³⁶

Dále je možné uvažovat o podobě smluvní pokuty, která má za následek vyplacení se ze smluvní povinnosti (půjde tedy rovněž o remisorní smluvní pokutu), avšak s tím rozdílem, že nárok na náhradu škody bude nadále zachován, ať už v plném či částečném rozsahu. Všechny uvedené varianty smluvní pokuty lze navíc doplnit ještě o volbu dalších prvků, jako je například sjednání liberačních důvodů (oproti dosti přísnému zákonnému objektivnímu režimu), využití smluvní pokuty nejen jako peněžité, ale alternativně anebo kumulativně jako nepeněžité sankce, či sjednání smluvní pokuty ve formě opakujících se plnění narůstajících v průběhu času.³⁷

Shora uvedené demonstruje mimořádnou variabilitu smluvní pokuty. Otázkou ovšem je, do jaké míry se některé z možných variant v praxi skutečně používají a do jaké míry by jejich sjednání obstálo ve vztazích ze spotřebitelských smluv v případě soudního sporu.

1.2.2 Funkce smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách

Shora zmíněné funkce smluvní pokuty se bezesporu všechny týkají i spotřebitelských smluv. Nicméně je nutné brát v úvahu specifickou právní úpravu spotřebitelských smluv co do snahy a potřeby chránit spotřebitele. Proto se dle autorky práce v případě spotřebitelských smluv na prvním místě projevuje preventivní funkce smluvní pokuty. Smluvní pokuta má spotřebitele v ideálním případě odradit od porušení jí utvrzované smluvní povinnosti. Pokud bude spotřebitel řádně a včas plnit své smluvní povinnosti, zcela se hrozbě v podobě placení smluvní pokuty vyhne, což je pro něj jistě žádoucí stav.

Rovněž by dle autorky práce měla být upřednostněna reparační funkce smluvní pokuty před sankční funkcí. Smluvní pokuta je a byla mnohdy podnikateli zneužívána k nepřiměřenému obohacení se na úkor spotřebitele, čemuž se zákonodárce pokouší předcházet například omezením výše smluvní pokuty, které nalezneme v zákoně o spotřebitelském úvěru.³⁸ Dle autorky práce by v případě sjednání čistě sankční smluvní pokuty mohlo být takové ujednání ve spotřebitelské smlouvě považováno již za zneužívající, a proto by v případě volby z různých podob smluvní pokuty v rámci jejích modifikací měla být ve spotřebitelských smlouvách spíše využívána částečně paušalizační smluvní pokuta. Velmi podstatnou otázkou je samotná přípustnost výše smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách, včetně možnost její moderace, čímž se autorka práce bude rovněž blíže zabývat.

³⁶ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 392 – 394 s.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Srov. zejména § 122 zákona o spotřebitelském úvěru.

1.2.3 Akcesorická povaha smluvní pokuty

Smluvní pokuta je ve svém základu akcesorickým, tedy podmíněným, institutem. Po své aktivaci se nicméně stává samostatným závazkem. Akcesorickým institutem je proto, že v podobě smluvního ujednání je přímo vázána na utvrzovanou smluvní povinnost. Pohledávka věřitele na zaplacení smluvní pokuty a jí odpovídající dluh vzniká až v návaznosti na splnění odkládací podmínky, kterou je porušení smluvní povinnosti.³⁹

V důsledku porušení utvrzované smluvní povinnosti vznikne věřiteli právo na zaplacení smluvní pokuty a tomu korespondující povinnost dlužníka tuto smluvní pokutu zaplatit. Právě porušením primární povinnosti vzniká právo na zaplacení smluvní pokuty a právně se osamostatňuje, neboť do této chvíle bylo vázáno na odkládací podmínku a bylo svým právním osudem spojeno s ujednáním o smluvní pokutě.⁴⁰

Smluvní pokuta má povahu vedlejšího závazku a není například na rozdíl od úroků z prodlení příslušenstvím pohledávky. Ujednání o smluvní pokutě je existenčně závislé na trvání jím utvrzované smluvní povinnosti, a naopak existence utvrzované smluvní povinnosti není v zásadě vázána na zaplacení smluvní pokuty. Ujednání o smluvní pokutě proto není platné, není-li platně sjednána utvrzovaná smluvní povinnost. Není-li platná pouze část smlouvy mezi věřitelem a dlužníkem, je podstatné, zda je částečnou neplatností postižena i utvrzovaná smluvní povinnost. Ujednání o smluvní pokutě je tedy relativně neplatné, pokud je relativně neplatná rovněž utvrzovaná smluvní povinnost. Za předpokladu, že se dlužník či jiná oprávněná osoba dovolá neplatnosti utvrzované smluvní povinnosti, nastane rovněž neplatnost ujednání o smluvní pokutě, která takovou smluvní povinnost utvrzuje. Je tedy evidentní, že v případě zániku utvrzované smluvní povinnosti, dejme tomu splněním či započtením dluhu, zanikne současně i ujednání o smluvní pokutě tuto smluvní povinnost utvrzující.⁴¹ Při neexistenci či neplatnosti hlavního závazku totiž nemůže ujednání o smluvní pokutě samo o sobě právně působit.

Z hlediska akcesorické povahy smluvní pokuty je nutné zejména odlišovat dvě časové fáze, přičemž klíčovým faktorem je aktivace sankčního mechanismu v momentě, kdy dojde k porušení utvrzované smluvní povinnosti. Rozhodujícím okamžikem je vznik práva na zaplacení smluvní pokuty. Před tímto okamžikem převažuje akcesorická povaha smluvní

³⁹ ČERNÁ, S. § 2048 (Sjednání smluvní pokuty). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. Občanský zákoník: Komentář, Svazek V, (§ 1721-2520) [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-2-6]. ASPI_ID KO89_e2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

⁴⁰ PATĚK, D. Osud smluvní pokuty při cesi zajištěné pohledávky (aneb k akcesoritě smluvní pokuty). Právní rozhledy, 2008, č. 8, s. 294 - 297.

⁴¹ LASÁK, J. § 2048 [Výše smluvní pokuty]. In: HULMÁK, Milan, PETROV, Jan, LAVICKÝ, Petr, DVOŘÁK, Bohumil, ŠILHÁN, Josef, DÁVID, Radovan, RICHTER, Tomáš, LASÁK, Jan. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 1281.).

pokuty, přičemž se jedná o latentní smluvní ujednání, které pouze vyčkává na svou aktivaci. Ve druhé fázi, tedy po aktivaci ujednání o smluvní pokutě, je smluvní pokuta již samostatně uplatnitelným plněním, na jehož zaplacení věřiteli vzniklo právo. Takové plnění je samostatným nárokem, který už osud původního hlavního závazku nenásleduje. Lze jej mimo jiné například i samostatně započíst nebo postoupit.⁴²

Nejvyšší soud se mimo jiné zabýval otázkou, zda v důsledku postoupení pohledávky přechází pohledávka na nového věřitele i včetně tzv. vedlejších práv, a to v případě, kdy tato práva nejsou ve smlouvě o postoupení pohledávky výslovně konkretizována. Nejvyšší soud v uvedené problematice dospěl k závěru, že postoupením přechází pohledávka na nového věřitele v té podobě, v jaké v okamžiku postoupení existovala, tedy rovněž včetně tzv. vedlejších práv. Je přitom bezpředmětné, zda právo spojené s pohledávkou je či není samostatně uplatnitelné. S pohledávkou tedy přechází na nového věřitele i právo na zaplacení smluvní pokuty, pokud si smluvní strany nesjednali opak.⁴³ Smluvní strany si rovněž mohou sjednat, že se postoupení pohledávku bude vztahovat pouze k částečnému postoupení dosud nesplatného práva na zaplacení smluvní pokuty, a nikoliv práv na zaplacení smluvní pokuty již v okamžiku postoupení utvrzené pohledávky splatných.⁴⁴

Akcesorická povaha smluvní pokuty se projeví rovněž při zániku smlouvy, například pro nemožnost plnění, jelikož takový zánik smlouvy má obdobné účinky, jaké nastávají při odstoupení od smlouvy. Věřitel tak bude mít nárok na zaplacení smluvní pokuty, která byla splatná do zániku závazku, a nikoliv smluvní pokuty, jejíž splatnost nastala až po zániku smlouvy či odstoupení od smlouvy. Zanikl-li primární závazek utvrzený smluvní pokutou, nemohlo věřiteli vzniknout právo na zaplacení smluvní pokuty, jejíž splatnost nastala až po zániku smlouvy či odstoupení od smlouvy.⁴⁵

S akcesorickou povahou smluvní pokuty a skutečností, že se jedná o samostatnou pohledávku a nikoliv příslušenství pohledávky, rovněž souvisí to, že se na ni bez dalšího nevztahuje zástavní právo vzniklé k zajištění primárního dluhu. Aby se zajištění zástavním právem vztahovalo i na smluvní pokutu, musely by si to smluvní strany dle § 1313 o. z. zvlášť sjednat. Poté by zástavní právo zajišťovalo i právo věřitele na zaplacení smluvní pokuty, ať už společně s primárním dluhem či samostatně.

⁴² ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 425 s.

⁴³ Srov. rozsudek NS ze dne 26. 9. 2006, sp. zn. 32 Odo 473/2005.

⁴⁴ Srov. rozsudek NS ze dne 28. 8. 2006, sp. zn. 32 Odo 475/2005.

⁴⁵ Srov. usnesení NS ze dne 7. 5. 2015, sp. zn. 23 Cdo 554/2015.

1.3 Koncepce smluvní pokuty v občanském zákoníku

Před účinností občanského zákoníku, byla právní úprava smluvní pokuty obsažena jak v občanském zákoníku z roku 1964, tak v obchodním zákoníku, přičemž aktuální občanský zákoník tuto dvojkolejnost právní úpravy odstranil. Právní úprava smluvní pokuty přejímá předchozí právní úpravu z obou výše uvedených zákonů, avšak s určitými podstatnými změnami, které autorka práce blíže analyzuje na následujících stranách této práce.

1.3.1 Smluvní pokuta jako utvrzovací institut

Občanský zákoník oproti dřívější právní úpravě obsahuje dva druhy institutů, které může věřitel využít k posílení či vylepšení svého postavení v závazkovém vztahu. Předchozí jednotná skupina zajištění závazků je v současném občanském zákoníku nyní rozdělena na instituty sloužící k zajištění dluhu a instituty sloužící k utvrzení dluhu. Smluvní pokuta je nyní zařazena právě mezi utvrzovací instituty. Dle autorky práce je takové zařazení přiléhavější a vhodné, neboť smluvní pokuta nepřináší žádné zajištění splnění dluhu v případech, kdy by dlužník, ať už z jakýchkoli důvodů, nebyl schopen plnit své smluvní povinnosti. Nejedná se o obecnou reakci na riziko neschopnosti dlužníka plnit a nepřináší žádnou cestu k náhradnímu zdroji uspokojení.

Rozdělení na utvrzovací a zajišťovací instituty má praktický význam a promítá se například do pořadí dluhů, na které bude započteno dlužníkově plnění. Za předpokladu, že dlužník při svém plnění neurčil, na který z jeho více dluhů plní a věřitel dlužníka dříve o plnění některého z dluhů neupomenul, případně jej upomenul ke splnění všech dluhů, platí, že dlužníkově plnění se nejdříve započte na ten závazek, který je nejméně zajištěný, což vyplývá přímo ze znění § 1933 o. z.⁴⁶ Z uvedeného ustanovení plyne, že započtení plnění na dluh utvrzený smluvní pokutou bude mít přednost před započtením plnění na dluh zajištěný například ručením, finanční zárukou, či jakýmkoliv jiným zajišťovacím institutem, a to právě z důvodu, že dluh pouze utvrzený smluvní pokutou je dluhem méně zajištěným.

1.3.2 Objektivní odpovědnost bez možnosti liberace

Dle občanského zákoníku z roku 1964 nebyl dlužník v občanskoprávním vztahu povinen zaplatit smluvní pokutu v případě, že nezavinil porušení smluvní povinnosti.⁴⁷ Smluvní pokuta tak byla založena na principu subjektivní odpovědnosti a důkazní břemeno v takovém případě nesl dlužník a byl to právě on, kdo musel tvrdit a prokázat, že porušení

⁴⁶ ČERNÁ, S. § 2048 (Sjednání smluvní pokuty). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. Občanský zákoník: Komentář, Svazek V, (§ 1721-2520) [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-2-6]. ASPI_ID KO89_e2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

⁴⁷ Srov. § 545 odst. 3 obč. zák.

smluvní povinnosti nezavinil, a to ani ve formě nevědomé nedbalosti.

Zcela opačný přístup byl zvolen v obchodním zákoníku, kde bylo výslovně stanoveno, že okolnosti vylučující odpovědnost nemají vliv na povinnost platit smluvní pokutu.⁴⁸ Jednalo se tak o založení smluvní pokuty v obchodněprávních vztazích na principu absolutní objektivní odpovědnosti. S ohledem na dispozitivní povahu uvedeného ustanovení, ostatně stejně jako tomu bylo v případě občanského zákoníku z roku 1964, si smluvní strany mohly uvedené sjednat odlišně.

Dnešní občanský zákoník převzal v tomto ohledu úpravu obsaženou v obchodním zákoníku a vyloučil tak zánik práva na smluvní pokutu v případě nezaviněného porušení smluvní povinnosti. V důvodové zprávě je tento krok odůvodněn tím, že opačné pojetí je teoreticky chybné, a navíc se taktéž vymyká z přístupů zahraničních právních úprav.⁴⁹ Povinnost uhradit smluvní pokutu tak vzniká bez ohledu na zavinění a zákonná úprava smluvní pokuty stojí na objektivním principu. Nárok na zaplacení smluvní pokuty vzniká již samotným porušením smluvní pokutou utvrzované smluvní povinnosti, a to bez ohledu na okolnosti a příčiny k tomuto porušení vedoucí. Není ani podstatné, zda byla porušená smluvní povinnost obsahem právního poměru mezi podnikateli či mezi podnikatelem a spotřebitelem. Rozhodujícím faktorem není ani vznik škody a rovněž nemají na vznik povinnosti uhradit smluvní pokutu vliv ani tzv. liberační důvody, tj. objektivní nepředvídatelné a nepřekonatelné překážky, jelikož povinnost uhradit smluvní pokutu je vybudována na absolutním objektivním principu. Důkazní břemeno ve vztahu k porušení smluvní povinnosti nese věřitel.⁵⁰

1.3.3 Neformálnost ujednání o smluvní pokutě

Dle občanského zákoníku z roku 1964 byla platnost ujednání o smluvní pokutě výslovně podmíněna písemnou formou takového ujednání.⁵¹ Tato podmínka nebyla do současného občanského zákoníku převzata, jelikož se občanský zákoník o konkrétní formě ujednání o smluvní pokutě přímo nezmiňuje. Občanský zákoník je založen na zásadě neformálnosti, a proto má každý právo si pro své právní jednání zvolit libovolnou formu, není-li ve volbě formy omezen jiným smluvním ujednáním či zákonem. Je však zcela v zájmu smluvní strany, které svědčí právo na zaplacení smluvní pokuty, aby si prosadila písemnou formu takového ujednání a lépe tak chránila svá práva, zejména s ohledem na případné

⁴⁸ Srov. § 300 obch. zák.

⁴⁹ Vláda. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz. § 2048 až 2052.

⁵⁰ ČERNÁ, S. § 2048 (Sjednání smluvní pokuty). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. Občanský zákoník: Komentář, Svazek V, (§ 1721-2520) [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-3-21]. ASPI_ID KO89_e2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

⁵¹ Srov. § 544 odst. 2 obč. zák.

prokazování konkrétního obsahu takového ujednání.⁵²

V zásadě tak dnes smluvním stranám nic nebrání v tom uzavřít dohodu o sjednání smluvní pokuty pro případ porušení určité smluvní povinnosti pouze ústně či takové ujednání zařadit mimo smlouvu samotnou, například do obchodních podmínek nebo různých sazebníků. V případě smluv uzavíraných se spotřebitelem nicméně existují určité limity vyplývající zejména z právní úpravy ustanovení týkajících se spotřebitelských smluv, případně smluv uzavíraných adhezním způsobem či přímo z judikatury. Nastíněné problematice se autorka práce bude rovněž blíže věnovat.

1.3.4 Nepeněžitá smluvní pokuta

Dřívější právní předpisy o obsahu plnění v případě smluvní pokuty mlčely a dávaly tak prostor pro vznik pochybností a sporů o tom, lze-li sjednat smluvní pokutu, jejímž obsahem bude i jiné než peněžitě plnění. Nutno podotknout, že odborná literatura se spíše přiklání k závěru, že je možná i nepeněžitá podoba smluvní pokuty. Určité pochyby se ale mohly vyskytovat. Občanský zákoník výslovně existenci nepeněžitě smluvní pokuty připouští a tím veškeré případné spory jednou pro vždy ukončil. Smluvní strany si tedy mohou sjednat, že dlužník místo peněz poskytne jako smluvní pokutu určité věcné plnění, například individuálně či druhově určenou věc, která může být jak zastupitelná, tak nezastupitelná. Je možné si sjednat smluvní pokutu i v podobě povinnosti něčeho se zdržet, něco strpět, něco konat nebo například v podobě ztráty nároku na zaplacení zálohy na úhradu ceny plnění atd.⁵³

Autorka práce se však domnívá, že v drtivé většině případů je v praxi využívána právě peněžitá smluvní pokuta, jelikož se jedná o typickou podobu smluvní pokuty, je jednodušejší uchopitelná, a hlavně se povinnost zaplatit peněžní částku následně snadněji vymáhá.

1.3.5 Intertemporální ustanovení občanského zákoníku

Podle § 3028 odst. 1 o. z. se občanským zákoníkem řídí práva a povinnosti vzniklé ode dne nabytí jeho účinnosti. Podle odst. 3 tohoto ustanovení se jiné právní poměry vzniklé přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, jakož i práva a povinnosti z nich vzniklé, včetně práv a povinností z porušení smluv, tj. mimo jiné i práv a povinností týkajících se sjednané smluvní pokuty, se řídí dosavadními právními předpisy. Jedná se o snahu zákonodárce o zachování právní jistoty tím, že jasně stanovuje působení zákona do budoucna.

Otázkou nicméně je, jakým právním předpisem se bude řídit spor týkající se nároku na

⁵² ČERNÁ, S. § 2048 (Sjednání smluvní pokuty). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. Občanský zákoník: Komentář, Svazek V, (§ 1721-2520) [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-2-6]. ASPI_ID KO89_e2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

⁵³ Tamtéž.

zaplacení smluvní pokuty v případě, kdy byla sjednána za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964 či obchodního zákoníku a právo na její zaplacení vznikne až za účinnosti aktuálního občanského zákoníku. Podle shora uvedeného ustanovení není pro určení právního režimu podstatné, kdy vznikla samotná pohledávka, nýbrž kdy vznikl právní poměr, na jehož základě tato pohledávka vznikla. V takto vymezené rovině se shora uvedené ustanovení užije jako pravidlo, na jehož základě je pro určení právního režimu pohledávky představující smluvní pokutu rozhodující, jakou právní úpravou se řídí samotný závazek, z něhož tato pohledávka vznikla, resp. jehož je součástí. Ke stejnému závěru dospěl i Nejvyšší soud, který uzavřel, že *„to, co platí pro právo na plnění ze smlouvy obecně, pak platí též pro právo na zaplacení smluvní pokuty; k odlišnému pohledu tu není žádné opory v zákoně. Též pro podřízení smluvní pokuty příslušnému právnímu režimu je tak významný nikoliv okamžik, kdy porušením smluvní povinnosti vzniklo právo na zaplacení smluvní pokuty, k čemuž mohlo dojít až po dni 31. 12. 2013, nýbrž to, jakou právní úpravou se řídí závazkový právní poměr založený smlouvou, v níž byla smluvní pokuta sjednána.“*⁵⁴

K odlišnému závěru se nicméně dospěje například v případě sjednání smluvní pokuty v nájemní smlouvě. Podle § 3074 odst. 1 o. z. se nájem řídí občanským zákoníkem od nabytí jeho účinnosti, i když ke vzniku nájmu došlo před tímto dnem. Vznik nájmu a práva a povinnosti vzniklé přede dnem nabytí účinnosti občanského zákoníku se posuzují podle dosavadních právních předpisů. Judikatura Nejvyššího soudu je ustálena v závěru, že platnost nájemní smlouvy uzavřené do 31. 12. 2013, včetně práv a povinností vzniklých do tohoto data, je nutné posuzovat podle právní úpravy účinné do tohoto data.⁵⁵ Stejně se bude postupovat i v případě posouzení platnosti ujednání o smluvní pokutě obsaženého v nájemní smlouvě.⁵⁶ Právo na zaplacení smluvní pokuty vzniklé do 31. 12. 2013 je proto nutné posuzovat právní úpravou účinnou do tohoto data; právo na zaplacení smluvní pokuty vzniklé po tomto datu je nicméně nutné poměřovat již podle právní úpravy účinné od 1. 1. 2014, a to bez ohledu na skutečnost, že samotná platnost ujednání o smluvní pokutě se řídí právní úpravou účinnou do 31. 12. 2013.⁵⁷

⁵⁴ Srov. rozsudek NS ze dne 18. 4. 2018, sp. zn. 32 Odo 5234/2016.

⁵⁵ Srov. rozsudek NS ze dne 29. 1. 2020, sp. zn. 26 Cdo 3721/2019.

⁵⁶ Srov. rozsudek NS ze dne 26. 11. 2020, sp. zn. 26 Cdo 2209/2020.

⁵⁷ Srov. rozsudek NS ze dne 26. 11. 2019, sp. zn. 26 Cdo 3607/2019.

2. Vývoj smluvní pokuty v judikatuře

Problematika vztahující se ke smluvní pokutě představuje velmi široký okruh otázek, přičemž samotná právní úprava tohoto institutu v občanském zákoníku není nijak rozsáhlá, jelikož se ve své podstatě jedná o pouhé čtyři ustanovení. Nutno podotknout, že ani dřívější právní úprava smluvní pokuty nebyla zrovna vyčerpávající. Tím je do jisté míry zapříčiněn vznik pochybností při výkladu a aplikaci jednotlivých zákonných ustanovení. Proto je logické, že v mnoha případech musí sporné otázky řešit až soudní praxe.

Autorka práce tento proces dotváření práva považuje za velmi zajímavý a na následujících stranách své práce se jím, co do několika vybraných otázek, bude blíže zabývat a pokusí se analyzovat postupný vývoj v rozhodovací činnosti tuzemských soudů. Zejména se autorka práce bude zabývat možností podmíněného sjednání smluvní pokuty, moderací smluvní pokuty a přípustností moderovat smluvní pokutu sjednanou ve vztazích vyplývajících ze spotřebitelských smluv.

2.1 Sjednání smluvní pokuty jako podmíněné

Podmíněná smluvní pokuta představuje takovou smluvní pokutu, která pro nastoupení účinků vzniku práva na zaplacení smluvní pokuty (kromě samotného porušení konkrétní smluvní povinnosti) vyžaduje ještě nějakou další skutečnost, kterou může být například odstoupení od smlouvy. Podle § 2005 odst. 2 o. z. se odstoupení od smlouvy mimo jiné nedotýká práva na zaplacení smluvní pokuty, pokud již dospělo. Smluvní pokuta tak v důsledku odstoupení od smlouvy nezaniká, a to v podobě, která již byla aktivována určitým porušením utvrzované smluvní povinnosti. Klausule o smluvní pokutě pak dále nevyvolává účinky a nové částky smluvní pokuty po okamžiku odstoupení od smlouvy nevznikají. Již vzniklé právo na zaplacení smluvní pokuty, je ale odstoupením od smlouvy nedotčeno.⁵⁸ V tomto ohledu dle autorky práce nedochází k výrazným pochybnostem. Problematické je zejména takové ujednání, které vznik práva na zaplacení smluvní pokuty odvozuje přímo od samotného odstoupení od smlouvy.

2.1.1 Navázání vzniku práva na zaplacení smluvní pokuty na odstoupení od smlouvy

Nejvyšší soud ve své rozhodovací praxi dlouho zaujímal konstantní názor, že ujednání o smluvní pokutě, které je navázáno na odstoupení od smlouvy, je absolutně neplatné pro

⁵⁸ ŠILHÁN, J. § 2005 [Rozsah účinků odstoupení]. In LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 1214.

rozpor se zákonem.⁵⁹ Obecně totiž platí, že smluvní pokuta se sjednává pro případ porušení smluvní povinnosti a odstoupení od smlouvy podle Nejvyššího soudu nepředstavuje žádné porušení smlouvy, nýbrž výkon práva. A tak smluvní strana, která jednostranným právním jednáním platně odstoupila od smlouvy, neporušila žádnou svou smluvní povinnost, ale pouze vykonala právo, které jí náleželo. Nejvyšší soud například ve svém rozsudku ze dne 18. 10. 2011, jednoznačně uzavřel, že „výkon práva odstoupit od smlouvy nebo vypovědět smlouvu nemůže založit nárok na zaplacení smluvní pokuty.“⁶⁰ Tato otázka byla řešena i Ústavním soudem, který shodně s Nejvyšším soudem dospěl k závěru, že odstoupení od smlouvy, ať již ze zákona nebo na základě ujednání smluvních stran, nemůže představovat porušení smluvní povinnosti.⁶¹

Nejvyšší soud svůj striktní pohled na předpoklady vzniku práva na zaplacení smluvní pokuty následně ještě rozšířil.⁶² Pokud bylo zaplacení smluvní pokuty vázáno na odstoupení od smlouvy, byť zapříčiněné porušením smluvní povinnosti druhou stranou, jednalo se o ujednání, které odporovalo zákonu a jako takové bylo neplatné. Podle Nejvyššího soudu nebylo možné kumulovat více předpokladů pro vznik práva na zaplacení smluvní pokuty, nebo vznik takového práva vázat kumulativně jak na porušení smluvní povinnosti, tak na následné odstoupení od smlouvy. Smluvní pokutu bylo tedy nutné vázat vždy na určitý případ porušení smluvní povinnosti a bylo ji možné sjednat vždy jako nepodmíněnou.⁶³

Nicméně ve svém rozsudku ze dne 30. 10. 2019, sp. zn. 23 Cdo 1192/2019, dospěl Nejvyšší soud k závěru, že „*ujednání stran, které vznik práva na smluvní pokutu váže kromě porušení povinnosti na další právní skutečnost, kterou je odstoupení od smlouvy věřitelem pro porušení povinnosti dlužníkem, není zakázáno. Jde o ujednání o smluvní pokutě ve smyslu § 2048 o. z.*“ V daném případě byla smluvní pokuta sjednána za odstoupení od smlouvy, avšak v případě, kdy důvodem odstoupení bylo předchozí porušení smluvní povinnosti druhou smluvní stranou. Dle smluvních ujednání se právo na smluvní pokutu vztahovalo na oba případy zároveň, jak na odstoupení od smlouvy, tak porušení smluvní povinnosti. Nejvyšší soud tak řešil situaci, kdy bylo právo na zaplacení smluvní pokuty vázáno současně jak na porušení povinnosti jednou smluvní stranou, tak na odstoupení od smlouvy druhou smluvní stranou. Soud prvního stupně i odvolací soud shodně uzavřely, s odkazem na dřívější

⁵⁹ Srov. rozsudky NS ze dne 20. 9. 2000, sp. zn. 25 Cdo 2577/98, ze dne 21. 1. 2002, sp. zn. 33 Odo 771/2001, ze dne 31. 8. 2004, sp. zn. 33 Odo 111/2004, a ze dne 27. 4. 2006, sp. zn. 33 Odo 469/2006.

⁶⁰ Srov. rozsudek NS ze dne 18. 10. 2011, sp. zn. 32 Cdo 4469/2010.

⁶¹ Srov. náleží ÚS ze dne 11. 10. 1999, sp. zn. IV. ÚS 276/99.

⁶² Srov. rozsudky NS ze dne 30. 11. 2004, sp. zn. 32 Odo 1113/2003, ze dne 21. 10. 2004, sp. zn. 33 Odo 813/2002, ze dne 30. 10. 2008, sp. zn. 32 Cdo 815/2007, ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. 33 Cdo 1216/2010, ze dne 19. 10. 2011, sp. zn. 28 Cdo 2720/2011, a ze dne 30. 1. 2012, sp. zn. 33 Cdo 4025/2011.

⁶³ Srov. rozsudky NS ze dne 10. 1. 2011, sp. zn. 23 Cdo 2575/2010, a ze dne 3. 3. 2015, sp. zn. 28 Cdo 3251/2014.

ustálenou judikaturu, že se v daném případě jedná o absolutní neplatnost ujednání o smluvní pokutě. Dovolací soud avšak poměrně nečekaně dospěl k závěru, že v tomto konkrétním případě již nelze vycházet z dosavadní judikatury a dovodil tedy platnost takto sjednané smluvní pokuty, přičemž zdůraznil, že z důvodu jeho vázanosti dovolacími důvody, neřešil otázku možnosti smluvních stran sjednat povinnost zaplatit smluvní pokutu vázanou pouze na odstoupení od smlouvy jednou ze smluvních stran, nýbrž jen situaci, kdy je právo na zaplacení smluvní pokuty vázáno jak na porušení povinnosti ze strany jedné smluvní strany, tak na odstoupení od smlouvy ze strany druhé smluvní strany.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2020 sp. zn. 23 Cdo 2070/2018, rovněž odráží jistý posun k benevolentnějšímu pojetí. V daném případě řešil Nejvyšší soud věc, kdy si smluvní strany sjednaly úhradu nákladů v paušalizované výši pro případ, kdy druhá smluvní strana odstoupí od smlouvy. Soud prvního stupně i odvolací soud posoudily uvedené ujednání jako ujednání o smluvní pokutě a následně postupovaly, stejně jako v předchozím případě, v souladu s dosavadní judikaturou a ujednání o smluvní pokutě tak bylo posouzeno jako absolutně neplatné. Nejvyšší soud v tomto případě nerozporoval názor, že lze smluvní pokutu sjednat pouze pro případ porušení smluvní povinnosti, nicméně poukázal na skutečnost, že na právní jednání je třeba hledět spíše jako na platné než neplatné a skutečným záměrem smluvních stran bylo si sjednat platné ujednání. V daném případě se tak dle Nejvyššího soudu nejednalo o ujednání o smluvní pokutě, nicméně šlo o platné ujednání, které je dle okolností případu třeba posoudit jako ujednání o odstupném, případně jako ujednání nepojmenované smluvní klauzule.

Autorka práce s tímto benevolentním přístupem v zásadě souhlasí. Je nezbytné posuzovat každý konkrétní případ samostatně, respektovat ujednání smluvních stran a předem neškatulkovat věc podle dřívějších rozhodnutí, která byla navíc přijímána podle předchozí a dnes již neúčinné právní úpravy. Současný občanský zákoník oproti občanskému zákoníku z roku 1964 klade ještě více důraz na smluvní volnost, a pokud zákon určité ujednání výslovně nezakazuje, lze si práva a povinnosti ujednat odchylně od zákona a na právní jednání je třeba spíše hledět jako na platné než na neplatné. Ujednání stran, které váže vznik práva na zaplacení smluvní pokuty, kromě nutného porušení smluvní povinnosti, navíc na další právní skutečnost, byť na odstoupení od smlouvy, není v občanském zákoníku zakázáno, nevybočuje rovněž z limitů definičního vymezení smluvní pokuty uvedených v § 2048 o. z. a možnost takového ujednání není vyloučena ani právní úpravou odstoupení od smlouvy v § 2001 a násl. o. z.⁶⁴ Dle autorky práce platnosti takového ujednání nic nebrání.

⁶⁴ Srov. rozsudek NS ze dne 30. 10. 2019, sp. zn. 23 Cdo 1192/2019.

Jinak tomu ale bude v případech, kdy je ujednání o smluvní pokutě navázáno pouze na samotné odstoupení od smlouvy. Nejvyšší soud se touto otázkou v mezích platné a účinné právní úpravy nicméně dosud nezabýval. Na to ostatně sám ve výše uvedeném rozsudku ze dne 30. 10. 2019 upozorňuje. Podle autorky práce se právní úprava institutu smluvní pokuty v současném občanském zákoníku natolik neliší od úpravy v občanském zákoníku z roku 1964, že by to odůvodňovalo možnost platného sjednání smluvní pokuty navázané místo porušení smluvené povinnosti na výkon práva smluvní strany. Tomu by odpovídal i závěr Nejvyššího soudu v rozsudku ze dne 27. 10. 2022, sp. zn. 29 ICdo 142/2021, když uvádí, že smluvní pokutou lze postihnout pouze porušení povinností. V dané věci nebyl vznik práva na zaplacení smluvní pokuty sice navázán na odstoupení od smlouvy, nýbrž na podání insolvenčního návrhu. Avšak dle autorky práce je to bezvýznamné, protože oboje představuje výkon práva. Nejvyšší soud jednoznačně uvedl, že ani podání insolvenčního návrhu nájemcem, ani jeho úpadek nejsou samy o sobě porušením povinností, které by mohlo být sankcionováno smluvní pokutou.⁶⁵

Autorka práce se nicméně shodně s Šilhánem⁶⁶ domnívá, že dřívější rozhodnutí Nejvyššího soudu, která automaticky považovala jakákoliv ujednání o smluvní pokutě vázající vznik povinnosti zaplatit smluvní pokutu na odstoupení od smlouvy (resp. na jakýkoli výkon práva) za absolutně neplatná, nejsou zcela správná. Soudy dospívaly k uvedenému závěru, aniž by taková ujednání náležitě posoudily podle jejich skutečného obsahu a funkčního smyslu, například právě jako odstupné (ostatně jak již učinil Nejvyšší soud ve výše uvedeném rozhodnutí ze dne 18. 3. 2020). V mnoha případech tak ve skutečnosti šlo o odstupné či jiné inominátní ujednání a pouze díky neobratným smluvním formulacím smluvních stran docházelo ze strany soudů striktně k prohlášením takových ujednání za absolutně neplatná pro rozpor s pojmovými znaky institutu smluvní pokuty.

2.1.2 Postih za odstoupení od spotřebitelských smluv

Otázkou ovšem je, zda se vztahuje shora popsany benevolentnější přístup Nejvyššího soudu i na odstoupení od smlouvy učiněné spotřebitelem. Ve výše uvedených případech vyvstávaly spory ze smluv uzavřených v rámci podnikatelských činností účastníků řízení, a tak se Nejvyšší soud na ochranu spotřebitele a posílení jeho postavení nemusel zaměřovat. Stále tedy zůstává k zodpovězení, zda lze spotřebitele jakkoli negativně postihnout za odstoupení od spotřebitelských smluv.

⁶⁵ Srov. rozsudek NS ze dne 27. 10. 2022, sp. zn. 29 ICdo 142/2021.

⁶⁶ ŠILHÁN, J. § 2001 [Podmínky odstoupení]. In: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 1186.

Občanský zákoník v § 1818 obsahuje zákaz jakéhokoliv postihu spotřebitele v případě, kdy využije svého práva odstoupit od smlouvy podle ustanovení příslušného dílu občanského zákoníku.⁶⁷ Odstoupení od spotřebitelských smluv tedy nelze spojit s negativním důsledkem pro spotřebitele spočívajícím zejména ve zvláštní povinnosti plnění, ať už se bude jednat o smluvní pokutu, odstupné, závdavek apod. Není ani podstatné, zda se má jednat o plnění podnikateli či třetí osobě.⁶⁸ Uvedené si ani smluvní strany nemohou sjednat jinak, neboť dle § 1812 odst. 2 o. z. platí, že se nepřihlíží k ujednáním odchylovajícím se od ustanovení zákona stanovených k ochraně spotřebitele, přičemž sám spotřebitel se této ochrany ani nemůže platně vzdát. V případě, že má spotřebitel právo odstoupit od těchto smluv, nevyžaduje se po něm, aby uvedl důvod odstoupení, a s právem odstoupit od smlouvy nelze spojit žádný postih. To je výrazný rozdíl oproti obecné úpravě práva na odstoupení od smlouvy, neboť spotřebitel má v uvedených případech právo libovolně odstoupit od smlouvy, aniž by podnikatel jakkoli smlouvu porušil, a tedy aniž by byl naplněn určitý důvod pro odstoupení od smlouvy. Dalším důležitým rozdílem je stanovení lhůty k odstoupení od smlouvy (a její prodloužení ve prospěch spotřebitele), jelikož v případě obecného odstoupení od smlouvy je nutné takto učinit bez zbytečného odkladu.

Ustanovení § 1818 o. z. avšak nedopadá na všechny případy odstoupení od smlouvy ze strany spotřebitele, z čehož vyplývá, že postih spotřebitele za odstoupení od smlouvy v ostatních případech výslovně vyloučen není. Takový postih nicméně vylučují některé zvláštní zákony, například zákon o spotřebitelském úvěru, který například ve svém § 119 odst. 1 výslovně zakazuje jakékoli sankce v případě zániku vázaného spotřebitelského úvěru či obsahuje zákaz sankcí pro případ odstoupení spotřebitele od smlouvy o zprostředkování spotřebitelského úvěru v § 131 odst. 1. Podnikatel by se v případě porušení uvedených zákazů dopustil přestupku.

Dle autorky práce připadá v úvahu ve zbylých případech využít § 1813 o. z., které zakazuje zneužívající ujednání zakládající v rozporu s požadavkem poctivosti významnou nerovnováhu práv nebo povinností smluvních stran v neprospěch spotřebitele. V uvedeném ustanovení je zakotven tzv. test přiměřenosti představující obsahovou kontrolu smluvních ujednání, jenž je založena na zkoumání konkrétních okolností jednotlivých případů a umožňuje tak zohlednit jejich specifika. Ujednání se posuzují bez ohledu na to, zda se jedná o ujednání individuálně sjednaná, zda jde o ujednání, jejichž původcem byl sám spotřebitel či

⁶⁷ Část čtvrtá (relativní majetková práva), Hlava I., Díl 4. (Ustanovení o závazcích ze smluv uzavíraných se spotřebitelem) občanského zákoníku.

⁶⁸ HULMÁK, M. § 1818 [Odstoupení od smlouvy bez postihu]. In: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 495.

podnikatel, zda jsou přímo součástí textu smlouvy nebo se nachází ve znění obchodních podmínek. Nicméně smyslem tohoto ustanovení není ochránit spotřebitele před všemi nevýhodnými ujednáními, jelikož spotřebitel má v rámci autonomie vůle možnost učinit i pro sebe nevýhodná rozhodnutí. Ustanovení spíše dopadá na nepoctivé jednání podnikatele a klade důraz na transparentnost jeho jednání za předpokladu svobodného rozhodnutí spotřebitele.⁶⁹

Dále je možné uvažovat o neplatnosti postihu spotřebitele za odstoupení od smlouvy díky aplikaci § 1800 odst. 2 o. z., pokud by byla spotřebitelská smlouva uzavřena adhezním způsobem a obsahovala by ujednání o postihu spotřebitele za odstoupení od smlouvy, které by bylo pro spotřebitele zvláště nevýhodné, aniž by pro to byl rozumný důvod, zejména pokud by se takové ujednání závažně odchylovalo bez zvláštního důvodu od obvyklých podmínek ujednávaných v obdobných případech. Nebo by šlo takové ujednání posoudit jako neúčinné podle § 1753 o. z. v případě, že by toto ujednání bylo obsaženo v obchodních podmínkách a za předpokladu, že spotřebitel takové ujednání nemohl rozumně očekávat.

2.2 Moderace smluvní pokuty

V druhé části této kapitoly se autorka práce zaměří na judikaturu týkající se možnosti moderace smluvní pokuty. Moderační právo soudu, tj. oprávnění snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu, představuje zásah do všeobecně uplatňované zásady respektu k autonomii vůle smluvních stran a z toho plynoucí smluvní svobody, kdy se v určitých případech ke smluvním ujednáním nepřihlíží či se jejich účinky modifikují, v tomto případě zmírňují. Účelem moderace je postihnout případy, kdy vede sjednaná smluvní pokuta k nadměru tvrdým až nespravedlivým důsledkům, jež se za daných okolností nezdají být opodstatněné. Zejména pokud jde na straně dlužníka o příliš tvrdou sankci za porušení smluvené povinnosti a na straně věřitele naopak o velmi snadný zdroj mimořádného příjmu. Institut moderace cílí zejména na zmírnění sankční funkce smluvní pokuty, zatímco reparační funkce má být zcela zachována, jelikož uplatňovanou výši smluvní pokuty lze dle aktuálního znění zákona snížit toliko na úroveň skutečně vzniklé škody.⁷⁰

Možnost moderace smluvní pokuty, jakožto obecný soukromoprávní institut, je do občanského zákoníku převzata z dřívější právní úpravy obsažené v obchodním zákoníku, kde byl tento postup vyhrazen pouze obchodněprávnímu režimu. Pro občanskoprávní vztahy nebyla možnost soudu moderovat nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu upravena. Judikatura navíc dovodila, že nebylo možné smluvní pokutu snížit ani v důsledku aplikace § 3 odst. 1

⁶⁹ HULMÁK, M. § 1818 [Odstoupení od smlouvy bez postihu]. In: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 495.

⁷⁰ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 408 s.

obč. zák. a na základě úvah o přiměřenosti výše smluvní pokuty částečně nevyhovět požadavku na její zaplacení s tím, že výkon práva v takovém rozsahu by odporoval dobrým mravům. Stejně tak jako ujednání o smluvní pokutě mohlo být z hlediska § 39 obč. zák. platné či neplatné jako celek, obdobně výkon práva na sjednanou smluvní pokutu mohl být jako celek podle § 3 odst. 1 obč. zák. buď v souladu nebo v rozporu s dobrými mravy.⁷¹ Ustanovení § 2051 o. z. tedy přineslo významnou změnu, neboť zde nebyl důvod nepřipustit možnost snížení nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty obecně.

Ze znění uvedeného ustanovení tedy vyplývá, že nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta nemůže toliko pro svou nepřiměřenou výši automaticky zakládat neplatnost příslušného smluvního ujednání z důvodu porušení dobrých mravů, nicméně může být důvodem právě k aplikaci moderačního práva ze strany soudu. Je tedy zřejmé, že nelze mechanicky převzít dosavadní judikaturu korigující smluvní pokutu korektivem dobrých mravů, ačkoli i občanský zákoník s tímto korektivem pracuje. Ovšem je nezbytné uvést, že zároveň není možné vyloučit, aby bylo ujednání o smluvní pokutě posouzeno jako rozporné s dobrými mravy, pokud se budou přičítat dobrým mravům okolnosti, za nichž byla smluvní pokuta sjednána, a to i popřípadě ve spojení s nepřiměřenou výší smluvní pokuty.⁷² Zákonná sankce neplatnosti ujednání sleduje rovněž určitý ochranný, ale i motivační či odrazující cíl. Neplatnost ujednání, a nikoli prostá možnost soudní moderace, má smluví stranu, jež má větší vyjednávací sílu reálně ovlivnit obsah smlouvy, odradit od zakomponování takto nepřiměřené sankce do smlouvy. Jen možnost soudní moderace by takový demotivující účinek zajisté nemohla mít. Je tedy zapotřebí v případě rozporu s dobrými mravy trvat na tom, že sankcí musí být absolutní neplatnost takového ujednání, a to rovněž v případě ujednání o smluvní pokutě.⁷³ Tomu odpovídá i závěr Nejvyššího soudu v usnesení ze dne 3. 11. 2020, dle kterého „*postupy, kdy jsou mj. spotřebitelům vnucována smluvní ujednání v podobě zajištění smluvní pokutou ve výši 30 % nebo 45 % dlužné částky za prodlení s platbou splátek v řádu jednotek týdnů, je nutno považovat za nepřijatelné a uvedená ujednání označit za neplatná pro jednoznačný rozpor s dobrými mravy. Pokud měla oprávněná za to, že poskytnutí úvěru povinné je zásadně rizikové, neměla úvěr poskytnout a pokrývat riziko nevrácení peněz tím, že dojde ke sjednání nadstandardně vysoké smluvní pokuty.*“⁷⁴

⁷¹ ŠKÁROVÁ, M. § 544 [Vymezení pojmu]. In: ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník I, II. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1608, marg. č. 8.

⁷² LASÁK, J. § 2051 [Snížení smluvní pokuty soudem]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1290, marg. č. 1; a zároveň rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 3. 2019, sp. zn. 33 Cdo 5377/2017.

⁷³ MELZER, F. In: Melzer, F., Tégl, P. a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. Praha: Leges, 2013, 710 s.

⁷⁴ Srov. usnesení NS ze dne 3. 11. 2020, sp. zn. 20 Cdo 2834/2020.

Současná právní úprava se oproti předchozí úpravě v obchodním zákoníku zejména v jednom aspektu významně liší, a to v nutnosti, aby dlužník výslovně soudu snížení smluvní pokuty navrhnul. Moderovat smluvní pokutu lze tedy pouze na návrh dlužníka. Jedná se o podstatný rozdíl, jelikož podle dřívější právní úpravy měl soud (a to i soud odvolací) povinnost bez ohledu na návrhy účastníků posoudit, zda jsou v dané věci splněny podmínky pro moderaci smluvní pokuty pro její nepřiměřenost. Pokud dlužník navrhl moderaci smluvní pokuty až v odvolacím řízení, nebylo možné považovat takový požadavek ani za uplatnění nové skutečnosti ve smyslu § 205a o. s. ř.⁷⁵

Dle autorky práce by nicméně bylo vhodnější, pokud by soud mohl přihlédnout k nepřiměřené výši smluvní pokuty i bez takového návrhu dlužníka. Ostatně ani v důvodové zprávě⁷⁶ nejsou uvedeny okolnosti, které ke změně pojetí tohoto institutu zákonodárce vedly. Nezanedbatelná část dlužníků je v soudním řízení zcela pasivní, rozhodování sporů tak probíhá velmi často bez nařízení jednání v režimu § 115a o. s. ř., což soudům znemožňuje případně nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty moderovat. Autorka práce je toho názoru, že v případě nenavržení moderace smluvní pokuty dlužníkem by měl mít soud alespoň možnost posoudit ujednání o smluvní pokutě neplatným pro rozpor s dobrými mravy, i kdyby jediným důvodem pro tento závěr mělo být sjednání nepřiměřené výše smluvní pokuty. Autorka práce nevidí jediný důvod, proč by se korektiv dobrých mravů neměl vztahovat i na ujednání o smluvní pokutě. Obdobný názor má i Šilhán, který navíc uvádí, že „*úprava případné moderace, vztahující se ke kritériu přiměřenosti, neoperuje s pojmem dobrých mravů, což je kritérium jiné, s přiměřeností pokuty se nutně nepřekrývající.*“⁷⁷ Autorka práce nicméně souhlasí s názorem Nejvyššího soudu, který uvádí, že žalovaní se nemohou bránit splnění své povinnosti zaplatit smluvní pokutu poukazem na dobré mravy, pokud mohli zabránit růstu celkové výše smluvní pokuty tím, pokud by smluvní pokutou utvrzenou smluvní povinnost splnili v co nejkratší době.⁷⁸

Na tomto místě vyvstává ještě další otázka k zamyšlení, a to zda lze v určitém smluvním vztahu možnost moderace smluvní pokuty předem vyloučit. Tedy zda bude platné ujednání, ve kterém se dlužník zaváže nevznést před soudem námitku nepřiměřené výše smluvní pokuty spojenou s žádostí o její moderaci. Ustanovení týkající se moderace smluvní pokuty je obecně chápáno jako kogentní ustanovení, tudíž smluvní strany nemají možnost smluvním ujednáním vyloučit oprávnění soudu snížit případnou nepřiměřeně vysokou

⁷⁵ Srov. rozsudek NS ze dne 10. 1. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3853/2007.

⁷⁶ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz.

⁷⁷ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 410 s.

⁷⁸ Srov. rozsudek NS ze dne 27. 2. 2007, sp. zn. 33 Odo 236/2005.

smluvní pokutu. Stejně tak smluvní strany zřejmě ani nemohou moderační oprávnění soudu rozšiřovat, například sjednáním možnosti soudu snížit smluvní pokutu i pod výši skutečně vzniklé škody apod.⁷⁹

2.2.1 Možnost moderace smluvní pokuty sjednané ve spotřebitelské smlouvě

V případě spotřebitelských smluv je nezbytné rovněž aplikovat § 1815 o. z. dle kterého se ve spotřebitelských smlouvách nepřihlíží ke zneužívajícím ujednáním, ledaže se spotřebitel takových ujednání sám dovolá. Výslovné pojmenování těchto ujednání jako zneužívajících bylo zavedeno až novelou účinnou od 6. 1. 2023 s tím, že by takové pojmenování mohlo přispět ke zvýšení povědomí o této regulaci. S významově shodným označením nicméně již pracuje evropská i národní judikatura, rovněž nové označení odráží změny navrhované v definici těchto ujednání obsažené v § 1813 o. z. s důrazem na slovo poctivost a navazuje i na § 433 o. z., dle kterého „*podnikatel nesmí svou kvalitu odborníka ani své hospodářské postavení zneužít na úkor slabší strany...*“.⁸⁰ Původně se taková ujednání nazývala nepřiměřená a platilo, že nepřiměřené ujednání nemá žádné právní účinky, je tedy zdánlivé.⁸¹ Ostatně pouhým přejmenováním těchto ujednání na zneužívající se uvedené pravidlo nezměnilo a zneužívající ujednání bude nadále považováno za zdánlivé.

V § 1814 odst. 1 písm. l) o. z. je výslovně uvedeno, že jako zneužívající bude vždy posouzeno ujednání, které ukládá spotřebiteli pro případ porušení povinnosti nepřiměřenou sankci. Takovou sankcí bude právě smluvní pokuta a při posouzení její přiměřenosti je kromě obecných kritérií uvedených v § 1813 odst. 2 o. z. na místě zohlednit zejména hodnotu a význam zajišťované povinnosti (srov. § 2051 o. z.), výši hrozící škody a rovněž účel a pohnutky takové sankce.⁸² V souladu s judikaturou SDEU je zapotřebí navíc hodnotit kumulativní účinek všech sankčních ujednání v konkrétní posuzované smlouvě bez ohledu na to, zda věřitel skutečně trvá na jejich plné úhradě.⁸³

Pokud je ujednání o smluvní pokutě posouzeno jako zneužívající a tedy zdánlivé,

⁷⁹ LASÁK, J. § 2051 [Snížení smluvní pokuty soudem]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1290, marg. č. 2.

⁸⁰ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 374/2022 Sb., kterým se mění zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, č. 374/2022 Dz.

⁸¹ Dle názoru Pelikána a Pelikánové (PELIKÁNOVÁ, I., PELIKÁN, R. § 1815 (Důsledky zneužívající povahy klauzule). In: In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. Občanský zákoník: Komentář, Svazek V, (§ 1721–2520) [Systém ASPI]. Wolters Kluwer) nelze v tomto případě hovořit o zdánlivosti, neboť se spotřebitel tohoto ujednání může dovolat. Přípuštění částečné nicotnosti by bylo absurdní, a tudíž se může jednat toliko o neplatnost, a judikatura Soudního dvora navíc svědčí jednoznačně pro neplatnost absolutní.

⁸² Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 374/2022 Sb., kterým se mění zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, č. 374/2022 Dz.

⁸³ Srov. rozsudky SDEU věci *Radlinger, Radlingerová*, C-377/14; *Aziz*, C-415/11, bod 73 a *Banco Primus*, C-421/14, bod 66.

nemůže soud pouze upravit výši smluvní pokuty. Soudy zkoumají případnou zdánlivost ujednání z úřední moci a není tak zapotřebí například vznést námitku zdánlivosti, zneužívajícího charakteru ujednání či jeho nepřiměřenosti. Nemůže rovněž ani dojít k promlčení či k jiným účinkům marného plynutí času.⁸⁴

Vyvstává tedy otázka, zda vůbec lze ve spotřebitelských vztazích moderovat smluvní pokutu, či zda by v důsledku nepřiměřené výše smluvní pokuty nemělo být celé ujednání o smluvní pokutě posouzeno jako zneužívající a v takovém důsledku zdánlivé. K závěru o nemožnosti moderace smluvní pokuty ve spotřebitelských vztazích dospěl například Evropský soudní dvůr, když uvedl, že pokud soud rozhodne o nepřiměřenosti smluvního ujednání mezi podnikatelem a spotřebitelem, není možné doplňovat vůli stran a obsah takového ujednání měnit.⁸⁵ S tímto názorem se lze setkat poměrně často a zopakoval jej například i Městský soud v Praze ve svém rozsudku ze dne 14. 1. 2021, č. j. 176 ICM 1507/2018-51 (MSPH 76 INS 18361/2017), či Krajský soud v Ostravě ve svém rozsudku ze dne 17. 9. 2019, sp. zn. 69 Co 77/2019.

Autorka práce je toho názoru, že před novelou občanského zákoníku účinnou od 6. 1. 2023 existoval prostor pro diskusi nad tím, zda opravdu ve spotřebitelských smlouvách nelze moderovat smluvní pokutu, jelikož to zákon výslovně nezakazoval. Sama autorka byla toho názoru, že takovou smluvní pokutu moderovat spíše lze, neboť je zapotřebí odlišovat nepřiměřené, resp. zneužívající, ujednání o smluvní pokutě a sjednání smluvní pokuty v nepřiměřené výši. Rovněž se autorka práce zamýšlela nad tím, zda je vhodné spotřebitele chránit i před jeho vlastní nerozvážností a lehkomyšlností v případě, kdy na sjednání nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty přistoupí. To by potvrdovalo i konstatování Nejvyššího soudu ČR, že „*moderace podle § 2051 o. z. nově představuje univerzální institut použitelný bez výjimky na všechny typy vztahů, nikoli jen na vztahy podnikatelské.*“⁸⁶ Nicméně po shora uvedené novele je dle autorky práce postaveno najisto, že moderace smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách nepřipadá v úvahu, jelikož ujednání ukládající spotřebiteli pro případ porušení smluvní povinnosti nepřiměřenou sankci je podle § 1814 odst. 1 písm. l) o. z. vždy ujednáním zneužívajícím a tedy zdánlivým. Proto se k takovému ujednání nebude vůbec přihlížet a odpadá tak potřeba smluvní pokutu moderovat.

⁸⁴ HULMÁK, M. § 1815 [Neúčinnost nepřiměřeného ujednání]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 475, marg. č. 11.

⁸⁵ Srov. rozsudek SDEU ze dne 14. 6. 2012, ve věci Banco Español de Crédito SA proti Joaquínovi Calderónovi Caminovi, sp. zn. C-618/10.

⁸⁶ Srov. rozsudek NS ze dne 11. 1. 2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022.

2.2.2 Aplikace moderačního oprávnění ze strany soudu

Moderovat smluvní pokutu ve spotřebitelských smlouvách sice nelze, ale přesto je dle názoru autorky práce judikatura týkající se moderace smluvní pokuty využitelná i v případě spotřebitelských smluv. A to zejména za účelem zjištění, zda je výše smluvní pokuty ve vztahu ze spotřebitelských smluv ještě přiměřená či nikoliv. Rozhodovací praxe v oblasti moderace smluvní pokuty se neustále dotváří, proto považuje autorka práce za vhodné se i této otázce blíže věnovat.

Ustanovení § 2051 o. z. je právní norma s abstraktní hypotézou, jenž soudům přenechává možnost vymezit si tuto hypotézu v každém jednotlivém případě podle svého uvážení samostatně, a to ze širokého a předem neomezeného okruhu okolností. Právě z tohoto důvodu se kladou zvýšené požadavky na kvalitu odůvodnění soudních rozhodnutí, ve kterých dochází k moderaci výše smluvní pokuty, přičemž je toliko na soudcích, aby ve svých rozhodnutích vymezili okolnosti podstatné pro využití moderačního práva, tyto okolnosti označili a rovněž vysvětlili, jakou úvahou k jejich vymezení dospěli, respektive jim přiznali právní relevanci.⁸⁷

Judikatura byla po poměrně dlouhou dobu ustálena v závěru, že aplikace moderačního oprávnění probíhá zpravidla ve třech na sebe navazujících fázích, které v případě moderace výše smluvní pokuty vypadají následovně:

- v první fázi se soud zabývá řešením otázky, zda je v daném případě sjednána nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta. Zákon pro toto posouzení nestanovil žádná kritéria a soudní praxe dovodila, že posuzování přiměřenosti výše smluvní pokuty spadá do volného uvážení soudu. Posouzení otázky přiměřenosti či nepřiměřenosti výše smluvní pokuty vždy závisí na okolnostech konkrétního případu, zejména na důvodech vedoucích ke sjednání posuzované výše smluvní pokuty a na okolnostech, jež je provázely. Judikatura dovodila, že k hodnotě a významu utvrzované povinnosti má soud přihlížet až v následných fázích rozhodování, nikoliv již ve fázi posuzování přiměřenosti výše smluvní pokuty.⁸⁸ Tento názor byl ale postupně překonán a nebylo tedy vyloučeno, aby soud již v této fázi přihlédl k významu a hodnotě utvrzované povinnosti, přičemž záleží čistě na rozhodnutí soudu.
- Pokud soud dospěje k závěru, že v daném případě byla skutečně sjednána nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta, následuje další fáze jeho rozhodování, kdy musí posoudit, zda

⁸⁷ LASÁK, J. § 2051 [Snížení smluvní pokuty soudem]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1290, marg. č. 8.

⁸⁸ Srov. například rozsudek NS ze dne 18. 1. 2005, sp. zn. 32 Odo 400/2004 [a též v celá řada dalších rozhodnutí, zejména důvody rozsudku ze dne 14. 10. 2009, sp. zn. 31 Cdo 2707/2007, R 81/2010 civ.].

využije svého moderačního oprávnění či nikoli, tj. zda nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu sníží. Soud tedy nemá povinnost moderovat každou nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu. Stejně jako při první fázi rozhodování, ani pro toto rozhodnutí zákon nevymezuje žádná kritéria a záleží zcela na úvaze soudu.

- Pokud se v daném případě soud rozhodne přistoupit k moderaci, nastává poslední fáze rozhodování, ve které soud zkoumá, jak vysoká smluvní pokuta by v daném případě byla přiměřená. Zkoumá tedy, v jakém rozsahu má smluvní pokutu snížit. Až v této fázi rozhodování je soud ze zákona povinen vzít v úvahu hodnotu a význam utvrzované povinnosti, přičemž ani možnost soudu snížit smluvní pokutu není neomezená, jelikož věřitel má vždy právo alespoň na smluvní pokutu odpovídající výši vzniklé škody.⁸⁹ Při moderaci výše smluvní pokuty avšak nelze upravovat způsob jejího určení (např. procentuální sazbu určující smluvní pokutu ze stanovené částky za každý den prodlení), lze pouze snížit výslednou částku.⁹⁰

Následně Nejvyšší soud přehodnotil svou dosavadní rozhodovací praxi a uzavřel, že je nutné přiměřenost smluvní pokuty ve smyslu § 2051 o. z. posuzovat „s ohledem na to, jakým způsobem a za jakých okolností nastalo porušení smluvní povinnosti utvrzené smluvní pokutou a v jaké míře se dotklo zájmů věřitele, které měly být sjednáním smluvní pokuty chráněny. Soud nezkoumá nepřiměřenost ujednání o smluvní pokutě, nýbrž nepřiměřenost konkrétního nároku na smluvní pokutu. Přihlédne přitom nejen k okolnostem známým již v době sjednávání smluvní pokuty, ale též k okolnostem, které zde byly při porušení smluvní povinnosti, jakož i k okolnostem, které nastaly po jejím porušení, mají-li v porušení smluvní povinnosti nepochybně původ a byly-li v době porušení povinnosti předvídatelné.“⁹¹

Jedná so o významnou změnu a určitý přelom, jelikož podle dřívější rozhodovací praxe se úvahy o nepřiměřenosti smluvní pokuty mohly upínat pouze k těm okolnostem, které byly dány v době jejího sjednání.⁹² Cokoliv, co nastalo poté, již nebylo podstatné. Velký senát Nejvyššího soudu ČR uvedl, že nesouhlasí se závěrem o účelnosti a možnosti aplikace dosavadní judikatury na problematiku moderace smluvní pokuty podle občanského zákoníku,⁹³ jelikož je nezbytné přihlédnout rovněž k důvodům přijetí občanského zákoníku a k jeho inspiračním zdrojům včetně principů evropského smluvního práva. Proto nemůže dosavadní pojetí moderace smluvní pokuty v poměrech občanského zákoníku obstát. Moderaci smluvní

⁸⁹ Srov. rozsudek NS ze dne 18. 1. 2005, sp. zn. 32 Odo 400/2004, a ze dne 26. 5. 2009, sp. zn. 23 Cdo 485/2009.

⁹⁰ Srov. rozsudek NS ze dne 26. 6. 2012, sp. zn. 29 Cdo 1734/2012.

⁹¹ Srov. rozsudek NS ze dne 11. 1. 2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022.

⁹² Srov. rozsudek NS ze dne 31. 8. 2021, sp. zn. 33 Cdo 3249/2019, či usnesení NS ze dne 25. 11. 2021, sp. zn. 33 Cdo 1069/2021, a ze dne 10. 2. 2022, sp. zn. 33 Cdo 3208/2021.

⁹³ Srov. usnesení NS ze dne 21. 3. 2019, sp. zn. 33 Cdo 5377/2017, či rozsudek NS ze dne 26. 6. 2019, sp. zn. 33 Cdo 4156/2017.

pokuty již ani nelze nadále považovat za zvláštní případ obsahové kontroly smluvního ujednání, nýbrž jako dodatečnou kontrolu přiměřenosti konkrétního nároku. A při takové kontrole by mělo být přihlédnuto i k jiným okolnostem, nikoli pouze k těm, které zde byly při sjednání smluvní pokuty.⁹⁴

Použití moderačního oprávnění spadá mezi otázky právní, z čehož vyplývá, že je tuto otázku odvolací soud oprávněn posoudit odlišně oproti soudu prvního stupně. Pokud tedy soud prvního stupně dospěje k závěru, že v daném případě není sjednaná smluvní pokuta nepřiměřená, nic nebrání odvolacímu soudu, aby dospěl k názoru opačnému. Odvolací soud pouze v režimu tzv. neúplné apelace nemůže přihlížet k nepřipustně tvrzeným novým skutečnostem či k nepřipustně označeným novým důkazům.⁹⁵

Pokud soud využije svého moderačního oprávnění, vyvstává otázka, zda bude mít dané rozhodnutí účinky *ex nunc* či *ex tunc*. Možná se to zdá jako jednoduchá otázka, avšak s ohledem na dosavadní rozhodovací praxi nelze vyloučit možné pochybnosti. Nejvyšší soud nejprve dospěl k závěru, že rozhodnutí o snížení výše smluvní pokuty má konstitutivní charakter, neboť v jeho důsledku zaniká nárok věřitele na zaplacení požadované smluvní pokuty v rozsahu jejího snížení. V daném případě tak soud dospěl k závěru o nemožnosti moderovat smluvní pokutu, jelikož tato pohledávka v důsledku zániku započtením již v době podání žaloby neexistovala. Moderovat lze dle názoru Nejvyššího soudu uvedeném ve zmíněném rozhodnutí toliko nárok existující, přičemž výše smluvní pokuty se má tedy měnit s účinky *ex nunc*.⁹⁶ Ke zcela opačnému názoru avšak dospěl velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ve svém rozhodnutí ze dne 11. 4. 2018, ve kterém konstatoval, že k moderaci smluvní pokuty dochází již s účinky *ex tunc*, tedy k okamžiku jejího sjednání. Jestliže je sjednaná smluvní pokuta nepřiměřená, nemůže v důsledku jednostranného započtení dojít v rozsahu její nepřiměřené výše k zániku pohledávky ze smluvní pokuty, ani k zániku pohledávky, proti které je započítáváno.⁹⁷

Další otázkou je, zda lze moderovat výši smluvní pokuty i po jejím zaplacení. Český právní řád se touto otázkou výslovně nezabývá, zatímco například německý právní řád moderaci již zaplacené smluvní pokuty explicitně vylučuje.⁹⁸ Autorka práce je toho názoru, že již zaplacenou smluvní pokutu moderovat nelze, neboť dobrovolným plněním pohledávka zanikla. Tento závěr neodporuje ani shora uvedenému rozhodnutí, neboť je nutné rozlišovat

⁹⁴ Srov. rozsudek NS ze dne 11. 1. 2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022.

⁹⁵ Srov. rozsudek NS ze dne 24. 1. 2017, sp. zn. 23 Cdo 5068/2014.

⁹⁶ Srov. rozsudek NS ze dne 28. 8. 2006, sp. zn. 32 Odo 1007/2006, a dále je stejný závěr zopakován i v rozsudku NS ze dne 25. 11. 2010, sp. zn. 23 Cdo 1253/2008.

⁹⁷ Srov. rozsudek NS ze dne 11. 4. 2018, sp. zn. 31 Cdo 927/2016, R 55/2019 civ.

⁹⁸ Srov. § 343 odst. 1 BGB.

zánik pohledávky v důsledku jednostranného započtení, kdy je postaveno najisto, že pohledávka ze smluvní pokuty v nepřiměřené výši nezaniká, a v důsledku dobrovolného plnění. Dle autorky práce nadále platí, že moderovat lze toliko existující nárok.

Generalizovat závěry rozhodovací praxe týkající se moderace smluvní pokuty a vystopovat tak určité obecnější rozhodovací tendence příliš nelze. Ostatně by to popíralo smysl jejich individuality. Lze avšak tvrdit, že čím méně specifická je určitá transakce (například běžné peněžité závazky), tím vyšší je šance obecně odhadnout druh a míru dopadů případného porušení smluvní povinnosti a tedy generalizovat potřebu motivačního působení smluvní pokuty. Z toho vyplývá, že například u peněžitých dluhů můžeme za určitých předpokladů o jisté generalizaci hovořit, v případě nepeněžitých dluhů to bude spíše vyloučeno.⁹⁹

Rozhodování o moderaci výše smluvní pokuty je bohužel do určité míry arbitrární a jen stěží kvantifikovatelné, což nepochybně platí pro aplikaci testu přiměřenosti obecně. Je vždy potřeba zhodnotit, zda byly pro sjednání tak vysoké smluvní pokuty v daném případě dostatečné důvody, tj. zda bylo účelné tolik zabezpečovat smlouvu, resp. určité smluvní ujednání, oproti oportunistu dlužníka.¹⁰⁰

2.2.3 Moderace smluvní pokuty a její vztah k náhradě vzniklé škody

Povinnost nahradit škodu patří mezi základní reparační nástroje. Smluvní strana, která porušila svou smluvní povinnost, je povinna tím způsobenou újmu druhé straně nahradit. Tento mechanismus je zakotven přímo v § 2913 odst. 1 o. z. a samotná smlouva tak nemusí povinnost nahradit škodu vůbec upravovat. Náhrada škody je nejuniverzálnějším zákonným následkem porušení smlouvy, jelikož přichází v úvahu u libovolného typu porušení smlouvy, včetně smluvních deliktů a nemožnosti plnění. Kdykoliv je porušením smluvní povinnosti jedné smluvní straně způsobena újma, nastupuje povinnost druhé smluvní strany k její náhradě.¹⁰¹ Náhrada újmy při porušení smluvní povinnosti se zásadně týká materiální újmy, tj. újmy na jmění (škody). Povinnost odčinit nemajetkovou újmu by bylo dle § 2894 odst. 2 o. z. nutné výslovně ujednat ve smlouvě, či by tuto povinnost musel stanovit zvlášť zákon.

Ustanovení § 2050 o. z. vylučuje právo věřitele požadovat po dlužníku náhradu vzniklé škody v důsledku porušení smluvní pokutou utvrzené smluvní povinnosti, a to i v případě, že výše vzniklé škody přesáhne výši smluvní pokuty. Toto ustanovení vyjadřuje zásadu, že smluvní pokuta je ve své podstatě paušalizovanou náhradou škody.¹⁰² Občanský

⁹⁹ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 413 s.

¹⁰⁰ Tamtéž, 256 s.

¹⁰¹ Tamtéž, 297 s.

¹⁰² ČERNÁ, S. § 2050 (Vztah smluvní pokuty k náhradě škody). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA

zákoník tedy upravuje smluvní pokutu jako alternativu k zákonné úpravě náhrady škody. Pokud tedy dlužník poruší smluvní povinnost, jež byla utvrzena smluvní pokutou, vznikne věřiteli nárok na zaplacení smluvní pokuty a nikoli již nárok na náhradu skutečné škody a ušlého zisku.

Vznik práva na zaplacení sjednané smluvní pokuty není ovšem spjat se vznikem škody, jakožto následkem porušení smluvní pokutou utvrzované smluvní povinnosti. To, že porušením této povinnosti nevznikla škoda či vznikla škoda v nižší výši, než kolik činí výše sjednané smluvní pokuty, není rozhodujícím faktorem pro vznik práva a korespondující povinnosti dlužníka zaplatit smluvní pokutu. Výše škody, která vznikla věřiteli v důsledku porušení smlouvené povinnosti, není rovněž ani kritériem pro úvahy o nepřiměřenosti smluvní pokuty.¹⁰³ Tato skutečnost ale může mít vliv na případné snížení smluvní pokuty v důsledku využití moderačního práva soudu.

Je dlužno podotknout, že § 2050 o. z. není kogentním ustanovením. Smluvní strany si tedy mohou sjednat případný souběh těchto nároků či se dohodnout, že dlužník uhradí pouze škodu, jež přesahuje výši sjednané smluvní pokuty. Právní úprava samozřejmě nevylučuje právo věřitele uplatnit nárok na náhradu škody vzniklé v důsledku porušení jiné smlouvené povinnosti, která je obsažena ve stejné smlouvě, avšak nebyla utvrzena smluvní pokutou.¹⁰⁴

Dle § 2913 odst. 1 o. z. platí, že poruší-li strana smlouvenou povinnost, nahradí škodu vzniklou v důsledku tohoto porušení druhé smluvní straně nebo i osobě, jejímuž zájmu mělo splnění této povinnosti zjevně sloužit. Tato třetí osoba ale není smluvní stranou, a tak § 2050 o. z. nebrání povinnosti dlužníka k náhradě škody způsobené za podmínek výše uvedeného ustanovení třetí osobě. V tomto případě se uplatní jen liberační důvod uvedený v § 2913 odst. 2 o. z., a dlužník se tak povinnosti k náhradě škody třetí osobě zproští, pokud prokáže, že mu ve splnění smlouvené povinnosti dočasně nebo trvale bránila určitá mimořádná, nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na jeho vůli. Pokud však tato překážka vznikla v důsledku dlužnickových osobních poměrů či v době, kdy už byl dlužník s plněním této smlouvené povinnosti v prodlení, povinnosti k náhradě škody třetí osobě se dlužník nezproští. Stejně tomu bude i v případě, pokud vznikla překážka, kterou byl dlužník

aj. Občanský zákoník: Komentář, Svazek V, (§ 1721-2520) [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-2-6]. ASPI_ID KO89_e2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

¹⁰³ LÁŠÁK, J. § 2048 [Výše smluvní pokuty]. In: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014).

¹⁰⁴ ČERNÁ, S. § 2050 (Vztah smluvní pokuty k náhradě škody). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. Občanský zákoník: Komentář, Svazek V, (§ 1721-2520) [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-2-6]. ASPI_ID KO89_e2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

dle smlouvy povinen překonat.¹⁰⁵

V případě moderace požadované nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty může do jisté míry činit problémy otázka spodního limitu, na který je možné nejnižší smluvní pokutu snížit. Dle § 2051 o. z. lze smluvní pokutu snížit toliko do výše škody vzniklé do doby rozhodnutí, způsobené porušením té povinnosti, na kterou se smluvní pokuta vztahuje. Je tedy evidentní, že účelem zakotvení spodního limitu je snaha o zachování reparační funkce smluvní pokuty a respektování zájmu věřitele na plné kompenzaci škody, která mu v důsledku porušení utvrzené smluvní povinnosti vznikla. Moderace představuje natolik výjimečný zásah soudu, jehož účelem není uškodit věřiteli tak, že přes původně vysokou a velmi ubezpečující smluvní pokutu, kterou se mu podařilo ve smlouvě sjednat, se nakonec ocitne v pozici, kdy nebude mít ani kompenzovány škody, jež utrpěl. Prostřednictvím moderace má být odvrácení původně hrozícího, mimořádného obohacení věřitele na úkor dlužníka, nikoli primárně poškození věřitele samotného.¹⁰⁶

Není však zcela zřejmé, zda se tento spodní limit smluvní pokuty vztahuje k výši náhrady škody, které by věřitel dosáhl pomocí zákonné úpravy náhrady škody, či zda se jedná o plnou objektivní kompenzaci škod včetně těch, jež by věřitel po dlužníkovi jinak nemohl nárokovat, vezmou-li se v potaz například okolnosti vylučující odpovědnost či korektivy předvídatelnosti. Výše skutečně vzniklých škod bude zpravidla vyšší než částka uplatnitelná v režimu náhrady škody, a tak bude pro věřitele spodní limit moderace odpovídající výši skutečně vzniklých škod výhodnější.¹⁰⁷ Autorka práce se domnívá, že takový limit neodporuje smyslu smluvní pokuty a odpovídá i skutečnosti, že zákon výslovně pracuje s formulací „výše vzniklé škody.“ Pokud by limitem měla být náhrada škody ve výši, která by věřiteli byla přiznána soudem v řízení o náhradu škody, znamenalo by to neúměrnou zátěž pro rozhodování a rovněž pro důkazní břemeno věřitele.

Otázkou je, zda by výše uvedené platilo, pokud by věřiteli vznikla značná škoda v důsledku dlužníkovy porušení smluvní povinnosti, která by avšak byla zapříčiněna vyšší mocí či byla nepředvídatelná. V takovém případě, kdy by zároveň byly dány důvody pro přiměřené snížení náhrady škody ve smyslu § 2953 o. z., by se mohlo uvažovat o výjimce a dlužník by tak nemusel nahrazovat celou skutečně vzniklou škodu. Podle zákona totiž nemají být bezpodmínečně uplatňována ani pravidla pro náhradu způsobených škod, když mají

¹⁰⁵ LASÁK, J. § 2050 [Právo na náhradu škody]. In: HULMÁK, Milan, PETROV, Jan, LAVICKÝ, Petr, DVOŘÁK, Bohumil, ŠILHÁN, Josef, DÁVID, Radovan, RICHTER, Tomáš, LASÁK, Jan. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014).

¹⁰⁶ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 419 s.

¹⁰⁷ Tamtéž.

reagovat na případné výjimečné okolnosti hodné zvláštního zřetele.¹⁰⁸ Dle autorky práce by k takovým výjimkám mohlo docházet jen ve skutečně výjimečných případech, aby byla zachována utvrzující podstata smluvní pokuty.

V praxi může nastat situace, kdy výsledná smluvní pokuta nebude dosahovat výše skutečně vzniklé škody. Na tomto místě je vhodné se zamyslet nad tím, zda lze v takovém případě dle českého právního řádu moderovat i příliš nízkou smluvní pokutu. Český právní řád takovou možnost nezná a autorka práce si moderaci příliš nízké smluvní pokuty, navíc ve spotřebitelských vztazích, ani nedokáže představit, jelikož by se přičila s primárním účelem institutu moderace, kterým je ochrana dlužníka. Dle znění zákona ani neexistuje požadavek na minimální výši smluvní pokuty, tak si smluvní strany s ohledem na zásadu smluvní volnosti mohou sjednat smluvní pokutu i ve výši nepokrývající náhradu vzniklé škody. Je však nutné podotknout, že takto sjednaná smluvní pokuta by postrádala smysl a převážnou část obvyklých funkcí institutu smluvní pokuty. Francouzský právní řád nicméně možnost zvýšit nepřiměřeně nízkou smluvní pokutu upravuje.¹⁰⁹

2.2.4 Možnost existence samostatného institutu paušalizované náhrady škody

Pojmy paušalizovaná náhrada škody a smluvní pokuta se běžně používají jako synonyma, jako by se jednalo o jeden stejný institut. Naskýtá se tak prostor k zamyšlení se nad otázkami, zda je tvrzení, že smluvní pokuta je ve svém důsledku toliko paušalizovanou náhradou škody, korektní, či zda může vedle institutu smluvní pokuty v našem právním řádu existovat samostatný institut paušalizované náhrady škody.

V českém právním řádu výslovná úprava samostatného institutu paušalizované náhrady škody chybí. Pro institut smluvní pokuty je však charakteristická její sankční funkce, kterou dle názoru autorky práce v případě paušalizované náhrady škody nemůžeme bez dalšího dovozovat. Pokud si smluvní strany sjednají místo smluvní pokuty paušalizovanou náhradu škody, nemají primárně v úmyslu dlužníka trestat za případné porušení smlouvy, nýbrž si pro takový případ chtějí sjednat odlišný režim způsobu náhrady škody, než který stanovuje zákon. Stejně jako v případě ujednání o smluvní pokutě je běžně sjednávána pevná částka, která má podle smluvních stran představovat pravděpodobnou výši škody, kterou věřitel utrpí v případě, že dlužník nesplní svou povinnost.¹¹⁰

Dalo by se tvrdit, že zejména s hledem na zásadu autonomie vůle smluvních stran nic

¹⁰⁸ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 420 s.

¹⁰⁹ Srov. čl. 1152 Code Civil.

¹¹⁰ PATĚK, D. Paušalizovaná náhrada škody a smluvní pokuta. Právní rozhledy, 2017, č. 21, s. 725-733.

nebrání existenci samostatného institutu paušalizované náhrady škody. V judikatuře je však paušalizovaná náhrada škody konstantně posuzována pouze jako jedna z hlavních funkcí smluvní pokuty a například Nejvyšší soud i pouhé úvahy o existenci paušalizované náhrady škody jako samostatného institutu kontinuálně odmítá.¹¹¹

Autorka práce s takovým závěrem nesouhlasí, neboť žádné ustanovení občanského zákoníku existenci samostatného institutu paušalizované náhrady škody nezakazuje. Autorka se navíc domnívá, že je možné si ve stejné smlouvě platně sjednat jak smluvní pokutu, tak právo na zaplacení paušalizované náhrady škody. Shodný názor má i Patěk, dle kterého tento institut nejenom že obstojí vedle institutu smluvní pokuty, nýbrž vykazuje i odlišné vlastnosti. Samozřejmě nelze ignorovat, že smluvní pokuta má významnou vazbu na náhradu škody a dle dispozitivní právní úpravy ji zcela nahrazuje. Hlavním rozdílem uvedených institutů je bezesporu úplná absence sankční funkce v případě paušalizované náhrady škody. Navíc na platbu takto sjednané částky se v otázkách, které nejsou upraveny přímo ve smlouvě, vztahuje zákonný režim náhrady škody a i tím se tento institut o to více odlišuje od smluvní pokuty.¹¹²

¹¹¹ Srov. rozsudky NS ze dne 28. 5. 2007, sp. zn. 32 Odo 202/2006, ze dne 28. 11. 2011, sp. zn. 23 Cdo 3854/2011 a ze dne 30. 4. 2008, sp. zn. 32 Odo 852/2006.

¹¹² PATĚK, D. Paušalizovaná náhrada škody a smluvní pokuta. Právní rozhledy, 2017, č. 21, s. 725-733.

3. Sjednání smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách

Ujednání o smluvní pokutě, jak autorka ve své práci již dříve uvedla, patří mezi nejčastěji využívaná smluvní ujednání. A to nezávisle na tom, kdo je smluvními stranami. Autorka práce se rozhodla blíže zabývat problematikou, kdy je jednou ze smluvních stran spotřebitel. Následující kapitola bude zaměřena na problematiku sjednávání smluvní pokuty, různé aspekty takového ujednání, a to zejména s důrazem na specifika vyplývající ze vztahů ze spotřebitelských smluv.

3.1 Ochrana spotřebitele

Základem ochrany spotřebitele v našem právním řádu je právo Evropské unie, zejména početné směrnice, které jsou postupně transponovány do vnitrostátních právních předpisů. V právu Evropské unie je dokonce zdůrazněna důležitost ochrany spotřebitele jejím zařazením mezi základní práva v Listině základních práv Evropské unie.¹¹³ Základním východiskem ochrany spotřebitele je předpoklad, že se spotřebitel nalézá při jednání s podnikatelem v nerovném postavení. Je tomu tak z vícero důvodů, zejména z důvodu větší profesionality podnikatele, jeho zkušeností a lepší znalosti práva, případně jednoduššímu přístupu k právním službám.¹¹⁴ Dalším důležitým faktorem mohou být rovněž okolnosti, za kterých dochází k uzavírání smlouvy, například v případě uzavírání smluv o úvěru/zápůjčce může být důležitým faktorem špatná finanční situace spotřebitele.

Soukromé právo vychází z premisy rovnosti smluvních stran, které paradoxně v naprosté většině případů není možné dosáhnout. Z důvodu faktické nerovnosti subjektů je mnohdy vyžadován zásah zákonodárce, který tuto nerovnost alespoň částečně vyrovnává.¹¹⁵ Nerovnost mezi smluvními stranami nelze vyrovnat pouze určením práv a povinností, jelikož je nezbytné zajistit jejich skutečnou realizaci. Samotná právní úprava ochrany spotřebitele ještě k účinné ochraně spotřebitelů sama o sobě není dostačující. Sami spotřebitelé si totiž musí být nejprve vědomi svých práv a povinností a rovněž musejí náležitě využívat prostředky ke své ochraně poskytované jim právním řádem. Právo totiž náleží bdělým, což i v případě spotřebitelských vztahů připomněl Ústavní soud, když uvedl „i když je spotřebitelům přiznána vyšší právní ochrana pro jejich fakticky slabší postavení, nedochází tím k úplnému potlačení starořímské zásady *vigilantibus iura scripta sunt*.“¹¹⁶ Nejvyšší soud

¹¹³ Srov. čl. 38 Listiny základních práv Evropské unie.

¹¹⁴ Srov. Nález ÚS ze dne 11. 11. 2013, sp. zn. I. ÚS 3512/11.

¹¹⁵ SELUCKÁ, M. In: SELUCKÁ, Markéta., VEVERKOVÁ, Svatava a kol.: Obchodní podmínky ve vztazích B2C. Praha: Leges, 2018, s. 18.

¹¹⁶ Srov. Nález ÚS ze dne 11. 11. 2013, sp. zn. I. ÚS 3512/11.

rovněž opakovaně uvádí, že „i ochrana spotřebitele má své meze a v žádném případě ji nelze pojímat jako obranu jeho lehkomyšlnosti a neodpovědnosti.“¹¹⁷

3.1.1 Ochrana spotřebitele v občanském zákoníku

S ohledem na zvolené téma bude autorka ve své práci čerpat, vedle přílehlavých soudních rozhodnutí, zejména z příslušných zákonných ustanovení občanského zákoníku, tyto bude analyzovat a blíže rozebírat, jelikož obsahují obecnou soukromoprávní úpravu ochrany spotřebitele. Právní úprava ochrany spotřebitele v současném občanském zákoníku si klade za cíl přehlednější systematické uspořádání pravidel týkajících se ochrany spotřebitele a zároveň jejich přesnější a srozumitelnější vyjádření. Dále reaguje na problémy a nejasnosti, které se při aplikaci občanského zákoníku z roku 1964 vyskytovaly.¹¹⁸ Autorka práce se domnívá, že uvedený cíl se zákonodárcům nepodařilo zcela splnit. Ustanovení, která lze za účelem ochrany spotřebitele aplikovat, jsou rozeseta napříč celým tímto zákonem a pro průměrného spotřebitele bez právního vzdělání či alespoň povědomí mohou působit nepřehledně a chaoticky. Tato ustanovení se však navzájem doplňují, čímž dochází k naplnění tzv. principu kumulace, který ve spotřebitelském právu dovozuje i judikatura SDEU.¹¹⁹

Mezi nejdůležitější ustanovení na ochranu spotřebitele patří ta obsažená v díle Ustanovení o závazcích ze smluv uzavíraných se spotřebitelem. Nalezneme zde ustanovení, která se vztahují výhradně ke spotřebiteli a jeho ochraně. Další ustanovení, která jsou v praxi využívána za účelem ochrany spotřebitele, se již výhradně na spotřebitele nevztahují a mohou být aplikována rovněž na ochranu jiných subjektů, například slabší strany či v některých případech dokonce na ochranu podnikatele. Patří sem zejména ustanovení týkající se smluv uzavíraných adhezním způsobem, obchodních podmínek, dále právní úprava neúměrného zkrácení, lichvy, zneužití práva, nekalé soutěže či samozřejmě korektivů dobrých mravů.

Autorku práce zaujalo odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 23 ICdo 56/2019, a to z důvodu soudem výslovně poskytnuté ochrany podnikateli, která doposud spadala spíše do okruhu ochrany poskytované spotřebitelům. V uvedené věci došlo v podstatě k velmi elegantnímu „obejití“ ustáleného pravidla, že v rámci smluv uzavíraných mezi podnikateli se nelze dovolat jejich neplatnosti pro jejich lichevní charakter, vyplývajícího zejména z § 1797 o. z. V dané věci je jednalo o spor ze smluv o revolvingových zápůjčkách uzavřených mezi dvěma podnikateli, kdy podnikatel v postavení vydlužitele namítal neplatnost

¹¹⁷ Srov. Rozsudek NS ze dne 29. 6. 2010, sp. zn. 23 Cdo 1201/2009.

¹¹⁸ Vláda. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz. § 1810.

¹¹⁹ Srov. Rozsudek SDEU ze dne 22. dubna 1999 ve věci C-423/97, Travel Vac SL proti Manuelu José Antelmu Sanchisovi. Dostupný v angličtině na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:61997CJ0423>.

sjednaných úroků pro rozpor s dobrými mravy. Podnikatel v postavení zapůjčitele naopak poukazoval na skutečnost, že smluvní vztahy mezi účastníky nejsou vztahy spotřebitelskými, a tak není tvrzená neplatnost pro údajný rozpor s dobrými mravy relevantní a na danou věc aplikovatelná. Odvolací soud ve svém rozhodnutí, které bylo napadeno dovoláním, uvedl, že za předpokladu, že se podnikatel, který uzavřel smlouvu při svém podnikání, nemůže dovolat její neplatnosti podle § 1796 o. z., pak se rovněž nemůže dovolat ani neplatnosti ujednání o úrocích pro rozpor s dobrými mravy podle § 580 o. z. Tento závěr je podle Nejvyššího soudu v rozporu s jeho judikaturou, jelikož již ve svém rozsudku ze dne 22. 9. 2020, sp. zn. 32 Cdo 1490/2019, učinil závěr, že *„i podle právní úpravy účinné od 1. 1. 2014 platí, že smluvní volnost stran podléhá korektivu dobrých mravů, jenž pro právní jednání obecně vyplývá z ustanovení § 1 odst. 2 a § 547 o. z., a že právní jednání, které se přičí dobrým mravům, je třeba posoudit jako neplatné (§ 580 odst. 1 a § 588 o. z.).“*¹²⁰ V daném případě tak Nejvyšší soud uzavřel, že § 1797 o. z. nevylučuje možnost dovolat se neplatnosti ujednání pro rozpor s dobrými mravy i ve vztahu mezi podnikateli. Musí se však jednat o zásah zcela výjimečný a vždy odůvodněný mimořádnými okolnostmi případu, a zejména je nezbytné vždy zkoumat, zda na konkrétní problematiku nedopadají v první řadě jiná ustanovení občanského zákoníku poskytující smluvní straně ochranu před zneužívajícím jednáním druhé smluvní strany (např. právní úprava smluv uzavíraných adhezním způsobem nebo ochrana slabší strany).¹²¹ Ve své podstatě tak dochází k postupnému rozšiřování ochrany drobných podnikatelů, kdy už přestává hrát tolik roli jejich pozice profesionálů. Tento trend je patrný i ze snahy některých soudů o zavádění například institutu „osoby v pozici blízké osobě spotřebitele“ pro případ drobného podnikatele, která avšak nemá v našem právním řádu oporu.¹²²

3.2 Náležitosti ujednání o smluvní pokutě ve spotřebitelských smlouvách

Mezi podstatné náležitosti ujednání o smluvní pokutě vyplývající z právní úpravy náleží určení smluvních stran, jednoznačné označení utvrzované smluvní povinnosti a určení předmětu a výše smluvní pokuty. Vedle již zmíněných náležitostí je vhodné do smluvního ujednání dále zakomponovat výslovnou úpravu splatnosti smluvní pokuty, úpravu vztahu smluvní pokuty k náhradě škody vzniklé porušením utvrzované smluvní povinnosti a rovněž je vhodné takové ujednání označit jako ujednání o smluvní pokutě.¹²³ Výslovné označení ujednání samozřejmě není nutné, avšak dle názoru autorky práce je minimálně ve

¹²⁰ Srov. Rozsudek NS ze dne 22. 9. 2020, sp. zn. 32 Cdo 1490/2019.

¹²¹ Srov. Rozsudek NS ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 23 ICdo 56/2019.

¹²² Srov. Rozsudek NS ze dne 12. 12. 2018, sp. zn. 33 Cdo 5942/2017, zejména v něm obsažené shrnutí předchozího rozhodnutí odvolacího soudu.

¹²³ PATĚK, D. Smluvní pokuta v obchodních vztazích. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, 30 s.

spotřebitelských smlouvách vhodné. Díky tomu se bude například lépe předcházet sporům týkajícím se případné překvapivosti takového ujednání.

Nicméně není rozhodné, jak smluvní strany ujednání o smluvní pokutě pojmenují, neboť s ohledem na standardní pravidla výkladu právních jednání je rozhodující obsah samotného ujednání. Zákon nevyžaduje, na rozdíl například od směnek, aby byl v ujednání výslovně použit termín „smluvní pokuta.“ Uvedené nicméně platí i obráceně. V případě, kdy smluvní strany určité ujednání výslovně pojmenují jako ujednání o smluvní pokutě, neznamená to ještě, že se skutečně jedná o smluvní pokutu ve smyslu § 2048 a násl. o. z.¹²⁴

Smluvní pokutu je vždy nezbytné ve smlouvě náležitě sjednat, nemá-li oporu ve smluvních ujednáních, z pohledu práva neexistuje. Smluvní pokuta proto nemůže být, a už vůbec ne ve vztazích ze spotřebitelských smluv, uložena například na základě pouhého upozornění na faktuře či jiném obdobném dokladu. Nelze však vyloučit její dodatečné sjednání až po uzavření smlouvy, avšak pouze za předpokladu, že takové jednání bude možné jednoznačně kvalifikovat jako návrh smlouvy a jeho akceptaci.¹²⁵

Stejně důležité, jako samotné sjednání smluvní pokuty, je rovněž řádné sjednání smluvní pokutou utvrzované povinnosti. Tuto problematiku řešil Nejvyšší soud například ve svém rozhodnutí ze dne 20. 6. 2018, sp. zn. 33 Cdo 4293/2016. Celá věc se týkala smluvního ujednání „*v případě, že nebude nejpozději do jednoho kalendářního roku ode dne předání předmětu převodu dle čl. VI. odst. 1 zhotovena fasáda domu, zavazuje se prodávající uhradit kupujícímu smluvní pokutu ve výši 200 000 Kč.*“ Nicméně ve smlouvě absentoval samotný závazek žalovaného ke zhotovení fasády a soudy, včetně Nejvyššího soudu, dospěly k závěru, že sjednaná smluvní pokuta utvrzuje neexistující závazek, což představuje právní vadu, pro kterou je dané ujednání absolutně neplatné. Soudy rovněž neshledaly možným přetvořit výkladem ujednání o smluvní pokutě v závazek ke slevě z kupní ceny.¹²⁶

3.2.1 Subjekty oprávněné sjednat si smluvní pokutu

V zákoně tato podmínka není zcela jasně uvedena, nicméně z rozhodovací praxe soudů¹²⁷ lze dovodit, že si smluvní pokutu mohou sjednat pouze smluvní strany pro případ porušení povinnosti vyplývající z jimi uzavřené smlouvy. Jinými slovy, smluvní pokutu si mohou sjednat toliko osoby v postavení věřitele a dlužníka hlavního (smluvní pokutou

¹²⁴ LASÁK, J. § 2048 [Výše smluvní pokuty]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, marg. č. 12.

¹²⁵ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 396 s.

¹²⁶ Srov. rozsudek NS ze dne 20. 6. 2018, sp. zn. 33 Cdo 4293/2016.

¹²⁷ Srov. rozsudek NS ze dne 26. 7. 2010, sp. zn. 33 Cdo 498/2009.

utvrzovaného) dluhu. Autorka práce sice zaregistrovala nesouhlas s výše uvedeným,¹²⁸ avšak Nejvyšší soud tento svůj závěr zopakoval například i ve svém rozsudku ze dne 21. 6. 2018, sp. zn. 33 Cdo 671/2017. Autorka práce je toho názoru, že ujednání, kterým se zaváže třetí osoba pro případ, že dlužník nesplní svoji povinnost, poskytnout věřiteli určité plnění, je platným právním jednáním. Bude se jednat o nepojmenovaný utvrzovací institut, který má sice nejbližší právě k institutu smluvní pokuty, avšak není s ní identický.

Náš právní řád dříve žádným způsobem neomezoval smluvní strany v tom, kdo si může smluvní pokutu sjednat a kdo nikoliv. Nicméně novelou účinnou od 1. 7. 2021 se znění § 2048 o. z. doplnilo o druhý odstavec, jenž výslovně uvádí, že se nepřihlíží k ujednání, kterým se zavázal k plnění smluvní pokuty nezletilý, který v době takového ujednání nedovršil patnácti let. Novela si klade za cíl zejména ochranu dětí v právních vztazích a předcházení vzniku dětských dluhů, což je dle názoru autorky práce významným celospolečenským problémem.

Ustanovení o smluvní pokutě se podle § 2052 o. z. vztahují rovněž na penále, přičemž typickým příkladem penále, jak už bylo uvedeno, jsou přírážky k jízdě bez platného jízdního dokladu v prostředcích hromadné dopravy. Tyto přírážky, které významně přesahují cenu samotného jízdního, jsou velmi častou příčinou vzniku dětských dluhů, a soudy je tak dnes již nesmí věřitelům přiznávat. Autorka práce tuto novelu vnímá velmi kladně, avšak domnívá se, že i před její účinností se k ochraně dětských dlužníků dalo uvažovat o využití například korektivu dobrých mravů.

3.2.2 Forma ujednání o smluvní pokutě

Jak autorka práce uváděla, ujednání o smluvní pokutě již nemusí být uzavřeno pouze písemně. Předchozí právní úprava a zejména na ni navazující judikatura¹²⁹ byla v tomto ohledu přísnější, když například dovozovala, že v případě, kdy je závazek zaplatit smluvní pokutu pro případ porušení smlouvy obsažen v dlužníkově jednostranném písemném uznání dluhu, není smluvní pokuta platně sjednána, přijal-li věřitel tento dlužníkuv závazek toliko ústním nebo konkludentním projevem vůle.

Shora uvedené aktuální právní úprava již překonala. Ujednání o smluvní pokutě tedy může být uzavřeno i ústně a může být rovněž zakomponováno i do obchodních podmínek či různých sazebníků atd. Ve vztazích ze spotřebitelských smluv nicméně v tomto směru nalezneme určitá omezení, kterým se autorka práce bude rovněž věnovat v poslední kapitole.

¹²⁸ Například ze strany JUDr. Petra Čecha, LL.M., Ph.D. na akademické diskusi, jejíž tématem byla smluvní pokuta (<https://www.epravo.cz/top/clanky/bez-problemova-smluvni-pokuta-77722.html>).

¹²⁹ Srov. rozsudek NS ze dne 19. 5. 2005, sp. zn. 33 Odo 457/2004.

3.3 Ujednání týkající se splatnosti smluvní pokuty

Právo na zaplacení smluvní pokuty je samostatně existujícím nárokem, nelze tedy uvažovat o jednotném automatickém režimu splatnosti, jako je tomu například v případě příslušenství pohledávky. Splatnost smluvní pokuty je nezbytné řešit samostatně, a aby mohlo být právo na zaplacení smluvní pokuty vymahatelné či započitatelné, musí smluvní pokuta nejprve dospět.¹³⁰ Přičemž s okamžikem splatnosti pohledávky obecně úzce souvisí počátek běhu promlčecí lhůty k jejímu uplatnění. Autorka práce se v rámci nastíněné problematiky pokusí blíže analyzovat vazby mezi splatností a promlčením smluvní pokuty, které s ohledem na skutečnost, že v ujednáních o smluvní pokutě mnohdy splatnost smluvní pokuty absentuje, nebývají příliš těsné.

Čas plnění, zejména pak splatnost, je významný pro celou řadu dalších soukromoprávních (ať už hmotněprávních či procesněprávních) institutů. Především se jedná o možnost úspěšně vymáhat dané právo u soudu, dále o počátek běhu promlčecí lhůty, okamžik prodlení, možnost započtení pohledávky či vznik dalších následků porušení smlouvy. Je tedy zapotřebí u každé smluvní povinnosti vždy velmi pečlivě posoudit, kdy přesně tento okamžik nastává.¹³¹

Zákon výslovně neupravuje splatnost smluvní pokuty, z tohoto důvodu se uplatní obecná pravidla pro splatnost dluhu, resp. čas plnění, obsažená v § 1958 a násl. o. z. Pokud bude ve smlouvě přímo sjednána splatnost smluvní pokuty, tj. čas plnění bude přesně ujednán nebo jinak stanoven, bude dlužník povinen zaplatit smluvní pokutu i bez výzvy věřitele. Přesný čas plnění se bude ve smluvních vztazích vyskytovat jen výjimečně, jelikož nelze předem odhadnout, zda a kdy dojde k porušení smluvní pokutou utvrzované povinnosti. Nicméně ve smlouvách se mohou nacházet ujednání, ve kterých bude stanovena splatnost smluvní pokuty již okamžikem vzniku práva na zaplacení smluvní pokuty. Taková ujednání přenáší vyšší míru odpovědnosti na dlužníka, jelikož mu při opomenutí aktivního přístupu k jeho povinnosti zaplatit věřiteli smluvní pokutu nabíhají po celou dobu trvání prodlení úroky z prodlení. Současné jsou taková ujednání poměrně riskantní i pro věřitele, neboť ten často ani nemusí vědět, že mu již právo na zaplacení smluvní pokuty vzniklo a vystavuje se tak nebezpečí promlčení svého nároku.¹³² Dle názoru Nejvyššího soudu si mohou smluvní strany ujednat rovněž to, že vznik práva na zaplacení smluvní pokuty bude vázán na porušení

¹³⁰ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 423 s.

¹³¹ ŠILHÁN, J. § 1958 [Čas plnění a výzva věřitele]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, marg. č. 14.

¹³² PELIKÁN, M. Zajištění a utvrzení dluhu v praxi. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, 293 s.

smluvní povinnosti dlužníkem a splatnost smluvní pokuty bude vázána na odstoupení od smlouvy věřitelem.¹³³

Pokud si smluvní strany splatnost smluvní pokuty přímo neujednají, uplatní se § 1958 odst. 2 o. z., dle kterého bude věřitel oprávněn požadovat úhradu smluvní pokuty v zásadě ihned poté, co mu vznikne právo na její zaplacení, a dlužník bude povinen uhradit plnění odpovídající smluvní pokutě bez zbytečného odkladu po výzvě věřitele.¹³⁴ Způsob ani forma takové výzvy věřitele není zákonem předepsána, může se jednat o vystavení faktury, zaslání dopisu, či může být dokonce věřitelem učiněna ústně a dle okolností případu není ani vyloučena forma konkludentní.¹³⁵ Autorka práce nicméně považuje za nejvhodnější písemnou formu výzvy, která se v případném soudního sporu rovněž nejsnadněji prokazuje. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 26. 4. 2011, sp. zn. 23 Cdo 4799/2010, konstatoval, že i samotné prohlášení věřitele během ústního jednání u soudu prvního stupně, že na zaplacení vyčíslené smluvní pokuty trvá, za předpokladu přítomnosti dlužníka u předmětného ústního jednání, je řádnou výzvou k úhradě smluvní pokuty. Po takovém prohlášení věřitele se stala smluvní pokuta splatnou, ovšem až po uplynutí lhůty „bez zbytečného odkladu,“ o kterou nelze dlužníka zkrátit.¹³⁶

Bez výše uvedené výzvy věřitele nemůže nastat splatnost smluvní pokuty, pokud nebyla ve smlouvě splatnost jinak ujednána. Nejvyšší soud například ve svém usnesení ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. 32 Cdo 973/2012, zopakoval, že „*pohledávka z titulu práva na zaplacení smluvní pokuty, která vznikne porušením zajištěné smluvní povinnosti, není splatná, dokud věřitel neučiní vůči dlužníku hmotněprávní úkon ve smyslu ustanovení § 340 odst. 2 obch. zák., a že právo na zaplacení smluvní pokuty se stane splatným po uplynutí lhůty „bez zbytečného odkladu“, upravené v tomto ustanovení. (...) Splatnost smluvní pokuty tedy nespadá v jedno se vznikem práva na její zaplacení.*“¹³⁷ V rozsudku ze dne 26. 11. 2019, sp. zn. 26 Cdo 3607/2019 dospěl Nejvyšší soud k závěru, že „*za den splatnosti na smluvní pokutu se považuje den, kdy uplynula lhůta bez zbytečného odkladu poté, co byl dlužník věřitelem požádán o plnění. Za žádost věřitele o plnění lze považovat i podání žaloby na zaplacení pohledávky, která je vůči účastníkům řízení účinná až od okamžiku, kdy se o podání žaloby v řízení dozvěděli.*“ Uvedené závěry Nejvyššího soudu se sice vztahují k předchozí

¹³³ Srov. rozsudek NS ze dne 30. 10. 2019, sp. zn. 23 Cdo 1192/2019.

¹³⁴ LASÁK, J. § 2048 [Výše smluvní pokuty]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, marg. č. 18.

¹³⁵ ŠILHÁN, J. § 1958 [Čas plnění a výzva věřitele]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, marg. č. 57.

¹³⁶ Srov. rozsudek NS ze dne 26. 4. 2011, sp. zn. 23 Cdo 4799/2010.

¹³⁷ Srov. usnesení NS ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. 32 Cdo 973/2012.

právní úpravě, nicméně jsou stále aktuální a aplikovatelné i podle současné právní úpravy.

Lhůta „bez zbytečného odkladu“ je neurčitá, není v občanském zákoníku jednoznačně definována a v každém konkrétním případě může tedy nabývat jiné délky. Podstatné vždy budou okolnosti konkrétního případu a povaha samotného plnění. Délka lhůty by měla představovat takový časový úsek, který bude poskytovat dostatek času pro reálnou možnost dosažení řádného splnění dluhu vzhledem k obvyklému chodu věcí za rozumně očekávaných podmínek, a zejména za předpokladu poctivého a zodpovědného přístupu dlužníka. V každém konkrétním případě bude tedy nezbytné zkoumat, zda dlužník využil všechny možnosti vedoucí k zaplacení smluvní pokuty a případně jaké okolnosti mu v tom bránily.¹³⁸ Nejvyšší soud se ve svém rozsudku ze dne 10. 12. 2013, sp. zn. 32 Cdo 2484/2012, vyjádřil k délce lhůty „bez zbytečného odkladu“, tak že jde o „*velmi krátkou lhůtu, již je míněno bezodkladné, neprodlené, bezprostřední či okamžité jednání směřující ke splnění povinnosti či k učinění právního úkonu či jiného projevu vůle, přičemž doba trvání lhůty bude záviset na okolnostech konkrétního případu.*“ Má jít o lhůtu „*v řádu dnů, maximálně týdnů, v co nejkratším časovém úseku, přičemž v praxi je nutno tento pojem vykládat podle konkrétního případu (tedy ‚ad hoc‘) v závislosti od účelu, který chce zákonodárce konkrétním ustanovením za pomoci tohoto pojmu dosáhnout.*“¹³⁹

Podstatným aspektem je i samotná výše smluvní pokuty, a pokud jde o smluvní pokutu sjednanou jako nepeněžitou, tak rovněž charakter konkrétního předmětu plnění. S narůstající hodnotou smluvní pokuty či náročností předmětu plnění, by měla logicky přiměřeně narůstat i následná délka lhůty k plnění. Dle komentářové literatury by v případě peněžitých plnění běžné hodnoty neměla tato lhůta trvat déle než sedm až deset dnů od doručení věřitelovy výzvy. Přičemž podpůrně lze pro srovnání vztáhnout určení délky lhůty „bez zbytečného odkladu“ i k obvyklému významu plnění „ihned,“ pro které je v § 1959 písm. e) o. z. stanovena doba do pěti dnů.¹⁴⁰ V případě spotřebitelských smluv by navíc tato lhůta měla být logicky delší, než v případě smluv uzavíraných mezi podnikateli, a to zejména s ohledem na skutečnost, že podnikatelé zpravidla hospodaří s větším množstvím peněžních prostředků či jsou jim tyto prostředky snadněji dosažitelné.

Velmi časté jsou případy, kdy samotná smlouva žádnou lhůtu k zaplacení smluvní pokuty neobsahuje a věřitel tuto lhůtu jednostranně stanoví až ve výzvě k zaplacení smluvní

¹³⁸ ŠILHÁN, J. § 1958 [Čas plnění a výzva věřitele]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, marg. č. 51.

¹³⁹ Srov. rozsudek NS ze dne 10. 12. 2013, sp. zn. 32 Cdo 2484/2012.

¹⁴⁰ ŠILHÁN, J. § 1958 [Čas plnění a výzva věřitele]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, marg. č. 53.

pokuty. Takové jednání věřitele není pro dlužníka závazné, jelikož věřitel nemůže svým jednostranným právním jednáním zákonnou (avšak ani smluvní) lhůtu k plnění zkrátit, a nelze takovým jednáním dlužníkovi ukládat povinnosti nebo mu odepírat jeho práva. Takto určenou lhůtu je třeba posuzovat tak, že smí jen upřesňovat či případně prodlužovat lhůtu, která by jinak platila. Čas plnění, který bude pro dlužníka závazný, musí vždy vyplývat pouze ze smlouvy, ze zákona nebo ze soudního rozhodnutí. Lhůta určená výhradně věřitelem bude pro dlužníka závazná, pouze pokud si to strany výslovně ujednaly ve smlouvě. V takovém případě nicméně půjde ve své podstatě o splatnost smluvní, byť s alternativním způsobem určení finálního termínu plnění. Nepůjde tedy o svévolné jednostranné určení lhůty věřitelem.¹⁴¹

Dle autorky práce je nejvhodnějším řešením sjednat si konkrétní způsob určení lhůty k plnění přímo ve smlouvě, např. přesný počet dnů od doručení výzvy k plnění dlužníkovi. Smluvním stranám nic nebrání ani v tom, stanovit si různou délku lhůty v návaznosti na výši smluvní pokuty, například u smluvní pokuty v částce do 20 000 Kč lhůtu v délce 5 dnů, u smluvní pokuty v částce do 50 000 Kč lhůtu v délce 10 dnů apod. Nebude tedy nutné se zabývat otázkou, jaká je v daném případě lhůta „bez zbytečného odkladu“ a odpadnou tak rovněž případné pochybnosti.

Právo věřitele učinit výzvu k plnění se navíc dle Šilhána také promlčuje, a to v obecné tříleté promlčecí lhůtě, která počíná běžet od prvního okamžiku, kdy věřitel mohl platně vyzvat dlužníka k plnění, tj. v případě práva na zaplacení smluvní pokuty se bude jednat o okamžik porušení smluvní povinnosti. Dle pravidel pro počítání času tato lhůta určená podle let skončí v den, jenž se svým číselným označením shoduje se dnem, na nějž připadá skutečnost, od které lhůta běží.¹⁴² Dle autorky práce sice není zcela jasné, zda s ohledem na koncepci promlčení v občanském zákoníku lze považovat právo věřitele vyzvat dlužníka k zaplacení smluvní pokuty za právo podléhající promlčení. Avšak pro větší míru jistoty v právních vztazích by bylo velmi vhodné, aby tato výzva byla v zákoně přímo upravena a ve smyslu § 611 o. z. o ní zákon rovněž stanovil, že podléhá promlčení.

Z výše uvedeného tedy plyne, že splatnost smluvní pokuty bez dalšího nespadá v jedno se vznikem věřitelova práva na její zaplacení. Splatnost smluvní pokuty má praktický význam nejen ve vztahu k možnosti úspěšně vymáhat její zaplacení. Jelikož se jedná o samostatně vymahatelnou pohledávku, po marném uplynutí lhůty k plnění rovněž ze zákona

¹⁴¹ ŠILHÁN, J. § 1958 [Čas plnění a výzva věřitele]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, marg. č. 57.

¹⁴² Tamtéž, marg. č. 45.

narůstá o sankční úrok z prodlení. Pokud si smluvní strany neujednali něco jiného, je splatná smluvní pokuta automaticky úročena jako jakákoliv jiná peněžitá pohledávka. Po tyto účely může být výše úroků z prodlení mezi smluvními stranami samozřejmě sjednána v odlišné výši, než kolik činí zákonná sazba. Výše uvedené platí pouze v případě, kdy se jedná o peněžitou smluvní pokutu.¹⁴³

3.4 Promlčení práv ze smluvní pokuty

Stejně jako je tomu v případě splatnosti smluvní pokuty, občanský zákoník neobsahuje ani výslovnou úpravu promlčení práva na zaplacení smluvní pokuty. Pokud nebude mezi účastníky ujednáno něco jiného, uplatní se obecná úprava obsažená v § 619 a násl. o. z., která rozlišuje promlčecí lhůtu objektivní, zpravidla desetiletou, a tříletou promlčecí lhůtu subjektivní. V případě spotřebitelských smluv se dle § 630 odst. 2 o. z. nebude přihlížet k ujednání, ve kterém bude kratší nebo delší promlčecí lhůta ujednána v neprospěch spotřebitele, jakožto slabší smluvní strany.

Stejně důležitým, ne-li ještě důležitějším, aspektem je vedle samotného určení délky promlčecí lhůty určení počátku jejího běhu. Při určení tohoto okamžiku nicméně vyvstává několik poměrně zásadních otázek. Zejména, zda je pro běh promlčecí lhůty důležitější okamžik vzniku práva na zaplacení smluvní pokuty, tj. porušení smluvní povinnosti, či splatnost smluvní pokuty, tj. uplynutí lhůty po výzvě věřitele. Zda je situace rozdílná pro smluvní pokutu, která představuje určitou jednorázovou částku, a pro smluvní pokutu, která narůstá plynutím času. Či zda má na promlčení práv ze smluvní pokuty vliv promlčení primárního dluhu.

Patěk dospěl k názoru, že jelikož se jedná o právo vzniklé z porušení povinnosti, počíná promlčecí lhůta plynout již dnem porušení smluvní povinnosti, a nikoliv až dnem splatnosti smluvní pokuty.¹⁴⁴ Podobný náhled na skutečnost rozhodnou pro počátek běhu promlčení lhůty u smluvní pokuty nabízí Ovečková, která ke slovenské právní úpravě dovozuje, že pokud je smluvní pokuta sjednána jako narůstající v čase, bude rozhodujícím kritériem pro začátek chodu promlčení lhůty samotné porušení smluvní povinnosti, a nikoliv doba splatnosti smluvní pokuty, případně charakter plnění.¹⁴⁵ Nejvyšší soud rovněž opakovaně zaujmul stanovisko, že den, od kterého plyne promlčecí lhůta, je den následující po vzniku závazku. Dle názoru Nejvyššího soudu by akceptování vázanosti počátku běhu

¹⁴³ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 424 s.

¹⁴⁴ PATĚK, D. Smluvní pokuta v obchodních vztazích. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, 55 s.

¹⁴⁵ OVEČKOVÁ, O. Zmluvná pokuta. 2. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2011, s. 170.

promlčecí lhůty na den splatnosti smluvní pokuty a nikoli na den porušení smluvní povinnosti, která založila povinnost k zaplacení smluvní pokuty, znamenalo nepřipustné posunutí počátku běhu promlčecí lhůty na prakticky neomezenou dobu, což by bylo ve zřejmém rozporu s institutem promlčení.¹⁴⁶

Autorka práce je ovšem opačného názoru, když má za to, že pro počátek běhu promlčecí lhůty by měla být rozhodující právě až splatnost smluvní pokuty, a v tomto směru nepovažuje za podstatné, zda se jedná o jednorázovou smluvní pokutu či smluvní pokutu rostoucí v čase. Smluvní pokutu rostoucí v čase je pouze nezbytné v případě soudního sporu kapitalizovat k určitému dni a stane se tak pro takový konkrétní soudní spor rovněž jednorázovou částkou. Takové řešení je praktické a nejméně sporné. Jak již autorka práce uváděla výše, i samotné právo vyzvat dlužníka k zaplacení smluvní pokuty by bylo možné (a vhodné) považovat za právo, které podléhá promlčení. Pokud není splatnost smluvní pokuty upravena smluvně, měla by začít promlčecí lhůta běžet až ode dne následujícího po skutečné dospělosti práva na zaplacení smluvní pokuty. Dlužník bude chráněn tím, že bude promlčení podléhat i právo věřitele vyzvat jej k plnění, přičemž promlčecí lhůta tohoto práva věřitele bude běžet ode dne následujícího po porušení smluvní pokutou utvrzené smluvní povinnosti. K tomuto názoru se přiklání například i Handlar¹⁴⁷ s Tintěrou.¹⁴⁸ A tento závěr umocňuje i skutečnost, že například úrok z prodlení může věřitel požadovat také až po dospělosti smluvní pokuty a výše jeho sazby se odvíjí právě ode dne následujícího po splatnosti smluvní pokuty, a nikoliv ode dne následujícího po dni, kdy došlo ke vzniku práva na její zaplacení. Navíc občanský zákoník ve svém § 623 vychází v případě dílčích plnění dluhu rovněž z dospělosti dluhu.

Na otázku, jak řešit promlčení smluvní pokuty sjednané procentní sazbou z určité částky, když porušení již promlčené utvrzované smluvní povinnosti nadále trvá, se v rozhodnutích Nejvyššího soudu můžeme setkat s různými odpověďmi. V zásadě si lze představit tři názory:¹⁴⁹

- Prvním názorem je, že u smluvní pokuty i po vzniku práva na její zaplacení nadále převládá její akcesorická povaha. Pokud tedy dojde k promlčení utvrzované smluvní povinnosti, budou promlčeny i veškeré smluvní pokuty vyplývající z tohoto závazku. S tímto názorem nelze souhlasit, jelikož právo na zaplacení smluvní pokuty je

¹⁴⁶ Srov. rozsudek NS ze dne 24. 7. 2008, sp. zn. 33 Odo 846/2006, nebo rozsudek NS ze dne 26. 3. 2009, sp. zn. 23 Cdo 5143/2008.

¹⁴⁷ HANDLAR, J. Promlčení práv, jejichž splatnost nastává na výzvu věřitele. Právní rozhledy, 2011, roč. 19, č. 19, s. 681-689.

¹⁴⁸ TINTĚRA, T. Smluvní pokuta v ČR a v Evropě. Praha: Leges, 2015, 191 s.

¹⁴⁹ Tamtéž, 192-193 s.

samostatným nárokem a promlčuje se nezávisle na hlavním závazku.

- Druhým názorem je, že smluvní pokuta narůstá stále, dokud porušení utvrzované smluvní povinnosti trvá, nově za každý jednotlivý den bez ohledu na skutečnost, že smluvní pokutou utvrzovaný dluh je již promlčen. Věřitel tak bude opětovným uplatňováním smluvní pokuty motivovat dlužníka ke splnění již promlčené pohledávky. Teoreticky je jedná o nejsprávnější řešení, avšak může být pro dlužníka neadekvátně přísné a autorka práce pochybuje o využitelnosti takového závěru v případě spotřebitelských smluv.
- Třetí názor je do určité míry kompromisní a lze jej nalézt například v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2011, sp. zn. 33 Cdo 2637/2008, ve kterém byla řešena otázka, zda úspěšné uplatnění námitky promlčení primárního závazku neumožňuje přiznat právo na zaplacení smluvní pokuty, a zda se smluvní pokuta, sjednaná procentní sazbou za každý den prodlení se splněním dlužné částky, promlčuje jako celek. Nejvyšší soud v uvedené věci konstatoval, že se taková smluvní pokuta nepromlčuje jako celek a *„úspěšné uplatnění námitky promlčení práva zajištěného smluvní pokutou nevylučuje, aby se věřitel domohl zaplacení smluvní pokuty vzniklé před promlčením zajištěného práva.“*¹⁵⁰

Autorka práce se v případě smluv uzavíraných se spotřebitelem ztotožňuje nejvíce právě s třetím názorem, jelikož smluvní pokuta, na kterou již věřiteli vzniklo právo před promlčením primárního dluhu, je samostatnou pohledávkou a rovněž se nezávisle na primárním dluhu promlčuje. Pokud bychom připustili možnost vzniku práva na zaplacení smluvní pokuty i po promlčení primárního dluhu, mohlo by to v rozporu s požadavkem přiměřenosti zakládat významnou nerovnováhu povinností stran v neprospěch spotřebitele.

Nicméně, jak již autorka práce uvedla, zejména promlčení smluvní pokuty není v platném znění občanského zákoníku (shodně jako v předchozí právní úpravě) dostatečně upraveno. Za účelem odstranění problematičnosti a nejednotnosti při určování počátku běhu promlčecí lhůty by bylo vhodné promlčení smluvní pokuty výslovně v zákoně upravit, a to alespoň upravením výzvy věřitele k zaplacení smluvní pokuty, stanovením, že se ve smyslu § 611 o. z. promlčuje právo k jejímu uplatnění a navázáním počátku běhu promlčecí lhůty výslovně až na samotnou splatnost smluvní pokuty.

¹⁵⁰ Srov. rozsudek NS ze dne 27. 1. 2011, sp. zn. 33 Cdo 2637/2008.

4. Sporná problematika vztahující se ke sjednání smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách

V poslední kapitole práce se autorka zaměří na obsahovou stránku ujednání o smluvní pokutě, zejména na určitost takového ujednání, a další vybrané aspekty ujednání o smluvní pokutě, které v případě spotřebitelských smluv mohou být do jisté míry problematické. Zejména se bude jednat o samotnou výši smluvní pokuty a možnost sjednání smluvní pokuty v rámci obchodních podmínek.

4.1 Nepřípustnost sjednání smluvní pokuty

Ujednání o smluvní pokutě nejsou sama o sobě ve spotřebitelských smlouvách zakázána. Občanský zákoník do nedávné doby obsahoval pouze omezení, na jehož základě nebylo možné sjednat smluvní pokutu zatěžující nájemce v případě nájmu bytu nebo domu. Dle znění občanského zákoníku účinného do 30. 6. 2020 se k ujednání o smluvní pokutě ve smlouvách o nájmu bytu nepřihlíželo, což mělo za cíl chránit nájemce. Podle aktuální právní úpravy si nyní již lze sjednat smluvní pokutu i v nájemních smlouvách. Nájemce nicméně nemusí být ve většině případů ani spotřebitelem, proto zrušení tohoto omezení nemá dle autorky práce na ochranu spotřebitele významnější vliv. Dále lze nalézt určitá omezení v zákoníku práce, avšak pracovní smlouvy nelze podřadit pod smlouvy spotřebitelské (§ 2401 odst. 2 o. z.).

Sjednání smluvní pokuty je nicméně nepřípustné v případech, kdy spotřebitel využívá svá zákonem stanovená práva určená k jeho ochraně jako slabší smluvní strany, jako je například právo spotřebitele odstoupit od smlouvy či právo vypovědět smlouvu o dodávce energií dle podmínek stanovených v energetickém zákoně. Krajský soud v Brně dospěl k závěru, že sjednání takových smluvních pokut spadá pod nekalou obchodní praktiku, jelikož hrozba sankce je způsobilá odradit spotřebitele od uplatnění svých zákonných práv. Přičemž je nerozhodné, zda bylo přistoupeno k vymáhání smluvní pokuty. Zakotvení smluvní pokuty již samo o sobě totiž působilo jako nástroj odrazující spotřebitele od využití jeho zákonných práv, které mu v daném případě poskytuje energetický zákon. Vždy tak bude zapotřebí zvážit, zda sjednaná smluvní pokuta ve spotřebitelské smlouvě v daném případě nenaplnuje znaky některé z praktik uvedených v přílohách č. 1 a 2 zákona o ochraně spotřebitele, zda se nejedná o zakázanou praktiku dle § 5a zákona o ochraně spotřebitele či zda nejsou naplněny znaky nekalé obchodní praktiky dle generální klauzule ve smyslu § 4 odst. 1 zákona o ochraně

spotřebitele.¹⁵¹

Sjednání smluvní je rovněž nepřipustné pro případ odstoupení od smlouvy o spotřebitelském úvěru jiném než na bydlení, neboť dle § 118 odst. 3 zákona o spotřebitelském úvěru nemá podnikatel právo požadovat po spotřebiteli žádné plnění s výjimkou jistiny poskytnutého úvěru, úroků či případných nevratných poplatků zaplacených orgánům veřejné správy nebo jiným pověřeným osobám. Tento závěr rovněž potvrdil Městský soud v Praze.¹⁵²

Omezení, kdy se ke sjednané smluvní pokutě nepřihlíží, nalezneme například i v § 214 zákona o platebním styku, které se vztahuje na ujednání o smluvní pokutě pro porušení povinností ze smlouvy o základním platebním účtu. Výjimku pak představují smluvní pokuty sjednané v souvislosti s překročením a možností přečerpání platebního účtu.

Shora uvedené pouze dokládá, že smluvní pokutu nelze v případě smluv uzavíraných se spotřebitelem sjednávat takřka bez omezení, jako je tomu v případě jiných smluv. Vždy je zapotřebí dbát na to, aby nedošlo k popření či omezení ochrany, která je spotřebiteli poskytována právními předpisy. Pokud podnikatel sjedná se spotřebitelem neoprávněně smluvní pokutu, lze to v určitých případech považovat za přestupek a náležitě jej sankcionovat. Přestupkům a sankcím za ně se avšak autorka práce nebude s ohledem na téma práce blíže věnovat.

4.2 Neplatnost ujednání o smluvní pokutě

Absolutně neplatné bude v první řadě takové ujednání o smluvní pokutě, které bude navázáno na neplatně sjednanou či absentující utvrzovanou smluvní povinnost, čímž se autorka práce blíže zabývala například v části týkající se akcesorické povahy smluvní pokuty.

Neplatnost ujednání o smluvní pokutě může rovněž nastat pro rozpor s požadavky kladenými na spotřebitelské smlouvy, jak konstatoval Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 16. 9. 2010. V daném případě si podnikatel se spotřebitelem sjednal takovou smlouvu o zprostředkování, která vytvářela značnou nerovnováhu v právech a povinnostech smluvních stran v neprospěch spotřebitele. Spotřebitel byl totiž povinen zaplatit podnikateli určitou částku jako odměnu za zprostředkování a stejnou částku byl povinen zaplatit i v případě nečinnosti podnikatele, pokud by se spotřebitel rozhodnul proti vůli podnikatele závazkový vztah ukončit. Nejvyšší soud uvedl, že při posuzování platnosti ujednání o smluvní pokutě, které samotné nemusí vyvolávat nerovnováhu smluvních stran, nelze odhlédnout od ostatních

¹⁵¹ Srov. rozsudek KS v Brně ze dne 31. 8. 2022, č. j. 30 A 33/2021-57.

¹⁵² Srov. rozsudek MS v Praze ze dne 25. 8. 2022, č. j. 15 A 140/2019-148.

smluvních ujednání a důsledků, které ve svém souhrnu mohou představovat.¹⁵³

Překážkou platnosti ujednání o smluvní pokutě budou zejména vady uvedené v § 580 a násl. o. z., kterými jsou zejména rozpor s dobrými mravy a se zákonem, sjednání nemožného plnění či uvedení druhé strany v omyl. Naopak za zdánlivé ujednání o smluvní pokutě, je třeba považovat zejména takové ujednání, kde bude absentovat vůle jednajících osoby, kde nebude zjevně projevována vážná vůle či pokud nepůjde obsah takového právního jednání zjistit pro neurčitost či nesrozumitelnost. Autorka práce se s ohledem na rozsah a téma předmětné práce rozhodla blíže nevěnovat pozornost podrobnému rozebírání případů neplatnosti a zdánlivosti ujednání o smluvní pokutě, neboť jsou totožné pro veškerá právní jednání. Autorka práce se nicméně rozhodla blíže zabývat problematikou určitosti ujednání o smluvní pokutě, jelikož tento aspekt považuje za velmi podstatný.

Na ujednání o smluvní pokutě, stejně jako na veškerá právní jednání, je kladen obecný požadavek určitosti a srozumitelnosti vyplývající z § 553 odst. 1 o. z. Srozumitelnost se týká formální stránky projevu vůle, například nečitelného písma, použití cizího jazyka či nesrozumitelných zvuků při ústním projevu. Určitost se naopak týká obsahové stránky projevu vůle. Právní jednání bude neurčité a v tom důsledku vadné, pokud nebudou použity dostatečně jasné a konkrétní výrazy a nebude tak možné určit, jaké právní následky má projevovaná vůle vyvolat. Nejprve je ale nutné se pokusit odstranit tyto vady projevu vůle pomocí výkladu, až následně lze přistoupit k označení takového projevu za zdánlivé právní jednání.¹⁵⁴ Podle ustáleného výkladu Nejvyššího soudu je vůle vtělena do smlouvy svým projevem dostatečně určitá, jestliže „*je výkladem objektivně pochopitelná, tj. může-li typický účastník tuto vůli bez rozumných pochybností o jejím obsahu adekvátně vnímat*“.¹⁵⁵

V otázce určitosti ujednání o smluvní pokutě byl dříve rozpor v judikatuře. Nevyšší soud se ve svém rozsudku ze dne 19. března 2012, sp. zn. 23 Cdo 4281/2011, zabýval věcí, kdy žalobkyně požadovala zaplacení smluvní pokuty, kterou si v obchodních podmínkách smluvní strany sjednaly pro případ, kdy žalovaná nedodrží podmínky stanovené smlouvou nebo obchodními podmínkami, jako povinnost žalované zaplatit žalobkyni částku ve výši 20 % z ceny ubytování sjednaného smlouvou, a to za každé jednotlivé porušení. Odvolací soud shodně se soudem prvního stupně považoval toto ujednání za obecné a vágní a dospěl

¹⁵³ Srov. rozsudek NS ze dne 16. 9. 2010, sp. zn. 33 Cdo 4601/2008.

¹⁵⁴ HANDLAR, J. § 553 [Neurčitost a nesrozumitelnost]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1977.

¹⁵⁵ Srov. např. rozsudek NS ze dne 18. 4. 1996, sp. zn. 3 Cdon 1032/96, uveřejněný v časopise Soudní judikatura č. 2, ročník 1998, pod číslem 1 přílohy nebo odůvodnění rozsudku NS ze dne 30. 3. 2000, sp. zn. 20 Cdo 2018/98, uveřejněného pod číslem 35/2001 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek).

k závěru, že ujednání o smluvní pokutě je neplatné¹⁵⁶ podle § 37 odst. 1 obč. zák. pro neurčitost, a to jednak v důsledku absence definice konkrétní smluvní povinnosti zajištěné úhradou smluvní pokuty a jednak v důsledku absence určitého vymezení výše či stanovení způsobu určení smluvní pokuty. Dle názoru Nejvyššího soudu rozhodly soudy nižšího stupně v souladu s hmotným právem a tehdejší judikaturou, pokud dospěly k závěru o neurčitosti ujednání o smluvní pokutě, která měla zajišťovat podle znění všeobecných obchodních podmínek porušení všech smluvních povinností. Dále Nejvyšší soud doplnil, že „*smluvní pokuta je zajišťovací institut, který zajišťuje splnění určité smluvní povinnosti. Není-li určena konkrétní povinnost zajištěná smluvní pokutou, nelze pak posoudit její přiměřenost k porušení dané povinnosti. Při posouzení výše přiměřenosti smluvní pokuty je rozhodná doba sjednání dohody o smluvní pokutě a posouzení přiměřenosti výše smluvní pokuty ke konkrétní povinnosti, a nikoliv až následně při porušení konkrétní povinnosti. Z tohoto důvodu sjednání výše smluvní pokuty pro porušení jakékoliv smluvní povinnosti je neurčité, neboť z tohoto ujednání nelze posoudit přiměřenost výše smluvní pokuty. Takové ujednání je proto neplatné.*“¹⁵⁷ Naopak ve svém rozsudku ze dne 22. 6. 2012, sp. zn. 32 Cdo 493/2011, zaujmul Nejvyšší soud v obdobné věci zcela odlišné stanovisko. Účastníci řízení si sjednali smluvní pokutu ve výši 150 000 Kč pro případ, kdy žalovaná poruší jakýkoli závazek ze smlouvy. Odvolací soud na rozdíl od soudu prvního stupně nepovažoval takové ujednání o smluvní pokutě za platné, jelikož je neurčité a nejednoznačné. Nejvyšší soud nicméně dospěl k jinému závěru, když konstatoval, že „*požadavek určitosti vymezení povinností, zajištěných smluvní pokutou, je naplněn nejen v případě, jsou-li zajišťované povinnosti výslovně jednotlivě individualizovány, nýbrž i v situaci, je-li smluvní pokuta sjednána pro případ porušení povinností, tvořících ucelený a identifikovatelný soubor, aniž by bylo případné porušení jednotlivých povinností ve smlouvě konkretizováno.*“¹⁵⁸ K velmi podobnému závěru dospěl Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 23 ICdo 22/2015, když uzavřel, že „*smluvní pokuta zajišťující porušení jakékoliv povinnosti vyplývající ze smlouvy, nezanechává-li žádné nejasnosti o tom, splnění kterých povinností bude zajišťovat, není neurčité.*“¹⁵⁹

Jakékoli jednání se spotřebitelem podléhá navíc přísnějšímu režimu, jelikož ve vztazích ze spotřebitelských smluv se uplatní pravidlo obsažené v § 1811 odst. 1 o. z., ve kterém stojí, že veškerá sdělení vůči spotřebiteli musí být učiněna jasně a srozumitelně

¹⁵⁶ K zakotvení institutu nicotnosti (zdánlivosti) právního jednání došlo až v občanském zákoníku, proto je užíván termín neplatnost.

¹⁵⁷ Srov. rozsudek NS ze dne 19. 3. 2012, sp. zn. 23 Cdo 4281/2011.

¹⁵⁸ Srov. rozsudek NS ze dne 22. 6. 2012, sp. zn. 32 Cdo 493/2011.

¹⁵⁹ Srov. rozsudek NS ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 23 ICdo 22/2015.

v jazyce, ve kterém je smlouva uzavírána. Jedná se o požadavek směrnice 93/13/EHS¹⁶⁰ zdůrazňující potřebu zohlednit specifické potřeby spotřebitelů, kteří mohou být v důsledku duševního nebo tělesného postižení, psychické labilitě, věku nebo důvěřivosti ohroženi. Přihlížení k těmto specifikům by avšak nemělo vést k různé míře ochrany spotřebitele.¹⁶¹

Požadavek jasnosti a srozumitelnosti sdělení, tj. nemusí se jednat pouze o právní jednání, se odlišuje od obecného požadavku určitosti a srozumitelnosti právního jednání obsaženého v § 553 o. z. a je nutné jej vnímat ve dvou rovinách – formální a obsahové. Pokud budeme posuzovat pouze psaný text, musí být po formální stránce takové sdělení čitelné. V rozporu s takovým požadavkem jsou sdělení psaná příliš malým písmem nebo velmi světlou barvou, sdělení „schovávající se“ v částech, kam systematicky nepatří, či sdělení v různých rámečcích, okrajových částech internetových stránek podnikatele apod. Po obsahové stránce musí být sdělení srozumitelné člověku průměrného rozumu, za kterého by se dal považovat průměrný spotřebitel. Obsah sdělení musí být možné pochopit i bez složitých výkladových prostředků a bez zvláštních odborných znalostí.¹⁶² Například ujednání ve znění: „*V případě, že nebude dodržena splatnost faktury vycházející ze smluvních podmínek, bude dofakturována částka poskytnuté slevy k plné úhradě inzerce,*“ je dle Nejvyššího soudu dostatečně určitým ujednáním o smluvní pokutě a je tedy platné.¹⁶³

K řádnému ujednání o smluvní pokutě ve vztazích ze spotřebitelských smluv, co do otázky určitosti, bude nezbytné, aby si smluvní strany jednoznačně sjednaly výši smluvní pokuty nebo alespoň způsob, jakým se výše smluvní pokuty určí, a zejména jakou smluvní povinnost či více smluvních povinností má smluvní pokuta utvrzovat. Tyto smluvní povinnosti nicméně nemusí být všechny výslovně ve smlouvě konkretizovány (i když ve spotřebitelských smlouvách by to bylo dle autorky práce vhodné), avšak bude postačovat, pokud bude jejich okruh tvořit ucelený a identifikovatelný soubor. Podmínkou je, aby se jednalo o smluvní povinnost či povinnosti specifikované dostatečně určitě. V další řadě musí ze smlouvy vyplývat vazba smluvní pokuty na porušení konkrétní smluvní povinnosti či určitých smluvních povinností.

¹⁶⁰ Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.

¹⁶¹ Srov. bod 34 odůvodnění směrnice 93/13/EHS.

¹⁶² HULMÁK, M. § 1811 [Jasnost a srozumitelnost sdělení]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, marg. č. 5.

¹⁶³ Srov. rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia NS ze dne 19. 10. 2016, sp. zn. 31 Cdo 2674/2014.

4.3 Výše smluvní pokuty

Každé ujednání o smluvní pokutě musí obsahovat buď přímo konkrétní stanovení výše smluvní pokuty, anebo alespoň způsob jejího určení. Pro určení výše smluvní pokuty náš právní řád neobsahuje žádné podpůrné sazby, jako je tomu například u úroků z prodlení,¹⁶⁴ a ani není možné podpůrně stanovit výši smluvní pokuty ve výši obvyklé dle § 1792 o. z. Pokud nebude výše smluvní pokuty či způsob jejího určení řádně sjednán, nebude smluvní pokuta sjednána vůbec.¹⁶⁵

Stanovení výše smluvní pokuty je zásadně zcela na úvaze smluvních stran, avšak existují určité limity, a to zejména v případě spotřebitelských smluv. Praktický význam pro hodnocení přiměřenosti výše smluvní pokuty má identifikace smluvními stranami zamýšlené sankční složky smluvní pokuty. Přičemž je zřejmé, že čím výrazněji převládá čistě sankční funkce smluvní pokuty, tím restriktivněji je nutné k hodnocení její přiměřenosti přistupovat.¹⁶⁶

4.3.1 Způsob určení výše smluvní pokuty

V praxi se můžeme setkat zásadně se dvěma základními variantami smluvní pokuty v případě její peněžité podoby, a to se smluvní pokutou představující pevnou částku a se smluvní pokutou v podobě opakujícího se plnění narůstajícího v čase. Tedy se smluvní pokutou ve formě určité (zpravidla procentní) sazby za stanovené časové období, obvykle za každý den, kdy dlužník porušuje svou smluvní povinnost.¹⁶⁷ Druhá uvedená varianta je běžnější, což ovšem neznamená, že může být tímto způsobem nárok na zaplacení smluvní pokuty vymezen v žalobním návrhu a převzat do výroku soudního rozhodnutí.¹⁶⁸ V praxi se s takovým žalobním nárokem lze setkat velmi často, avšak nelze o něm rozhodnout bez náležité změny žaloby, resp. bez odstranění vad žaloby postupem soudu podle § 43 o. s. ř. Jelikož se nejedná o příslušenství pohledávky, musí být v žalobě výše smluvní pokuty vždy kapitalizována k určitému dni, například ke dni podání žaloby.¹⁶⁹

Výši nepeněžité smluvní pokuty je nutné v příslušném smluvním ujednání rovněž výslovně určit nebo takové ujednání musí obsahovat jednoznačný způsob určení výše nepeněžité smluvní pokuty, přičemž nejběžnější bude určitý matematický vzorec.¹⁷⁰

¹⁶⁴ Nařízení vlády č. 351/2013 Sb.

¹⁶⁵ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 403 s.

¹⁶⁶ Tamtéž, 393 s.

¹⁶⁷ LASÁK, J. § 2051 [Snížení smluvní pokuty soudem]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1291, marg. č. 4.

¹⁶⁸ Srov. Usnesení NS ze dne 22. 6. 2010, sp. zn. 23 Cdo 5280/2009.

¹⁶⁹ Srov. Rozsudek NS ze dne 11. 6. 2013, sp. zn. 26 Cdo 1221/2013, či ze dne 27. 1. 2011, sp. zn. 33 Cdo 2637/2008.

¹⁷⁰ LASÁK, J. § 2048 [Výše smluvní pokuty]. In: HULMÁK, Milan, PETROV, Jan, LAVICKÝ, Petr, DVOŘÁK,

Nepeněžitá smluvní pokuta se, obzvláště ve spotřebitelských smlouvách, vyskytuje spíše výjimečně. Autorka práce se proto bude blíže věnovat specifikům peněžitě smluvní pokuty.

Pro řádné sjednání výše smluvní pokuty není podstatné, aby bylo možné její konkrétní výši určit již v okamžiku uzavírání smlouvy. Podstatné ovšem je, aby smlouva obsahovala postup výpočtu, resp. východiska a kritéria pro určení jednoznačné výše smluvní pokuty v okamžiku, kdy věřiteli vznikne právo na její zaplacení.¹⁷¹ Jinými slovy, aby „v okamžiku uzavření smlouvy bylo nepochybné, jakým způsobem, to znamená z hodnoty kterých veličin, a jakým výpočtem, bude výše smluvní pokuty v případě porušení smluvní povinnosti stanovena.“¹⁷²

Rozhodovací praxe je poměrně bohatá na různé příklady sporných ujednání o smluvní pokutě, kterým je vhodné se vyhnout. Pokud bude sjednána sazba smluvní pokuty ve výši 0,5 % z ceny a samotná smlouva bude cen obsahovat vícero, bude takové ujednání s nejvyšší pravděpodobností považováno za neurčité.¹⁷³ V případě, kdy bude smluvní pokuta sjednána pro případ prodlení s úhradou faktury, bude se zpravidla předpokládat, že základem pro výpočet výše smluvní pokuty je dlužná část fakturované ceny a nikoli fakturovaná cena. Nejvyšší soud totiž vyjádřil názor, že jelikož lze smluvní pokutu sjednat toliko pro porušení smluvní povinnosti a pokud dlužník na danou fakturu již určitou částku uhradil, nemůže věřitel požadovat zaplacení smluvní pokuty z fakturované ceny ale pouze z dlužné ceny.¹⁷⁴ Autorka práce s tímto závěrem nesouhlasí a je toho názoru, že pokud bylo ve smlouvě jednoznačně sjednáno, že se výše smluvní pokuty bude odvíjet od fakturované ceny, neměl soud dojít k závěru, že je v daném případě evidentní vůle smluvních stran, že by se měla výše smluvní pokuty odvíjet pouze od dlužné ceny. Za účelem předcházení podobných sporných situací by nicméně bylo vhodné do ujednání o smluvní pokutě začlenit dovětek, zda sjednaná výše smluvní pokuty bude či nebude ovlivněna případnou částečnou úhradou ze strany dlužníka.

Může se stát, že v ujednání o smluvní pokutě bude určení základu pro výpočet smluvní pokuty zcela chybět. Na první pohled by se mohlo zdát, že takové ujednání bude neurčité. Nejvyšší soud se touto otázkou zabýval ve svém rozsudku ze dne 28. 11. 2007, sp. zn. 32 Odo 1085/2006, přičemž ujednání o smluvní pokutě obsahovalo pouze stanovení sazby ve výši 0,1 % za den. V předcházejícím řízení skutečně odvolací soud dospěl k závěru o neplatnosti takového ujednání, avšak Nejvyšší soud byl toho názoru, že neurčitost ujednání o smluvní

Bohumil, ŠILHÁN, Josef, DÁVID, Radovan, RICHTER, Tomáš, LASÁK, Jan. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014).

¹⁷¹ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 404 s.

¹⁷² Srov. Rozsudek NS ze dne 23. 3. 2010, sp. zn. 33 Cdo 466/2008.

¹⁷³ Srov. rozsudek NS ze dne 9. 3. 2004, sp. zn. 32 Odo 1172/2003.

¹⁷⁴ Srov. rozsudek NS ze dne 23. 9. 2010, sp. zn. 33 Cdo 1272/2009.

pokutě lze v tomto případě odstranit pomocí výkladových pravidel. Dle Nejvyššího soudu, je z předmětného ujednání zřejmé, že „základem pro výpočet smluvní pokuty je fakturovaná částka a v případě prodlení se zaplacením pouze části fakturované částky je základem tato část. Tento závěr lze dovodit z jazykového vyjádření ujednání o smluvní pokutě i z toho, že takovýto význam by takovému ujednání přiřkládala osoba, již byl tento úkon určen.“¹⁷⁵ Nejvyšší soud dále rozhodl obdobně i ve svém rozsudku ze dne 23. 3. 2010, sp. zn. 33 Cdo 466/2008, když dovodil, že výkladem ujednání „bude-li objednatel v prodlení platby dílčích, nebo celkové faktury, je povinen uhradit zhotoviteli smluvní pokutu ve výši 0,05 % za každý den prodlení“ lze dospět k jedinému možnému závěru o základu pro výpočet smluvní pokuty. Základem je fakturovaná částka, popřípadě její část, s jejímž zaplacením je dlužník v prodlení. Autorka práce s těmito závěry Nejvyššího soudu nesouhlasí, neboť dle jejího názoru není namístě, aby si soud domýšlel části chybějících smluvních ujednání. V takovém postupu lze dle autorky práce v konečném důsledku spatřovat narušení nestrannosti soudu. Věřitel, pokud chce úspěšně uplatnit své právo na zaplacení smluvní pokuty, musí být v první řadě schopen si smluvní pokutu ve smlouvě platně sjednat. Autorka práce se tedy domnívá, že by tímto způsobem formulované ujednání o smluvní pokutě mělo být posouzeno jako neurčité. Sám Nejvyšší soud dokonce opakovaně konstatoval, že výkladem lze toliko zjišťovat obsah právního jednání, avšak nelze jím projev vůle doplňovat.¹⁷⁶

Výše smluvní pokuty může být dále navázána například na míru inflace nebo může být určena odkazem na peněžité plnění, které bylo sjednáno v jiném závazkovém vztahu (například na výši nájemného).¹⁷⁷ Oboje výslovně připouští Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 11. 3. 2003, sp. zn. 28 Cdo 443/2003, když uvádí, že „ze žádného ustanovení zákona neplyne závěr, podle něhož by bylo možno vyloučit takový obsah dohody o smluvní pokutě, která obsahově (z hlediska stanovení výše smluvní pokuty) bude navazovat na jinak platně uzavřený závazek o peněžitém plnění v jiném závazkovém vztahu mezi účastníky“ a „stejně tak obsahuje dohoda o smluvní pokutě srozumitelně formulovanou konstrukci výše smluvní pokuty odkazem na nájemné včetně záloh a vlivu inflace.“¹⁷⁸

Dle judikatury je dostatečně určité i pouhé stanovení rozpětí, ve kterém může věřitel smluvní pokutu požadovat. Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 19. 12. 2002, sp. zn. 29 Odo 426/2001, uzavřel, že „sjednání smluvní pokuty ve výši do 0,5 % z ceny díla za každý

¹⁷⁵ Srov. rozsudek NS ze dne 28. 11. 2007, sp. zn. 32 Odo 1085/2006.

¹⁷⁶ Srov. rozsudek NS ze dne 24. 1. 2017, sp. zn. 23 Cdo 5068/2014, ze dne 30. 8. 2011, sp. zn. 23 Cdo 3404/2008 či ze dne 20. 12. 2010, sp. zn. 23 Cdo 4119/2007.

¹⁷⁷ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 404 s.

¹⁷⁸ Srov. rozsudek NS ze dne 11. 3. 2003, sp. zn. 28 Cdo 443/2003.

*započatý den prodlení je určité.*¹⁷⁹ V daném případě bylo ponecháno zcela na úvaze věřitele, v jaké konkrétní výši bude požadovat zaplacení smluvní pokuty.

V případě, kdy je smluvní pokuta sjednána jako opakující se plnění narůstající v čase po celou dobu trvání prodlení, je taktéž možné sjednat pro různá časová období odlišné sazby. Například pro první měsíc prodlení lze stanovit smluvní pokutu se sazbou ve výši 0,05 % denně a pro další měsíce prodlení již 0,1 % denně apod. Dokonce je možné libovolně kombinovat sazby procentuální a jednorázové fixní částky, a to například tak, že bude sjednána smluvní pokuta ve výši 0,1 % denně z dlužné částky za každý započatý den prodlení a zároveň ve výši 10 000 Kč za každý uplynulý měsíc prodlení.¹⁸⁰

Při sjednávání způsobu určení smluvní pokuty je namístě si uvědomit odlišné motivační působení jednorázové a opakující se smluvní pokuty. Pokud je smluvní pokuta stanovena paušální částkou navázanou na vznik prodlení, motivuje dlužníka k řádnému a hlavně včasnému plnění, tj. k plnění ve sjednaném termínu. Obvykle platí, že čím je smluvní pokuta sjednána ve vyšší výši, tím více dlužníka motivuje ke včasnému plnění. Pokud ale přesto k prodlení dojde, nenalezneme zde v zásadě žádné další motivační působení smluvní pokuty. A to zvláště v případě, kdy je smluvní pokutou vyloučena možnost náhrady škody. Ať již tedy bude dlužník prodlení po jediný den či dokonce několik let, smluvní pokuta zůstane ve stejné výši.¹⁸¹

Naopak tomu bude v případě sjednání opakující se smluvní pokuty. Dlužník v takovém případě nebude až tak silně motivován k plnění ve sjednaném termínu, avšak v případě eventuálního prodlení zde bude jeho výrazná motivace prodlení co nejdříve ukončit a neseťrávat v něm déle, než je nutné. S každým jednotlivým dnem prodlení totiž výše smluvní pokuty narůstá. O to více motivačně bude na dlužníka působit sjednání progresivní sazby smluvní pokuty.¹⁸² Při volbě takto sjednané smluvní pokuty je dle autorky práce vhodné, obzvláště v případě spotřebitelských smluv, aby si smluvní strany sjednaly určitý maximální limit smluvní pokuty za účelem předejití příliš tvrdému či likvidačnímu dopadu smluvní pokuty na dlužníka v postavení spotřebitele.

Méně tradičním způsobem stanovení smluvní pokuty je možnost jejího sjednání v podobě propadné platby, která byla věřiteli již dříve poskytnuta jako záloha či jistota. Pokud dojde k prodlení, dlužník nebude mít povinnost cokoliv aktivně činit a takto poskytnutá platba se stane nevratnou. Dalším méně tradičním způsobem stanovení výše smluvní pokuty je její

¹⁷⁹ Srov. rozsudek NS ze dne 19. 12. 2002, sp. zn. 29 Odo 426/2001.

¹⁸⁰ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 405 s.

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² Tamtéž.

sjednání v podobě ztráty určité výhody, nejčastěji poskytnuté slevy. V takovém případě bude cena v základním nastavení již zahrnovat určitou slevu, která je podmíněna například včasným zaplacením kupní ceny.¹⁸³ S takto koncipovanou smluvní pokutou se lze velmi často setkat ve spotřebitelských smlouvách, a to typicky ve smlouvách o poskytování veřejně dostupných služeb elektronických komunikací, které spotřebitel uzavírá s tzv. mobilními operátory. Součástí těchto smluv nezdávka bývají kupní smlouvy na určitá koncová zařízení, přičemž kupní cena zařízení je mnohdy ponížena o velmi lákovou slevu. Sleva bývá podmíněna například délkou trvání smluvního vztahu, včasným placením vystavených faktur za ostatní poskytované služby apod. Pokud dojde k porušení určité smluvní povinnosti, je dlužník povinen poskytnutou slevu doplatit.

Z uvedeného vyplývá, že výši smluvní pokuty či způsob určení její výše si lze sjednat velmi variabilně. Vždy je vhodné si na formulaci ustanovení o smluvní pokutě dát záležet, vše vyjádřit jasně a srozumitelně a předejít tak případným nejasnostem či hrozbě neurčitosti samotného ujednání. Ve spotřebitelských smlouvách se navíc uplatní pravidlo obsažené v § 1812 odst. 1 o. z. a případná sporná ujednání týkající se smluvní pokuty se budou vykládat pro spotřebitele co nejpříznivěji.

4.3.2 Limitace výše smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách

Obecně je možné konstatovat, že absolutní výše smluvní pokuty není zákonnými ustanoveními (§ 2048 a násl. o. z.) výslovně omezena, což ovšem neznamená, že neexistují žádné limity. Takové limity lze nalézt přímo ve znění speciálních zákonů a jsou samozřejmě podpůrně formulovány v soudních rozhodnutích.

Zákonnou limitaci výše smluvní pokuty můžeme například nalézt v § 2254 odst. 1 o. z., které upravuje výši smluvní pokuty v nájemních smlouvách tak, že případná složená jistota a právo na zaplacení smluvní pokuty nesmí ve svém souhrnu přesáhnout trojnásobek měsíčního nájemného. Velmi konkrétní úpravu limitace smluvní pokuty dále nalezneme v souvislosti s právní úpravou spotřebitelského úvěru, kterým se rozumí „*odložená platba, peněžité zápůjčka, úvěr nebo obdobná finanční služba poskytovaná nebo zprostředkovaná spotřebiteli.*“¹⁸⁴ Dle § 122 odst. 1 písm. c) zákona o spotřebitelském úvěru může věřitel pro případ prodlení spotřebitele s plněním dluhu sjednat smluvní pokutu. Tato pokuta však dle odst. 2 citovaného ustanovení „*nesmí přesáhnout 0,1 % denně z částky, ohledně níž je spotřebitel v prodlení, je-li spotřebitel v prodlení s plněním povinnosti peněžité povahy*“,

¹⁸³ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 407 s.

¹⁸⁴ Srov. § 2 odst. 1 zákona o spotřebitelském úvěru.

přičemž se toto omezení neuplatní na souhrn smluvních pokut uplatněných do okamžiku splatnosti úvěru v důsledku prodlení spotřebitele. V takovém případě platí, že souhrn pokut v kalendářním roce, v němž nebo v jehož části byl spotřebitel v prodlení, musí být nižší než 3 000 Kč a výše smluvních pokut zahrnutých v tomto souhrnu za každou jednotlivou splátkou úvěru musí činit nejvýše 500 Kč. Podle odst. 3 citovaného ustanovení nesmí souhrn výše všech uplatněných smluvních pokut „přesáhnout součin čísla 0,5 a celkové výše spotřebitelského úvěru, nejvýše však 200 000 Kč.“ Podle odst. 4 citovaného ustanovení vznikne věřiteli u dluhu ze spotřebitelského úvěru, s jehož plněním je spotřebitel v prodlení delším než 90 dnů, právo „pouze na úrok, který odpovídá úroku určenému zápůjční úrokovou sazbou ve výši repo sazby stanovené Českou národní bankou pro první den kalendářního pololetí, v němž došlo k prodlení, zvýšené o 8 procentních bodů, nebyl-li sjednán úrok nižší.“

Shora popsány omezeními zákon o spotřebitelském úvěru reaguje na dlouhodobé problémy, jejichž příčinou byl jednak vývoj judikatury a právní úpravy a s tím spojené nejistoty ohledně přípustných sankcí pro případ prodlení spotřebitele a jednak opakované zneužívání zejména smluvních pokut k obohacování se k tíži spotřebitele. Nejedná se o transpoziční ustanovení, jak by se mohlo zdát, avšak o čistě vnitrostátní právní úpravu, a omezení se netýkají případů, kdy je spotřebitel v prodlení s plněním nepeněžité povahy. Smluvní pokuta není oproti úroku z prodlení omezena co do výše, kterou lze sjednat, nýbrž do její skutečně uplatnitelné výše. Pokud si podnikatel se spotřebitelem ujedná drakonickou smluvní pokutu, o které zároveň ví, že není oprávněn ji uplatnit, a spoléhá se pouze na její odstrašující účinek, mělo by se takové jednání považovat za klamavou obchodní praktiku podle § 5 zákona o ochraně spotřebitele. Rovněž jsou namíste pochyby, zda je takový postup podnikatele v souladu s požadavkem odborné péče podle § 75 zákona o spotřebitelském úvěru. Problém může nicméně vzniknout v případě, kdy je uzavřen spotřebitelský úvěr revolvingového typu, který je čerpán opakovaně. Pokud budeme celkovou výši úvěru chápat jako výši sjednaného úvěrového limitu, nebudou opakovaná krátkodobá prodlení spotřebitele důvodem pro podnikatele tento úvěr ukončit či vypovědět, avšak v průběhu smluvního vztahu by se mohl 50% limit rychle vyčerpat. V tomto případě by tak bylo odpovídající celkovou výši spotřebitelského úvěru chápat jako souhrn všech částek poskytnutých spotřebiteli, tj. souhrn všech čerpání.¹⁸⁵

Výše uvedená omezení sice dopadají na značné množství smluv uzavíraných se

¹⁸⁵ SLANINA, J. JEMELKA, L., VETEŠNÍK, P., WACHTLOVÁ, L., FLÍDR, J. § 122 [Omezení plateb souvisejících s prodlením spotřebitele]. In: SLANINA, Jan, JEMELKA, Luboš, VETEŠNÍK, Pavel, WACHTLOVÁ, Lucie, FLÍDR, Jan. Zákon o spotřebitelském úvěru. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 600, marg. č. 12.

spotřebiteli, avšak zdaleka ne na všechny spotřebitelské smlouvy. Ve zbytku je zapotřebí přihlídnout k zásadě poctivého obchodního styku, a především k zásadě dobrých mravů, přičemž nejdůležitějším aspektem bude posouzení okolností konkrétního případu.¹⁸⁶

Otázku přiměřenosti smluvní pokuty je nutné posuzovat odlišnými měřítky v závislosti na skutečnosti, zda se jedná o smluvní pokutu stanovenou pevnou částkou či smluvní pokutu ve formě určité sazby za stanovené časové období. Smluvní pokutu, která je ve smlouvě vyjádřena pevnou částkou, lze považovat za nepřiměřenou v závislosti na zohlednění poměru mezi hodnotou utvrzované smluvní povinnosti a samotnou výší smluvní pokuty, jež by dlužník byl povinen zaplatit i v případě velmi krátkého prodlení. Při posuzování přiměřenosti smluvní pokuty sjednané jako opakující se plnění narůstající v čase naopak nelze vycházet z poměru celkové výše smluvní pokuty v důsledku dlouhodobého prodlení dlužníka, jelikož tato výše je logicky odvislá od celkové délky prodlení. Celková výše smluvní pokuty tedy nemůže být nepřiměřená, pokud je přiměřená její sjednaná denní sazba, a proto je nutné posuzovat přiměřenost takto sjednané smluvní pokuty podle denní sazby s přihlédnutím k hodnotě a významu utvrzované¹⁸⁷ smluvní povinnosti.¹⁸⁸

Kritéria přiměřenosti výše smluvní pokuty je nezbytné chápat co nejkompexněji. Zkoumání přiměřenosti smluvní pokuty je natolik aplikačně náročná kategorie, že je zapotřebí posuzovat veškeré dostupné relevantní faktory s tím, že je nutné vzít do úvahy funkce, jež má daná smluvní pokuta plnit, a rovněž její ekonomický smysl v daném závazkovém vztahu. Soud musí při hodnocení přiměřenosti smluvní pokuty vycházet z okolností konkrétního případu a nikoli z prostého měřítka obvyklosti či srovnání s obdobnými případy. Žádná paušální hladina přiměřenosti smluvní pokuty neexistuje. Nelze tedy, aby se soud omezil na konstatování ve smyslu, že smluvní pokuta není nepřiměřená, neboť tato výše smluvní pokuty je v daných vztazích běžná. Rovněž nelze vycházet z pouhého srovnání s určitými objektivními sazbami či částkami, jež s danou výší smluvní pokuty nijak nesouvisí. Například s obvyklou výší úroků, za které jsou v době sjednávání smluvní pokuty běžně půjčovány peníze, jelikož takové úroky představují úplatu za užívání poskytnutých finančních prostředků, zatímco smluvní pokuta představuje majetkovou sankci za porušení smluvní povinnosti. Při posuzování souladu s dobrými mravy se navíc u těchto dvou institutů uplatní zcela jiná hlediska.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Srov. Rozsudek NS ze dne 26. 5. 2009, sp. zn. 23 Cdo 485/2009 či náleží ÚS ze dne 24. 1. 2017, sp. zn. III. ÚS 1293/16.

¹⁸⁷ Pozn. Autorka práce si je vědoma, že zákon hovoří o hodnotě a významu zajišťované povinnosti, což nepochybně představuje formulační nedopatření zákonodárce, jelikož smluvní pokuta patří mezi utvrzovací a nikoli zajišťovací instituty. V této práci tedy bude pracováno s pojmem „utvrzované“.

¹⁸⁸ LASÁK, J. § 2051 [Snížení smluvní pokuty soudem]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1291, marg. č. 5.

¹⁸⁹ ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck,

Dodnes přetrvává mýtus, že nejvyšší přípustná výše smluvní pokuty je maximálně v sazbě 0,5 % z dlužné částky denně.¹⁹⁰ To ovšem zdaleka neplatí paušálně, jelikož Nejvyšší soud již shledal přiměřenou i smluvní pokutu ve výši 1 % denně z dlužné částky a zároveň konstatoval, že i smluvní pokutu sjednanou ve formě ročního úroku několikanásobně převyšujícího utvrzovanou pohledávku lze s ohledem na konkrétní okolnosti takového případu považovat za přiměřenou.¹⁹¹ V jiném případě pak Nejvyšší soud konstatoval, že denní sazba smluvní pokuty ve výši 0,5 % z dlužné částky může v závislosti na dalších konkrétních okolnostech případu vést rovněž k závěru o její nepřiměřenosti, stejně jako může být tato výše smluvní pokuty pro poměry jiné věci posouzena jako přiměřená.¹⁹² Nejvyšší soud již dokonce posoudil jako nepřiměřenou denní sazbu smluvní pokuty ve výši 0,1 % denně z dlužné částky.¹⁹³

Rozhodnutí, zda je v konkrétním případě smluvní pokuta přiměřená či nepřiměřená, závisí na uvážení soudu, které je založeno na posouzení okolností konkrétního případu. Zákon soudům pro posouzení přiměřenosti smluvní pokuty avšak výslovně neposkytuje žádné pomůcky či vodítka. Podstatnými nepochybně budou zejména důvody, které ke sjednání dané výše smluvní pokuty vedly, a účel, za jakým byla smluvní pokuta sjednána, tj. jakou měla smluvní pokuta plnit v daném právním vztahu funkci. Relevantním pro rozhodování soudu může být i skutečnost, zda je v daném případě sjednán souběh smluvní pokuty a náhrady škody. Hodnota a význam utvrzované smluvní povinnosti by nicméně měly být aspekty relevantní pro určení rozsahu snížení smluvní pokuty a nikoli pro posouzení její přiměřenosti. Nejvyšší soud ovšem opakovaně dovodil¹⁹⁴ možnost soudu přihlédnout k hodnotě a významu utvrzované povinnosti již ve fázi posuzování přiměřenosti smluvní pokuty, čemuž lze přisvědčit. Zároveň je nutné neopomenout aktuální judikaturu,¹⁹⁵ dle které je zapotřebí pro posouzení přiměřenosti smluvní pokuty rovněž přihlížet k okolnostem vedoucím k porušení smluvní povinnosti a k okolnostem nastalým po porušení smluvní povinnosti, pokud mají v porušení smluvní povinnosti původ a byly-li v době porušení povinnosti předvídatelné.

Shora uvedené demonstruje skutečnost, že bez dalšího není možné jednoznačně konstatovat, jakou výši smluvní pokuty je možné obecně považovat za přiměřenou a jaká již bude posouzena jako nepřiměřená. Soudy při zkoumání přiměřenosti výše smluvní pokuty

2015, 412 s.

¹⁹⁰ Což bylo možné ostatně dovozovat například z těchto rozhodnutí NS: 29 Cdo 1583/2000, 33 Odo 447/2005, 33 Odo 810/2006 a 33 Odo 438/2005.

¹⁹¹ Srov. rozhodnutí NS ve věcech sp. zn. 21 Cdo 4956/2007 nebo 28 Cdo 3113/2007.

¹⁹² Srov. rozsudek NS ze dne 26. 6. 2012, sp. zn. 29 Cdo 1734/2012.

¹⁹³ Srov. rozsudek NS ze dne 26. 9. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3667/2010.

¹⁹⁴ Srov. rozhodnutí NS ve věcech: 32 Odo 400/2004, 32 Cdo 3171/2008, 23 Cdo 231/2010 či 32 Cdo 4859/2009.

¹⁹⁵ Srov. rozsudek NS ze dne 11. 1. 2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022.

budou bezpochyby přistupovat tolerantněji ke sjednaným vyšším sazbám ve smluvních vztazích mezi podnikateli, než ve vztazích mezi podnikatelem a spotřebitelem, neboť budou muset vzít rovněž v úvahu ustanovení občanského zákoníku na ochranu spotřebitele.

Autorka práce se domnívá, že by bylo vhodné se zamyslet nad možností stanovení podpůrných limitů, jako tomu je právě v případě zákona o spotřebitelském úvěru, i obecně tak, aby dopadaly na veškeré spotřebitelské smlouvy, v jejichž rámci je sjednána smluvní pokuta. Avšak je nutné vzít v úvahu i fakt, že formulace takových omezení by právě s ohledem na nutnost posuzování jednotlivých případů podle konkrétních okolností byla velmi komplikovaná.

4.4 Smluvní pokuta sjednaná v obchodních podmínkách ve vztazích ze spotřebitelských smluv

Velmi časté je zakomponování ujednání o smluvní pokutě mimo text samotné smlouvy, a to zejména do různých sazebníků či právě do obchodních podmínek. V praxi je rozdíl, zda se v takovém případě jedná o smluvní vztah mezi podnikateli či smluvní vztah mezi podnikatelem a spotřebitelem. Ve vztazích z podnikatelských smluv nebude ujednání o smluvní pokutě obsažené v obchodních podmínkách zásadně představovat významnější problém, avšak ve vztazích ze spotřebitelských smluv je situace v důsledku rozhodovací praxe soudů poměrně odlišná. Autorka práce se tedy v následující části své práce bude blíže zabývat možností platného sjednání smluvní pokuty v obchodních podmínkách ve vztazích ze spotřebitelských smluv a možnými překážkami platnosti takového ujednání.

4.4.1 Pojem obchodní podmínky

Občanský zákoník z hlediska způsobu tvorby obsahu smlouvy rozlišuje smluvní ujednání přímá a nepřímá. Ujednání, která jsou součástí textu samotné smlouvy, jsou ujednání přímá, a ujednání, která se stávají součástí obsahu smlouvy prostřednictvím odkazu ve smlouvě, jsou ujednání nepřímá. Mezi typická nepřímá smluvní ujednání se řadí například nejruznější ceníky, sazebníky, vykládací pravidla a právě obchodní podmínky.¹⁹⁶

Obchodní podmínky se využívají za účelem racionalizace procesu sjednávání smluv, což spočívá především ve snížení kontraktačních nákladů a v usnadnění administrativních procesů. Obchodní podmínky se už ze své podstaty uplatňují primárně v případech, kdy je nutné uzavřít velké množství smluv s obdobným obsahem s velkým množstvím subjektů.¹⁹⁷

¹⁹⁶ HULMÁK, M. § 1751 [Odkaz na obchodní podmínky]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, marg. č. 3.

¹⁹⁷ SELUCKÁ, M. In: SELUCKÁ, Markéta, VEVERKOVÁ, Svatava a kol.: Obchodní podmínky ve vztazích B2C. Praha: Leges, 2018, s. 69.

Obchodní podmínky tedy usnadňují uzavírání smluv a snižují náklady na jejich uzavírání, které by si v opačném případě vyžádalo individuální uzavírání smluv, u kterých by bylo zapotřebí vyjednávat obsah každé jednotlivé smlouvy samostatně.¹⁹⁸

V českém právním řádu definici pojmu obchodní podmínky nenalezneme, pouze § 1751 odst. 1 o. z. vymezuje jeden ze způsobů, jakým se obchodní podmínky mohou stát součástí samotné smlouvy, a to tak, že „část obsahu smlouvy lze určit odkazem na obchodní podmínky, které navrhovatel připojí k nabídce nebo které jsou stranám známy. Odchylná ujednání ve smlouvě mají před zněním obchodních podmínek přednost.“ Lze se nicméně setkat s doktrinální definicí, dle které jsou obchodní podmínky abstraktní a všeobecně formulované smluvní šablony, které jsou racionalizačním nástrojem zejména u hromadných a typizovaných obchodů.¹⁹⁹

Obchodní podmínky lze navíc chápat ve dvojím pojetí, a to ve formálním a v materiálním. V tuzemské odborné literatuře se setkáváme s oběma názory a nepanuje tedy shoda na tom, které z uvedených pojetí obchodních podmínek je to správné.

Obchodní podmínky ve formálním pojetí představují samostatnou separátní listinu, která se nachází mimo text samotné smlouvy a smlouva na tuto listinu pouze určitým způsobem odkazuje. Občanský zákoník v zásadě také rozlišuje smlouvu a obchodní podmínky jako dvě separátní listiny. Toto pojetí obchodních podmínek je to nejčastější a nejméně komplikované, a ztotožňuje se s ním nemalá část odborníků jako třeba Selucká,²⁰⁰ Bejček²⁰¹ či Hulmák.²⁰² Rovněž formální pojetí obchodních podmínek běžně nalezneme v rozhodnutích tuzemských soudů.²⁰³

Materiální pojetí obchodních podmínek je oproti formálnímu pojetí výrazně širší, jelikož zahrnuje jakékoliv smluvní ujednání, které formulovala předem jedna smluvní strana s úmyslem využít takové ujednání ve větším množství případů, a není podstatné, zda se takové ujednání nachází v samotné smlouvě či v separátní listině. Nemusí se tedy jednat o nepřímé smluvní ujednání a může se nacházet v textu samotné smlouvy. Zastánci materiálního pojetí obchodních podmínek jsou například Pelikánová s Pelikánem, kteří vyjádřili silnou kritiku

¹⁹⁸ HULMÁK, M. § 1751 [Odkaz na obchodní podmínky]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, marg. č. 4.

¹⁹⁹ Avšak každá učebnice obchodní podmínky definuje trochu jinak.

²⁰⁰ Srov. SELUCKÁ, M. In: SELUCKÁ, Markéta, VEVERKOVÁ, Svatava a kol.: Obchodní podmínky ve vztazích B2C. Praha: Leges, 2018.

²⁰¹ Srov. BEJČEK, J., KOTÁSEK, J., PŘÍKAZSKÁ, M. a kolektiv. *Obchodní podmínky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016. Spisy Právnické fakulty MU. Řada teoretická, edice Scientia, sv. č. 574.

²⁰² Srov. HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014.

²⁰³ Například v nálezu ÚS ze dne 11. 11. 2013, sp. zn. I. ÚS 3512/11, nebo v rozsudku NS ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 32 ICdo 86/2015.

formálního pojetí obchodních podmínek. Podle nich záleží čistě na vůli podnikatele, zda zařadí předem připravená smluvní ujednání přímo do textu smlouvy či do separátního dokumentu. Dále podotýkají, že i moderní právní řády pojmají obchodní podmínky jako „*předpřipravená a opakovaně používaná ustanovení, ať už jsou kdekoli*“, což přesně odpovídá materiálnímu pojetí obchodních podmínek. Znění občanského zákoníku je dle Pelikánové a Pelikána vhodné výkladem rozšířit tak, aby podnikatelé nemohli právní úpravu obchodních podmínek obcházet tím, že znění obchodních podmínek jednoduše zařadí přímo do těla smlouvy.²⁰⁴ Skutečnost, že v tuzemském právním řádu není cesta k materiálnímu pojetí obchodních podmínek uzavřena, připouští i Šilhán.²⁰⁵

Autorka práce se rovněž přiklání spíše k materiálnímu pojetí obchodních podmínek, i když si uvědomuje značnou komplikovanost a obtížnější uchopení takového pojetí. Přece jen hlavní rozdíl obchodních podmínek od smluv uzavíraných adhezním způsobem spočívá v tom, že obchodní podmínky jsou obecně vnímány především jako nepřímá smluvní ujednání. Hranice mezi zmíněnými instituty je v některých případech velmi nepatrná, jelikož spotřebitel nemá ani v jednom z těchto případů skutečnou příležitost obsah ujednání změnit či ovlivnit. Autorka práce se nicméně nejednou setkala se smlouvami, které samy o sobě byly velmi stručné, avšak měly ve svém znění zakomponovány několikastránkové smluvní podmínky. Jedná se zejména o smlouvy různých nebankovních poskytovatelů spotřebitelských úvěrů či zápůjček a je z nich zcela patrná snaha těchto poskytovatelů vyhnout se úpravě (a především judikatuře) týkající se právě obchodních podmínek. Obsahem takových smluvních podmínek nezdědka bývá ujednání o smluvní pokutě, úprava výše úroku z prodlení, omezení práva spotřebitele určit, který závazek má být poskytnutým plněním přednostně uhrazen, či v některých případech dokonce prorogační doložka. Cílem spotřebitelského práva by měla být zejména snaha vyvážit nerovnost mezi podnikatelem a spotřebitelem. Autorka práce si je vědoma, že je spotřebiteli, a koneckonců slabší straně jako takové, poskytována ochrana například i před ujednáními, která jsou umístěna do samotného textu smlouvy, avšak zvýšená ochrana (rozšířená i o ustanovení týkající se obchodních podmínek) by zcela jistě nebyla spotřebiteli na škodu.

4.4.2 Vztah obchodních podmínek ke smlouvám uzavíraným adhezním způsobem

Smlouva uzavřena adhezním způsobem je dle § 1798 odst. 1 o. z. každá smlouva, „*jejíž základní podmínky byly určeny jednou ze smluvních stran nebo podle jejich pokynů, aniž slabší*

²⁰⁴ PELIKÁNOVÁ, I., PELIKÁN, R. § 1751 (Obchodní podmínky). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek V, (§ 1721-2520) [Systém ASPI]*. Wolters Kluwer.

²⁰⁵ ŠILHÁN, J. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 1698.

strana měla skutečnou příležitost obsah těchto základních podmínek ovlivnit.“ Odstavec druhý citovaného ustanovení obsahuje vyvratitelnou právní domněnku, podle které byla smlouva uzavřena adhezním způsobem, pokud byl k jejímu uzavření se slabší stranou použit „*smluvní formulář užívaný v obchodním styku nebo jiný podobný prostředek.*“

Podstata smluv uzavíraných adhezním způsobem spočívá v tom, že si smluvní strany nevyjednávají jednotlivá smluvní ujednání, nýbrž jedna smluvní strana předloží druhé již hotovou smlouvu, kterou tato smluvní strana může jako celek buď přijmout, nebo odmítnout. V zásadě se jedná o princip *take it or leave it*. Uzavírání smluv adhezním způsobem stejně jako užívání obchodních podmínek slouží k racionalizaci procesu sjednávání smluv a snižování kontraktačních nákladů v případě, kdy jeden subjekt uzavírá velké množství v zásadě totožných smluv s různými subjekty. Právní úprava obchodních podmínek je do určité míry spojena s úpravou smluv uzavíraných adhezním způsobem, jelikož se odkaz na obchodní podmínky nezřídka objevuje právě v těchto tzv. formulářových smlouvách. Samotné obchodní podmínky mají do jisté míry také adhezní povahu, jelikož se spotřebitel, respektive slabší strana, obvykle nenachází v pozici, kdy by reálně jejich obsah mohla ovlivnit. Ustanovení upravující smlouvy uzavírané adhezním způsobem a obchodní podmínky, v případě spotřebitelských smluv rovněž ustanovení o závazcích ze smluv uzavíraných se spotřebitelem, je tedy nutné vykládat tak, že tvoří souladný celek.

Cílem právní úpravy smluv uzavíraných adhezním způsobem je ochrana slabší strany prostřednictvím vyvažování práv a povinností smluvních stran vzniklých z těchto smluv a vytvoření minimálního standardu smluvní rovnováhy. Ustanovení občanského zákoníku upravující smlouvy uzavírané adhezním způsobem směřují k doplnění ochrany poskytované spotřebiteli a zároveň též slabší straně, která není spotřebitelem. Není však jejich cílem, aby se tomuto ne-spotřebiteli poskytovala silnější ochrana než spotřebiteli a ani jejich prostřednictvím nemá docházet ke zvýšení standardu ochrany spotřebitele ve smyslu § 1811 a násl. o. z., který představuje určitou horní mez a ochrana poskytovaná slabší straně při uzavírání smluv adhezním způsobem se má rovnat nanejvýše této míře.²⁰⁶

Ustanovení § 1751 odst. 1 o. z. doplňuje § 1799 o. z., ve kterém je uvedeno, že *„doložka ve smlouvě uzavřené adhezním způsobem, která odkazuje na podmínky uvedené mimo vlastní text smlouvy, je platná, byla-li slabší strana s doložkou a jejím významem seznámena nebo prokáže-li se, že význam doložky musela znát.*“ Odkaz na obchodní podmínky se velmi často nachází právě ve smlouvách uzavíraných adhezním způsobem, proto se obě zmiňovaná

²⁰⁶ PETROV, J. § 1798 [Vymezení smlouvy uzavírané adhezním způsobem]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, marg. č. 3.

ustanovení nezřídka používají společně. Z uvedeného vyplývá, že doložka obsahující odkaz na obchodní podmínky, které nejsou ve smlouvě obsaženy, je platná pouze za předpokladu, že spotřebitel, respektive slabší strana, je s tímto odkazem a jeho významem předem seznámena anebo, že význam tohoto odkazu musela znát. Zvláště v tomto kontextu je podstatné rozlišení obchodních podmínek ve formálním pojetí, tj. nepřevzatých do smlouvy, a v materiálním pojetí, tj. podmínek zahrnutých do znění smlouvy, jelikož obchodních podmínek v materiálním smyslu by se tato úprava netýkala.²⁰⁷

V případě, že se spotřebiteli, respektive slabší straně, přece jen podaří některé ze smluvních ujednání s podnikatelem vyjednat individuálně, neznamená to ještě, že se nebude jednat o smlouvu uzavřenou adhezním způsobem, neboť směrnice o nepřiměřených smluvních podmínkách ve spotřebitelských smlouvách obsahuje pravidlo, že *„podmínka je vždy považována za nesjednanou individuálně, jestliže byla sepsána předem, a spotřebitel proto nemohl mít žádný vliv na obsah podmínky, zejména v souvislosti s předem sepsanou běžnou smlouvou. Skutečnost, že některé aspekty podmínky nebo jedna konkrétní podmínka byly individuálně sjednány, nevylučuje použití tohoto článku pro zbytek smlouvy, jestliže celkové posouzení smlouvy ukazuje, že jde o předem sepsanou běžnou smlouvu.“*²⁰⁸

4.4.3 Možnost sjednání smluvní pokuty v obchodních podmínkách ve vztazích ze spotřebitelských smluv

Obchodní podmínky jsou součástí smluvního vztahu pouze za předpokladu jejich řádné inkorporace. Samotnou problematikou inkorporace neboli včlenění obchodních podmínek do smlouvy se však autorka práce s ohledem na téma a rozsah předmětné práce nebude blíže zabývat. Pouze pro úplnost autorka práce uvádí, že se problematice inkorporace obchodních podmínek blíže věnovala již ve své diplomové práci, na kterou tímto toliko odkazuje.²⁰⁹ Pro potřeby předmětné práce bude autorka dále v této části práce vycházet z předpokladu, že obchodní podmínky byly do smlouvy řádně inkorporovány a jsou tedy součástí smluvního vztahu.

Jak již autorka práce uváděla, ujednání o smluvní pokutě se velmi často nachází v obchodních podmínkách, a to v dnešní době zejména ve vztazích ze smluv uzavíraných mezi podnikateli. Nejinak tomu bylo dříve i ve spotřebitelských smlouvách, nicméně od konce roku 2013 lze taková ujednání ve vztazích ze spotřebitelských smluv nalézt čím dál

²⁰⁷ PELIKÁNOVÁ, I., PELIKÁN, R. § 1751 (Obchodní podmínky). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. Občanský zákoník: Komentář, Svazek V, (§ 1721-2520) [Systém ASPI]. Wolters Kluwer.

²⁰⁸ Čl. 3 bod 2 směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. 4. 1993 o nepřiměřených smluvních podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.

²⁰⁹ BELÁKOVÁ, Z. Užití tzv. obchodních podmínek ve vztazích ze spotřebitelských smluv. Praha, 2020. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra obchodního práva. Vedoucí práce Patěk, Daniel.

méně často, přičemž důvod poněkud překvapivě nenalezneme v zákonné úpravě ale v soudních rozhodnutích.

Dalo by se uzavřít, že dosud nejvýznamnějším rozhodnutím v tomto směru je nález Ústavního soudu ze dne 11. 11. 2013, sp. zn. I. ÚS 3512/11. Ústavní soud zde řešil věc, kdy byla mezi žalobkyní a žalovaným, který byl v postavení spotřebitele, uzavřena smlouva o poskytování veřejně dostupných služeb elektronických komunikací, jejíž součástí byl odkaz na obchodní podmínky obsahující ujednání o smluvní pokutě pro případ, kdy žalovaný nevrátí žalobkyni zapůjčený modem ve sjednané lhůtě od ukončení smlouvy. Žalovaný později tuto smlouvu vypověděl, avšak zapůjčený modem žalobkyni nevrátil. Žalobkyně se tedy se svým nárokem na zaplacení smluvní pokuty obrátila na soud, který její žalobě zcela vyhověl. Jelikož se jednalo o tzv. bagatelní věc, ve které nebylo odvolání přípustné, bránil se žalovaný proti tomuto rozhodnutí ústavní stížností, ve které tvrdil, že se při podpisu předmětné smlouvy neměl možnost seznámit s obchodními podmínkami žalobkyně a že soud nezohlednil jeho postavení spotřebitele a zejména ustanovení zákona vztahující se k nepřipustným smluvním ujednáním.²¹⁰

Ústavní soud se při řešení nastíněné věci zabýval ústavní rovínou ochrany spotřebitele, autonomií vůle a zejména zásadou poctivosti. V praxi by se dle Ústavního soudu měla zásada poctivosti projevovat mimo jiné tím, že samotný text spotřebitelské smlouvy, obzvlášť pokud se jedná o tzv. formulářovou smlouvu, má být pro spotřebitele dostatečně čitelný, logicky uspořádaný a přehledný. Písmo má mít dostatečnou velikost, jeho barva nesmí být vzhledem k pozadí textu obtížně čitelná a důležitá smluvní ujednání, jako je například inkorporační doložka, nesmí být ve smlouvě umístěna v oddílech vzbuzujících dojem nepodstatného charakteru apod. Ústavní soud uvedl, že je samozřejmě možné užívat obchodní podmínky ve spotřebitelských smlouvách, avšak jejich aplikace má vedle formálních i určitá obsahová omezení. Dle názoru Ústavního soudu *„obchodní podmínky ve spotřebitelských smlouvách mají sloužit hlavně k tomu, aby nebylo nezbytné do každé smlouvy přepisovat ujednání technického a vysvětlujícího charakteru. Naopak nesmí sloužit k tomu, aby do nich v nepřehledné, složité formulované a malým písmem psané formě dodavatel skryl ujednání, která jsou pro spotřebitele nevýhodná a o kterých předpokládá, že pozornosti spotřebitele nejspíše uniknou (například rozhodčí doložka nebo ujednání o smluvní pokutě). Pokud tak i přesto dodavatel učiní, nepočíná si v právním vztahu poctivě, a takovému jednání nelze přiznat právní ochranu.“* Ústavní soud dále výslovně uvedl, že *„v rámci spotřebitelských smluv ujednání zakládající smluvní pokutu nebo jiné obdobně znevýhodňující*

²¹⁰ Srov. Nález ÚS ze dne 11. 11. 2013, sp. zn. I. ÚS 3512/11.

ustanovení zásadně nemůže být součástí tzv. všeobecných obchodních podmínek, nýbrž toliko spotřebitelské smlouvy samotné (listiny, na niž spotřebitel připojuje svůj podpis).“ Dle Ústavního soudu představují výjimku toliko případy, kdy se ze samotné povahy věci uplatňuje zvláštní režim, přičemž jako příklad uvedl smlouvu o přepravě osob dle § 3 vyhlášky č. 175/2000 Sb., o přepravním řádu pro veřejnou drážní a silniční osobní dopravu, ve znění pozdějších předpisů.²¹¹

V uvedeném nálezu Ústavního soudu se sice aplikuje předchozí právní úprava spotřebitelských smluv, jádro nálezu avšak spočívá v rozboru ústavněprávního kontextu spotřebitelských smluv, a proto jsou závěry Ústavního soudu využitelné a aktuální i po účinnosti současného občanského zákoníku. Ústavněprávní kontext zůstal zcela nezměněn, na věc bylo pohlíženo rovněž v souvislosti s unijní úpravou dané problematiky, a navíc Ústavní soud, byť to v odůvodnění svého nálezu výslovně neuvedl, již reflektoval právní úpravu současného občanského zákoníku, a to zejména zásadu poctivosti a úpravu smluv uzavíraných adhezním způsobem.²¹²

Na výše uvedený závěr Ústavního soudu například navázal i Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 32 ICdo 86/2015. Dovolatelka v této věci namítala, že smluvní pokuta byla sjednána a dlužníkovi vyúčtována ještě před vynesením shora uvedeného nálezu Ústavního soudu, byla sjednána platně v souladu s tehdejší ustálenou judikaturou. Dovolatelka je schopna na náleze Ústavního soudu reagovat do budoucna, nikoliv však u již uzavřených smluv. Soudy tak dle názoru dovolatelky retroaktivně zasahují do smluvních záležitostí osob. Nejvyšší soud tuto námitku shledal nedůvodnou, jelikož judikatura soudů vyšších stupňů slouží právě ke sjednocování výkladu takových ustanovení zákonů, která jsou v praxi vykládána rozdílně (resp. které si část právní praxe vykládá chybně) a rovněž zdůraznil, že *„výhodiskem spotřebitelské ochrany je postulát, podle něhož se spotřebitel ocitá ve fakticky nerovném postavení s profesionálním dodavatelem, a to s ohledem na okolnosti, za nichž dochází ke kontraktaci, s ohledem na větší profesionální zkušenost prodávajícího, lepší znalost práva a snazší dostupnost právních služeb a konečně se zřetelem na možnost stanovit smluvní podmínky jednostranně cestou formulářových smluv.“* Nejvyšší soud tak ve své podstatě pouze přebral argumentaci Ústavního soudu a uvedl, že *„ve spotřebitelské smlouvě nemohou být ujednání zakládající smluvní pokutu obsažena v tzv. všeobecných obchodních podmínkách, jež jsou součástí smlouvy.“²¹³* Rozhodnutí Nejvyššího soudu je oproti nálezu Ústavního soudu ještě přísnější, jelikož jeho závěry jsou kategoričtější,

²¹¹ Srov. Nález ÚS ze dne 11. 11. 2013, sp. zn. I. ÚS 3512/11.

²¹² Tamtéž.

²¹³ Srov. Rozsudek NS ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 32 ICdo 86/2015.

nepřipouští žádné výjimky, a navíc jeho odůvodnění obsahuje i požadavky na samotnou inkorporaci obchodních podmínek.²¹⁴

Drtivá většina soudních rozhodnutí logicky tento závěr Ústavního soudu a Nejvyššího soudu bez dalšího přejímá a jakoukoliv smluvní pokutu sjednanou v obchodních podmínkách spotřebitelských smluv považuje automaticky za absolutně neplatnou.²¹⁵ Lze ovšem najít i rozhodnutí, ve kterých nalezneme opačný názor, která jsou kritická k tomuto kategorickému zákazu a která pomáhají vytvářet prostor pro další diskusi nad touto problematikou.

Krajský soud v Hradci Králové v odůvodnění rozsudku ze dne 26. 3. 2015, č. j. 42 ICm 1447/2014-67, uvedl, že *„pokuty byly sjednány v přiměřené výši (jejich přiměřenost rovněž ani popírající správce nezpochybňoval) a v textu podmínek nejsou umístěny nepřehledně. Podle názoru soudu pak na posuzovaný případ nemůže dopadnout kategorický závěr (přijatý Ústavním soudem za nesrovnatelně odlišného skutkového stavu věci) o neplatnosti ujednání jen z toho důvodu, že bylo umístěno v nepodepsaných úvěrových podmínkách.“*²¹⁶ Přestože bylo uvedené rozhodnutí silně kritizováno, zejména pro nerespektování názoru Ústavního soudu a omezování ochrany spotřebitele, dospěl k obdobnému závěru i Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 28. 3. 2018, sp. zn. 33 ICdo 45/2017. Nejvyšší soud v tomto rozhodnutí uvedl, že je v každém jednotlivém případě nutné zohlednit to, zda a jakým způsobem měl spotřebitel možnost seznámit se s obsahem ujednání o smluvní pokutě a pouhé umístění ujednání o smluvní pokutě do obchodních podmínek nemůže znamenat nepřiměřenost takového ujednání. Nejvyšší soud dále zdůraznil, že všechna smluvní ujednání musí projít testem proporcionality, smluvní pokuta není výslovně uvedena mezi zakázanými ujednáními v demonstračním výčtu § 56 odst. 3 obč. zák. a právní úprava rovněž nerozlišuje, jakým způsobem byla smluvní pokuta sjednána. Vždy je v první řadě nezbytné posoudit rovnováhu práv a povinností smluvních stran. V případě smluvní pokuty je nejprve nutné srovnat, jaké je postavení spotřebitele v případě, kdy je sjednána smluvní pokuta, oproti postavení spotřebitele v případě, kdy není smluvní pokuta sjednána. Důležitým aspektem je i skutečnost, zda na sebe samotný podnikatel přebírá určitá rizika kompenzující rizika spotřebitele. Pokud obě smluvní strany čelí obdobným rizikům, měla by na ně sankční ujednání reagovat srovnatelně. Je-li však vyšším rizikům nebo jejich širšímu spektru vystaven jen podnikatel, není problém v tom, aby smluvní pokuta tížila jen spotřebitele. V dalším

²¹⁴ HULMÁK, M., BEZOUŠKA, P. Obchodní podmínky, smluvní pokuty a jiná ujednání. Právní rozhledy, 2018, č. 1, s. 7-11.

²¹⁵ Srov. Usnesení NS ze dne 24. 10. 2018, sp. zn. 29 ICdo 72/2016, usnesení NS ze dne 10. 12. 2020, sp. zn. 33 Cdo 3126/2020 či rozsudek NS ze dne 27. 7. 2016, sp. zn. 33 Cdo 5688/2015.

²¹⁶ Srov. Rozsudek KS v Hradci Králové ze dne 26. 3. 2015, č. j. 42 ICm 1447/2014-67, dostupný v právním informačním systému ASPI.

kroku je třeba zjistit, zda je případná nerovnováha podstatná a zda je v neprospěch spotřebitele, přičemž do těchto úvah je zapotřebí promítnout veškerá další smluvní ujednání a posuzovat je v celé jejich komplexnosti. Do rozporu s požadavkem přiměřenosti se podnikatel dostane v případě, kdy nebude jednat poctivě a nebude moct rozumně očekávat, že by spotřebitel s ujednáním o smluvní pokutě souhlasil i v případě, kdy by měl k dispozici veškeré informace.²¹⁷

Nejvyšší soud se platností sjednané smluvní pokuty v obchodních podmínkách spotřebitelských smluv dále zabýval ve svém usnesení ze dne 10. 12. 2020, sp. zn. 33 Cdo 3126/2020. Konkrétně se jednalo o posouzení, zda je v rozporu s ustanoveními na ochranu spotřebitele sjednat smluvní pokutu ve spotřebitelské smlouvě tak, že její výše je součástí listiny, na níž spotřebitel připojuje svůj podpis, a současně spotřebitel prohlásí a podpisem stvrdí, že se seznámil s obsahem smlouvy a obchodních podmínek, ve kterých je blíže popsána smluvní povinnost, jejíž splnění se smluvní pokutou utvrzuje. Takové ujednání se mělo nacházet na místě, kde jej osoba průměrného rozumu může očekávat (nejednalo se tedy o skryté ujednání), výše smluvní pokuty nebyla nepřiměřeně vysoká a spotřebiteli bylo ujednání rovněž srozumitelným způsobem vysvětleno. Dle názoru dovolatelky poskytly soudy žalovanému coby spotřebiteli nepřiměřenou ochranu do takové míry, že došlo až k potlačení zásady *vigilantibus iura scripta sunt*. Nejvyšší soud nicméně dospěl k závěru, že z posuzovaného ujednání nebylo patrné, „*která nebo které smluvní povinnosti jsou smluvní pokutou utvrzovány, a není z něho ani zjistitelné, jaké znění obchodních podmínek (ke kterému datu) bude v případě porušení smluvní povinnosti použito. Ujednání o smluvní pokutě neobsahuje popis konkrétní povinnosti, jejíž porušení je smluvní pokutou zajišťováno, ale pouze odkaz na obchodní podmínky.*“²¹⁸

Autorka práce se domnívá, že kategorické závěry, dle kterých není možné platně sjednat smluvní pokutu v obchodních podmínkách spotřebitelských smluv, jsou až příliš přísné. Právní řád výslovný zákaz takového způsobu sjednávání smluvní pokuty neobsahuje, a to ani v předchozím ani v aktuálním občanském zákoníku. Výše citovaný nálezn Ústavního soudu svou paušálností přijatých závěrů působil až překvapivě. Dle autorky práce nebylo úmyslem zákonodárců sjednávání smluvní pokuty v obchodních podmínkách spotřebitelských smluv omezit či zcela vyloučit, což mimo jiné vyplývá i ze skutečnosti, že například rozhodčí doložka (kterou Ústavní soud ve výše uvedeném nálezu rovněž zmiňoval jako ujednání, které nesmí být obsaženo v obchodních podmínkách spotřebitelských smluv) je oproti předchozí

²¹⁷ Srov. Rozsudek NS ze dne 28. 3. 2018, sp. zn. 33 ICdo 45/2017.

²¹⁸ Srov. Usnesení NS ze dne 10. 12. 2020, sp. zn. 33 Cdo 3126/2020.

právní úpravě uvedena v § 1814 písm. m) o. z. jako zneužívající ujednání. Rovněž je dle autorky práce jen těžko pochopitelné, proč je v některých případech (například penále v případě jízdy bez platného jízdního dokladu) sjednání takové „smluvní pokuty“ v obchodních podmínkách, respektive v příslušných tarifech dopravců, možné. Ústavní soud tuto výjimku blíže nezdůvodnil a nezabýval se ani tím, že smluvní pokuta může v různých případech plnit odlišné funkce. Otázkou je, zda bude automaticky absolutně neplatná i smluvní pokuta sjednaná v obchodních podmínkách spotřebitelských smluv, která nemá sankční charakter a plní pouze roli paušalizované náhrady škody. Ve spotřebitelských smlouvách se dále vyskytují i jiná sankční ujednání než smluvní pokuta. Často jsou totiž součástí smluvního vztahu různé sazebníky obsahující například poplatky za upomínání, za uskladnění zboží, které si spotřebitel objednal a včas nevyzvednul, či za předčasné ukončení smluvního vztahu, přičemž taková ujednání mají pro spotřebitele taktéž bezesporu sankční charakter. Další otázkou tedy je, zda mají být optikou názoru Ústavního soudu taková ujednání také absolutně neplatná, jelikož nejsou součástí textu samotné smlouvy. Nebo zda se již jedná o tzv. technická a vysvětlující ujednání, která součástí obchodních podmínek být mohou a která Ústavní soud rovněž blíže nespecifikoval.

Otázkou, zda lze v obchodních podmínkách spotřebitelských smluv platně sjednat jinou platební povinnost, než jakou je smluvní pokuta, se zabýval mimo jiné i Okresní soud ve Zlíně ve svém rozsudku ve věci vedené pod sp. zn. 19 C 344/2016. V souzené věci se jednalo o přiznání nároku na zaplacení poplatku za upomínku, která byla obdobně jako smluvní pokuta vázána na porušení určité smluvní povinnosti spotřebitelem. Soud v dané věci dospěl k závěru, že v souladu s ustálenou judikaturou není možné takové platební povinnosti spotřebiteli v obchodních podmínkách ukládat. Soud rovněž zdůraznil, že nelze na jedné straně nepřiznat nárok na zaplacení smluvní pokuty toliko z důvodu jejího sjednání v mimo vlastní text smlouvy a zároveň na druhé straně přiznat nárok na jinou platební povinnost, která má na spotřebitele velmi obdobný negativní dopad.²¹⁹

Je nutné brát v úvahu rovněž skutečnost, že i samotná právní úprava chrání spotřebitele před překvapivými ustanoveními obchodních podmínek, umožňuje kontrolu přiměřenosti smluvní pokuty a že veškerá ujednání spotřebitelských smluv musejí být nutně posuzována i z hlediska jejich případného zneužívajícího charakteru v souladu s § 1813 a 1814 o. z. Dle autorky práce je tak závěr o absolutní neplatnosti ujednání o smluvní pokutě v obchodních podmínkách ve vztazích ze spotřebitelských smluv přinejmenším nadbytečný a

²¹⁹ Srov. Rozsudek OS ve Zlíně ze dne 17. 1. 2017 ve věci vedené pod sp. zn. 19 C 344/2016, dostupný v právním informačním systému ASPI.

rovněž v jeho důsledku vzniká mnoho pochybností. Autorka práce nepopírá ani nezlehčuje skutečnost, že někteří podnikatelé nejednají poctivě a do obchodních podmínek se snaží zakomponovat různá více či méně pro spotřebitele nevýhodná ujednání, o kterých spotřebitel neví a pokud by o nich věděl, tak by s nimi nesouhlasil. Proto je nezbytné posuzovat každý jednotlivý případ individuálně.

Rozhodnutí soudů je vždy nutno chápat především jako reakci na konkrétní situace, kdy navíc Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 11. 11. 2013, sp. zn. I. ÚS 3512/11, reagoval i na skutečnost, že v dané věci nebyl rozsudek nalézacího soudu řádně a dostatečně odůvodněn (i přesto, že se jednalo o zkrácené odůvodnění rozhodnutí v souladu s § 157 odst. 4 o. s. ř.), což mohlo taktéž sehrát svou roli. Závěry soudů lze avšak považovat za určitý apel na podnikatele, aby se spotřebiteli jednali poctivě a nezneužívali obchodní podmínky ke skrývání pro spotřebitele nevýhodných ujednání.

Závěrem lze shrnout, že občanský zákoník spotřebiteli poskytuje ochranu na několika úrovních. Každý je chráněn pomocí § 1753 o. z. před překvapivými ujednáními obchodních podmínek. Slabší stranu dále v případě smluv uzavíraných adhezním způsobem chrání § 1800 odst. 2 o. z. před zvláště nevýhodnými doložkami bez ohledu na to, kde se nacházejí. A spotřebitel je navíc ještě chráněn § 1813 a násl. o. z. před zneužívajícími ujednáními rovněž bez ohledu na to, zda se nacházejí ve smlouvě samotné či v obchodních podmínkách. Je však vyloučeno poskytovat spotřebiteli bezbřehou ochranu a chránit jej před jeho vlastní lehkovážností a nezodpovědností. Pokud byl spotřebitel se zněním a významem obchodních podmínek řádně seznámen a podnikatel jednal v daném případě poctivě, neměly by soudy považovat ujednání o smluvní pokutě automaticky za absolutně neplatné pouze z toho důvodu, že bylo místo přímo do smlouvy samotné umístěno do obchodních podmínek.

Závěr

Pokud vyvstane jakýkoli problém týkající se smluvní pokuty sjednané v rámci spotřebitelské smlouvy, je nejprve zapotřebí určit, zda se opravu jedná o spotřebitelskou smlouvu. Při posuzování, zda se v konkrétním případě jedná o spotřebitelskou smlouvu či nikoli, není nejpodstatnější označení smluvních stran ani případné uvedení identifikačního čísla osoby, avšak je zapotřebí zkoumat, jak se smluvní strany při uzavírání smlouvy chovaly. Tedy zda smluvní strana, kterou pokládáme za spotřebitele, náhodou nejednala v rámci své podnikatelské činnosti. Pokud ano, je aplikace zákonných ustanovení na ochranu spotřebitele vyloučena, avšak stále připadá v úvahu její ochrana jako slabší strany.

Smluvní pokuta posiluje právní postavení věřitele a v daném smluvním vztahu může plnit různé funkce. Primárně se jedná o funkci sankční, preventivní a reparační, avšak lze pojmenovat i funkci nárokově-usnadňující či terminační. V závislosti na využití jednotlivých funkcí a jejich intenzitě lze smluvní pokutu různě modifikovat a přizpůsobit tak potřebám konkrétního případu. Ve spotřebitelských smlouvách převažuje důraz na preventivní funkci a sankční funkce je často ze strany zákonodárce omezována například úpravou její maximální přípustné výše.

Smluvní pokutu lze navázat v podstatě na jakékoli porušení smluvní povinnosti. Problémy mohou nicméně nastat, pokud bude zapotřebí pro vznik práva na zaplacení smluvní pokuty ještě přistoupení nějaké další skutečnosti, například odstoupení od smlouvy. Judikatura byla nejprve ustálena v závěru, že není možné smluvní pokutu sjednat jako podmíněnou, což bylo nakonec překonáno. Smluvní pokutu lze sjednat i pro případ kombinace porušení smluvní povinnosti s nějakou další skutečností. Navázání smluvní pokuty pouze na odstoupení od smlouvy není možné, jelikož se nejedná o porušení smluvní povinnosti, nýbrž o výkon práva, který nelze sankcionovat. Přímo ve spotřebitelských smlouvách judikatura dovodila nepřipustnost ujednání o smluvní pokutě, pokud bude navázáno na využití zákonem stanoveného práva spotřebitele určeného k jeho ochraně.

Oprávnění soudu moderovat smluvní pokutu se netýká již jen obchodněprávních smluvních vztahů, nýbrž představuje obecný soukromoprávní institut. Ve vztazích ze spotřebitelských smluv nicméně nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu moderovat nelze. Judikatura týkající se moderace smluvní pokuty je nicméně využitelná i v případě spotřebitelských smluv, a to za účelem určení, zda je v daném případě sjednaná smluvní pokuta ještě přiměřená či nikoli. Samotná aplikace soudní moderace zaznamenala v nedávné době významnou proměnu, neboť přiměřenost smluvní pokuty je nezbytně posuzovat s ohledem na

okolnosti, za jakých nastalo porušení smluvní povinnosti a v jaké míře se dotklo zájmů věřitele, které měly být smluvní pokutou chráněny. Již se nepřihlíží pouze k okolnostem známým v době sjednávání smluvní pokuty, ale rovněž k okolnostem nastalým později, a to i po porušení smluvní povinnosti, pokud mají v porušení smluvní povinnosti původ a byly předvídatelné.

Smluvní pokuta ve své podstatě představuje paušalizovanou náhradu škody. Občanský zákoník koncipuje smluvní pokutu jako alternativu k zákonné úpravě náhrady škody. Pokud tedy dlužník poruší smluvní povinnost, jež byla utvrzena smluvní pokutou, vznikne věřiteli nárok na zaplacení smluvní pokuty a nikoli již nárok na náhradu skutečné škody a ušlého zisku. Výše skutečně vzniklé škody rovněž představuje spodní limit při moderaci smluvní pokuty. S ohledem na dispozitivní právní úpravu existuje diskuze nad tím, zda lze paušalizovanou náhradu škody vnímat rovněž jako samostatný institut, který by obstál vedle institutu smluvní pokuty. Stávající závěry soudní praxe tomu prozatím nejsou nakloněny.

Při sjednávání smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách je nezbytné respektovat právní úpravu týkající se ochrany spotřebitele. Mezi podstatné náležitosti ujednání o smluvní pokutě náleží určení smluvních stran, jednoznačné označení utvrzované smluvní povinnosti a určení předmětu a výše smluvní pokuty. Stejně podstatné je rovněž jednoznačné sjednání smluvní pokutou utvrzované povinnosti. Smluvní pokutu si mohou sjednat pouze smluvní strany, pokud má v případě porušení smluvní povinnosti ze strany dlužníka věřiteli plnit třetí osoba, bude to sice platné ujednání, avšak nepůjde o smluvní pokutu. Velmi podstatně se do úpravy smluvní pokuty promítla novela občanského zákoníku cílená na předcházení vzniku dětských dluhů, jelikož se nepřihlíží k ujednání, kterým se zavázal k plnění smluvní pokuty nezletilý, který v době takového ujednání nedovršil patnácti let.

Velmi vhodné je za účelem odstranění případných sporů do smlouvy zahrnout rovněž ujednání týkající se splatnosti smluvní pokuty. Právo na zaplacení smluvní pokuty je samostatně existujícím nárokem nikoli příslušenstvím pohledávky, proto se neuplatní jednotný režim splatnosti. Zákon výslovně splatnost smluvní pokuty neupravuje, a tak se uplatní obecná pravidla týkající se splatnosti dluhu, resp. času plnění. To by pro dlužníka mohlo být velmi nevýhodné, neboť by věřitel při absenci smluvního ujednání mohl požadovat uhrazení smluvní pokuty v zásadě ihned poté, kdy mu na její zaplacení vznikl nárok. Výzva k zaplacení smluvní pokuty rovněž není upravena a může být učiněna jakoukoliv formou, například může být učiněna i během soudního jednání. Splatnost smluvní pokuty avšak nenastává okamžitě, jelikož dlužník nemůže být ochuzen o tzv. lhůtu „bez zbytečného odkladu.“ Taková lhůta je neurčitá a bude se lišit případ od případu, a proto je vhodné i ji upravit předem ve smlouvě. Délka lhůty by měla představovat takový časový úsek, který bude poskytovat dostatek času pro reálnou

možnost dosažení řádného splnění dluhu vzhledem k obvyklému chodu věci za rozumně očekávaných podmínek, a zejména za předpokladu poctivého a zodpovědného přístupu dlužníka. Právo učinit výzvu k zaplacení smluvní pokuty dle některých názorů rovněž podléhá promlčení, což ovšem není dle autorky práce jednoznačné a proto by pro větší míru jistoty bylo vhodné doplnit znění zákona tak, aby tato výzva byla v zákoně přímo upravena a ve smyslu § 611 o. z. o ní zákon rovněž stanovil, že podléhá promlčení.

Občanský zákoník rovněž ani neobsahuje výslovnou úpravu promlčení práva na zaplacení smluvní pokuty. Využije se tak obecná právní úprava, přičemž v případě spotřebitelských smluv se nebude přihlížet k ujednání, ve kterém bude kratší nebo delší promlčecí lhůta ujednána v neprospěch spotřebitele. Důležitým aspektem bude nicméně stanovení počátku běhu promlčecí lhůty a zodpovězení, zda je pro její běh podstatnější okamžik vzniku práva na zaplacení smluvní pokuty, tj. porušení smluvní povinnosti, či splatnost smluvní pokuty, tj. uplynutí lhůty po výzvě věřitele. Dle autorky práce by v tomto směru měla být rozhodující právě až splatnost smluvní pokuty. Co se týká promlčení smluvní pokuty sjednané procentní sazbou v případě, že porušení již promlčené utvrzované smluvní povinnosti nadále trvá, je autorka práce toho názoru, že úspěšné uplatnění námitky promlčení práva utvrzeného smluvní pokutou nevyklučuje, aby se věřitel domohl zaplacení smluvní pokuty vzniklé před promlčením tohoto práva.

Neplatné bude takové sjednání smluvní pokuty, které bude navázáno na neplatně sjednanou či absentující utvrzovanou smluvní povinnost či bude v rozporu s požadavky kladenými na spotřebitelské smlouvy. Ujednání o smluvní pokutě musí být rovněž dostatečně určité a srozumitelné, avšak navázání smluvní pokuty na porušení jakékoli povinnosti vyplývající ze smlouvy již není považováno za neurčité. Jakékoli sdělení (nikoli pouze právní jednání) spotřebiteli nicméně podléhá přísnějšímu režimu, jelikož musí být učiněno jasně a srozumitelně v jazyce, ve kterém je uzavírána smlouva. K řádnému sjednání smluvní pokuty ve spotřebitelské smlouvě, co do otázky určitosti, je nezbytné, aby si smluvní strany jednoznačně sjednaly výši smluvní pokuty nebo alespoň způsob, jakým se výše smluvní pokuty určí, a zejména jakou smluvní povinnost či více smluvních povinností má smluvní pokuta utvrzovat.

Stanovení výše smluvní pokuty je zásadně zcela na úvaze smluvních stran, avšak existují určité limity, a to zejména v případě spotřebitelských smluv. V praxi se můžeme setkat zásadně se dvěma základními variantami smluvní pokuty v případě její peněžité podoby, a to se smluvní pokutou představující pevnou částku a se smluvní pokutou v podobě opakujícího se plnění narůstajícího v čase. Obě varianty lze rovněž libovolně kombinovat. Za účelem předcházení sporných situací je vhodné do ujednání o smluvní pokutě začlenit dovětek, zda sjednaná výše

smluvní pokuty bude či nebude ovlivněna případnou částečnou úhradou ze strany dlužníka, a to například při výpočtu smluvní pokuty za pomocí sjednané ceny. Při sjednávání způsobu určení smluvní pokuty je namístě si uvědomit odlišné motivační působení jednorázové a opakující se smluvní pokuty. Pokud je smluvní pokuta stanovena paušální částkou navázanou na vznik prodlení, motivuje dlužníka k řádnému a hlavně včasnému plnění, tj. k plnění ve sjednaném termínu. Naopak již nemotivuje dlužníka k co nejkratšímu ukončení prodlení. Přesně naopak tomu bude v případě sjednání smluvní pokuty narůstající v čase.

Absolutní výše smluvní pokuty není obecně omezena, což ovšem neznamená, že neexistují žádné limity. Limitaci maximální výše smluvní pokuty můžeme nalézt například přímo v zákoně, konkrétně se jedná o smluvní pokutu sjednanou v nájemních smlouvách či spotřebitelských úvěrech. Přiměřeností výše smluvní pokuty se rovněž zabývá velmi bohatá rozhodovací praxe, přičemž dodnes přetrvává mýtus, že nejvyšší přípustná výše smluvní pokuty je maximálně v sazbě 0,5 % z dlužné částky denně. Rozhodnutí, zda je v konkrétním případě smluvní pokuta přiměřená či nepřiměřená, závisí vždy pouze na uvážení soudu, které je založeno na posouzení okolností konkrétního případu. Právě při zkoumání přiměřenosti výše smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách je využitelná judikatura týkající se moderace smluvní pokuty, která v nedávné době zaznamenala významnou proměnu.

Možnost sjednání smluvní pokuty v obchodních podmínkách ve vztazích ze spotřebitelských smluv již dlouhou dobu přináší řadu pochybností. Od nálezu Ústavního soudu z konce roku 2013 stále panuje přesvědčení, že smluvní pokutu takto nelze platně sjednat. K tomuto závěru Ústavního soudu se přidala celá řada soudních rozhodnutí, což by mohlo vést k závěru o absolutní neplatnosti sjednání smluvní pokuty v obchodních podmínkách ve vztazích ze spotřebitelských smluv. Výjimečně se daly nalézt nesouhlasné názory a nad touto problematikou se stále vede diskuse. Autorka práce se domnívá, že kategorické závěry, dle kterých není možné platně sjednat smluvní pokutu v obchodních podmínkách spotřebitelských smluv, jsou až příliš přísné. Není možné poskytovat spotřebiteli bezbřehou ochranu a ani jej chránit před jeho vlastní lehkovážností a nezodpovědností. Pokud byl spotřebitel se zněním a významem obchodních podmínek řádně seznámen a podnikatel jednal v daném případě poctivě, neměly by soudy považovat ujednání o smluvní pokutě automaticky za absolutně neplatné pouze z toho důvodu, že bylo místo přímo do smlouvy samotné umístěno do obchodních podmínek.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

BEJČEK, J. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia. ISBN 978-80-210-8185-7.

BEJČEK, J.; KOTÁSEK, J.; PŘÍKAZSKÁ, M. a kolektiv. *Obchodní podmínky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016. Spisy Právnické fakulty MU. Řada teoretická, Edice Scientia, sv. č. 574. ISBN 978-80-210-8424-7.

ČERNÁ, S., ŠTENGLOVÁ, I., PELIKÁNOVÁ, I., DĚDIČ, J. a kolektiv. *Obchodní právo – podnikatel, podnikání, závazky s účastí podnikatele*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7552-333-4.

HORÁK, P. *Přehled judikatury ve věcech smluvní pokuty: (s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. Judikatura (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-330-2.

HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721-2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-535-0.

HULVA, T. *Ochrana spotřebitele*. Praha: ASPI, 2005. Právní rukověť (ASPI). ISBN 80-7357-064-5.

LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-529-9.

LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-535-0.

MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117*. Praha: Leges, 2013, ISBN 978-80-87576-73-1.

MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1.

ONDŘEJ, J. *Spotřebitelské smlouvy a ochrana spotřebitele: ekonomické, právní a sociální aspekty*. Praha: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-446-9.

PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-538-0.

PELIKÁN, M. *Zajištění a utvrzení dluhu v praxi*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-192-7.

PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. ISBN 978-80-7400-653-1.

SELUCKÁ, M., VEVERKOVÁ, S. a kol.: *Obchodní podmínky ve vztazích B2C*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-293-6.

SELUCKÁ, M. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. V Praze: C.H. Beck, 2008. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-037-9.

SLANINA, J. *Zákon o spotřebitelském úvěru: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2017. Beckova

edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-645-6.

ŠILHÁN, J. *Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-544-2.

ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-638-9.

ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-638-9.

TINTĚRA, T.: *Smluvní pokuta v ČR a Evropě*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-095-6

VÍTOVÁ, B. *Nepřiměřená ujednání ve spotřebitelských smlouvách po rekodifikaci soukromého práva*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-491-0.

VÍTOVÁ, B. *Zákon o ochraně spotřebitele. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016. ISBN 978-80-7478-984-7.

Seznam použitých právních předpisů

Česká republika:

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013

Zákon č. 64/1986 Sb., o České obchodní inspekci, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 526/1990 Sb., o cenách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013

Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 266/1994 Sb., o dráhách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Nařízení vlády č. 351/2013 Sb., kterým se určuje výše úroků z prodlení a nákladů spojených s uplatněním pohledávky, určuje odměna likvidátora, likvidačního správce a člena orgánu právnické osoby jmenovaného soudem a upravují některé otázky Obchodního věstníku, veřejných rejstříků právnických a fyzických osob a evidence svěrenských fondů a evidence údajů o skutečných majitelích

Zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 370/2017 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů

Evropská unie:

Směrnice Rady č. 93/13/EHS ze dne 5. 4. 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/6/ES ze dne 16. 2. 1998 o ochraně spotřebitelů při označování cen výrobků nabízených spotřebiteli

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU ze dne 25. 10. 2011 o právech spotřebitelů, kterou se mění směrnice Rady 93/13/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES a zrušuje směrnice Rady 85/577/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES Směrnice Rady č. 93/13/EHS ze dne 5. 4. 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. 4. 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů)

Listina základních práv Evropské unie (2016/C 202/02)

Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/1828 ze dne 25. listopadu 2020 o

zástupných žalobách na ochranu kolektivních zájmů spotřebitelů a o zrušení směrnice 2009/22/ES, směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU ze dne 25. října 2011 o právech spotřebitelů, kterou se mění směrnice Rady 93/13/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES a zrušuje směrnice Rady 85/577/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES, směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/6/ES ze dne 16. února 1998 o ochraně spotřebitelů při označování cen výrobků nabízených spotřebiteli, směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/771 ze dne 20. května 2019 o některých aspektech smluv o prodeji zboží, o změně nařízení (EU) 2017/2394 a směrnice 2009/22/ES a o zrušení směrnice 1999/44/ES

Ostatní:

Bürgerliches Gesetzbuch

Bundesgesetz mit dem Bestimmungen zum Schutz der Verbraucher

Codice civile

Code civil

Seznam použité judikatury

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 4. 1996, sp. zn. 3 Cdon 1032/96

Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 13. 3. 1997, sp. zn. 8 Co 2675/96

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 1998, sp. zn. 3 Cdon 1398/96

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 3. 1999, sp. zn. 25 Cdo 119/99

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 22. 4. 1999 sp. zn. C-423/97

Nález Ústavního soudu ze dne 11. 10. 1999, sp. zn. IV. ÚS 276/99

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2000, sp. zn. 20 Cdo 2018/98

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2000, sp. zn. 25 Cdo 2577/98

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 4. 2001, sp. zn. 29 Cdo 1583/2000

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 22. 11. 2001, sp. zn. C-541/99 a C-542/99

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2002, sp. zn. 33 Odo 771/2001

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2002, sp. zn. 29 Odo 426/2001

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 3. 2003, sp. zn. 28 Cdo 443/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2003, sp. zn. 33 Odo 518/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 3. 2004, sp. zn. 32 Odo 1172/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2004, sp. zn. 33 Odo 111/2004

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 10. 2004, sp. zn. 33 Odo 813/2002

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2004, sp. zn. 32 Odo 1113/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 2005, sp. zn. 32 Odo 400/2004

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 20. 1. 2005 sp. zn. C-464/01

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 5. 2005, sp. zn. 33 Odo 457/2004

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2006, sp. zn. 33 Odo 469/2006

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2006, sp. zn. 33 Odo 810/2006

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2006, sp. zn. 32 Odo 1007/2006

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2006, sp. zn. 32 Odo 475/2005

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2006, sp. zn. 32 Odo 473/2005

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2007, sp. zn. 33 Odo 236/2005

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 5. 2007, sp. zn. 32 Odo 202/2006

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2007, sp. zn. 33 Odo 438/2005
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 10. 2007, sp. zn. 28 Cdo 3113/2007
Nález Ústavního soudu ze dne 6. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 3/06
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2007, sp. zn. 32 Odo 1085/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 1. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3853/2007
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2008, sp. zn. 32 Odo 852/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 7. 2008, sp. zn. 33 Odo 846/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2008, sp. zn. 32 Cdo 815/2007
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3171/2008
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 3. 2009, sp. zn. 23 Cdo 5143/2008
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 5. 2009, sp. zn. 23 Cdo 485/2009
Nález Ústavního soudu ze dne 15. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 342/09
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 10. 2009, sp. zn. 31 Cdo 2707/2007
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 11. 2009, sp. zn. 21 Cdo 4956/2007
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 3. 2010, sp. zn. 33 Cdo 466/2008
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2010, sp. zn. 23 Cdo 231/2010
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 6. 2010, sp. zn. 23 Cdo 5280/2009
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2010, sp. zn. 23 Cdo 1201/2009
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 2010, sp. zn. 33 Cdo 498/2009
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 9. 2010, sp. zn. 33 Cdo 4601/2008
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 2010, sp. zn. 33 Cdo 1272/2009
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2010, sp. zn. 23 Cdo 1253/2008
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 12. 2010, sp. zn. 23 Cdo 4119/2007
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 1. 2011, sp. zn. 23 Cdo 2575/2010
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2011, sp. zn. 33 Cdo 2637/2008
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2011, sp. zn. 23 Cdo 4799/2010
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2011, sp. zn. 23 Cdo 3404/2008
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. 33 Cdo 1216/2010
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 2011, sp. zn. 23 Cdo 1599/2010

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2011, sp. zn. 32 Cdo 4469/2010
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 2011, sp. zn. 28 Cdo 2720/2011
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2011, sp. zn. 32 Cdo 4859/2009
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2011, sp. zn. 23 Cdo 3854/2011
Nález Ústavního soudu ze dne 10. 1. 2012, sp. zn. I. ÚS 1930/11
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2012, sp. zn. 33 Cdo 4025/2011
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 3. 2012, sp. zn. 23 Cdo 4281/2011
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2012, sp. zn. 32 Cdo 4920/2010
Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 14. 6. 2012, sp. zn. C-618/10
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 6. 2012, sp. zn. 32 Cdo 493/2011
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 6. 2012, sp. zn. 29 Cdo 1734/2012
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3667/2010
Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 14. 3. 2013, sp. zn. C-415/11
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne NS ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. 32 Cdo 973/2012
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 6. 2013, sp. zn. 26 Cdo 1221/2013
Nález Ústavního soudu ze dne 11. 11. 2013, sp. zn. I. ÚS 3512/11
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 12. 2013, sp. zn. 32 Cdo 2484/2012
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2014, sp. zn. 23 Cdo 1835/2012
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 23. 10. 2014, č. j. 7 As 110/2014-52
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 3. 2015, sp. zn. 28 Cdo 3251/2014
Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 26. 3. 2015, č. j. 42 Icm 1447/2014-67
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 5. 2015, sp. zn. 23 Cdo 554/2015
Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 21. 4. 2016, sp. zn. C-377/14
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2016, sp. zn. 33 Cdo 5688/2015
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 2016, sp. zn. 31 Cdo 2674/2014
Rozsudek Okresního soudu ve Zlíně ze dne 17. 1. 2017, sp. zn. 19 C 344/2016
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 1. 2017, sp. zn. 23 Cdo 5068/2014
Nález Ústavního soudu ze dne 24. 1. 2017, sp. zn. III. ÚS 1293/16
Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 26. 1. 2017, sp. zn. C-421/14

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 32 ICdo 86/2015
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 23 ICdo 22/2015
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2018, sp. zn. 28 Cdo 5089/2017
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2018, sp. zn. 33 ICdo 45/2017
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2018, sp. zn. 31 Cdo 927/2016
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 4. 2018, sp. zn. 32 Odo 5234/2016
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2018, sp. zn. 29 ICdo 72/2016
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 12. 2018, sp. zn. 33 Cdo 5942/2017
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 3. 2019, sp. zn. 33 Cdo 5377/2017
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 2019, sp. zn. 23 Cdo 2615/2017
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 6. 2019, sp. zn. 33 Cdo 4156/2017
Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 17. 9. 2019, sp. zn. 69 Co 77/2019
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2019, sp. zn. 23 Cdo 1192/2019
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2019, sp. zn. 26 Cdo 3607/2019
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2020, sp. zn. 26 Cdo 3721/2019
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 9. 2020, sp. zn. 32 Cdo 1490/2019
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 11. 2020, sp. zn. 20 Cdo 2834/2020
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2020, sp. zn. 26 Cdo 2209/2020
Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 14. 1. 2021, č. j. 176 ICm 1507/2018-51
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 2021, sp. zn. 33 Cdo 158/2021
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. 23 ICdo 56/2019
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2021, sp. zn. 33 Cdo 3249/2019
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2021, sp. zn. 33 Cdo 1069/2021
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 2. 2022, sp. zn. 33 Cdo 3208/2021
Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 25. 8. 2022, č. j. 15 A 140/2019-148
Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 31. 8. 2022, č. j. 30 A 33/2021-57
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2022, sp. zn. 29 ICdo 142/2021
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 12. 2020, sp. zn. 33 Cdo 3126/2020
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022

Seznam ostatních zdrojů

BELÁKOVÁ, Z. Užití tzv. obchodních podmínek ve vztazích ze spotřebitelských smluv. Praha, 2020. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra obchodního práva. Vedoucí práce Patěk, D.

COUFALÍK, P. Všeobecné obchodní podmínky ve vztazích se spotřebiteli. Právní rozhledy. 2014, č. 20, s. 690. ISSN 1210-6410.

ČTK. Spotřebitelský kodex nebude. Ministerstvo průmyslu přípravu nového zákona po dvou letech zastavilo [online]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ministerstvo-prumyslu-a-obchodu-spotrebitelsky-kodex-zakon-ochrana-spotrebitelu_1901150855_och

HANDLAR, J. Promlčení práv, jejichž splatnost nastává na výzvu věřitele. Právní rozhledy, 2011, roč. 19, č. 19

HULMÁK, M., BEZOUŠKA, P. Obchodní podmínky, smluvní pokuty a jiná ujednání. Právní rozhledy. 2018, č. 1, s. 7-11 [online]. Dostupné z: beck-online.cz.

JANOŠEK, V. Absolutní zákaz smluvních pokut v obchodních podmínkách spotřebitelských smluv. Opravdu? [online]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/absolutni-zakaz-smluvnich-pokut-v-obchodnich-podminkach-spotrebitelskych-smluv-opravdu-107061.html>.

JANOŠEK, V. Ještě jednou k zakazu umístění smluvních pokut v obchodních podmínkách spotřebitelských smluv [online]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/jeste-jednou-k-zakazu-umisteni-smluvnich-pokut-v-obchodnich-podminkach-spotrebitelskych-smluv-107934.html>.

KROPÁČEK, P. Spotřebitelský kodex [online]. [cit. dne 23. 5. 2021]. Dostupné z: <https://pravopropodnikatele.cz/spotrebitelsky-kodex-2/>

OVEČKOVÁ, O. Zmluvná pokuta. 2. vydání. Bratislava: Iura Edition, 2011, 353 s.

PATĚK, D. Paušalizovaná náhrada škody a smluvní pokuta. Právní rozhledy, 2017, č. 21

PATĚK, D. Osud smluvní pokuty při cesi zajištěné pohledávky (aneb k akcesoritě smluvní pokuty). Právní rozhledy, 2008, č. 8

PELIKÁN, M. Zajištění a utvrzení dluhu v praxi. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017.

SLOVÁČEK, J.; PROVAZNÍK, J. K některým otázkám promlčení smluvní pokuty a úroku z prodlení podle staré a nové úpravy. Právní rozhledy, 2013, č. 20.

Společné stanovisko spotřebitelských organizací a SOCR k věcnému návrhu zákona o ochraně spotřebitele [online]. Dostupné z: <https://spotrebitelskeforum.cz/cs/2019/01/06/spolecne-stanovisko-spotrebitelskych-organizaci-a-socr-k-vecnemu-navrhu-zakona-o-ochrane-spotrebitele/>

Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz.

Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 374/2022 Sb., kterým se mění zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, č. 374/2022 Dz).

Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 192/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, č. 192/2021 Dz.

Seznam použitých zkratk

BGB – Bürgerliches Gesetzbuch

ČR – Česká republika

EU – Evropská unie

KS – Krajský soud

MS – Městský soud

NS – Nejvyšší soud ČR

NSS – Nejvyšší správní soud ČR

o. z. i občanský zákoník – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

obch. zák. i obchodní zákoník – zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013

OS – Okresní soud

o. s. ř. – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

SDEU – Soudní dvůr Evropské unie

obč. zák. i občanský zákoník z roku 1964 – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013

ÚS – Ústavní soud ČR

VS – Vrchní soud

Zákon o ochraně spotřebitele – zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o spotřebitelském úvěru – zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o platebním styku – zákon č. 370/2017 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů

Zákoník práce – zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

Smluvní pokuta ve spotřebitelských smlouvách

Abstrakt

Tématem rigorózní práce je smluvní pokuta ve spotřebitelských smlouvách, přičemž tato problematika je velmi aktuální, neboť spadá do právní oblasti ochrany spotřebitele, která patří k současným nejmodernějším trendům soukromého práva. Cílem práce je zejména zodpovědět, jaká jsou specifika využití institutu smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách, analyzovat problematiku sjednávání smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách a její přípustné výše. Dále se autorka práce zaměří na možnost moderovat nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu ve spotřebitelských smlouvách a možnost sjednání smluvní pokuty v rámci obchodních podmínek spotřebitelských smluv. V neposlední řadě autorka práce hodlá analyzovat problematiku splatnosti a promlčení práva na zaplacení smluvní pokuty.

První kapitola se zabývá funkcemi smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách a obsahuje stručný rozbor jednotlivých pojmů, které jsou pro tuto rigorózní práci stěžejní. Druhá kapitola je zaměřena na judikaturu týkající se smluvní pokuty. Autorka práce si vybrala dva okruhy, a to možnost podmíněného sjednání smluvní pokuty a moderaci smluvní pokuty a její přípustnost ve spotřebitelských smlouvách.

Třetí a čtvrtou kapitolu práce autorka považuje za stěžejní. Třetí kapitola se týká samotného sjednání smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách. Podstatnou částí kapitoly jsou náležitosti ujednání o smluvní pokutě a rovněž problematika splatnosti a promlčení práva na zaplacení smluvní pokuty. Čtvrtá, poslední, kapitola je věnována sporným otázkám vztahujícím se ke sjednání smluvní pokuty ve spotřebitelských smlouvách, zejména se jedná o nepřípustnost a neplatnost sjednání smluvní pokuty. Podstatným tématem je určitost ujednání o smluvní pokutě obecně a ve spotřebitelských smlouvách a dále výše smluvní pokuty a její případné omezení vyplývající z právní úpravy ochrany spotřebitele. V závěru poslední kapitoly je analyzována možnost sjednání smluvní pokuty v obchodních podmínkách ve vztazích se spotřebitelských smluv.

Klíčová slova

Spotřebitel, smluvní pokuta, obchodní podmínky.

Contractual penalty in consumer contracts

Abstract

The topic of rigorous work is the contractual penalty in consumer contracts, while this issue is very current, as it falls into the legal area of consumer protection, which belongs to the current most modern trends in private law. The aim of the thesis is to answer, in particular, what are the specifics of the use of the contractual penalty institute in consumer contracts, to analyze the issue of negotiating a contractual penalty in consumer contracts and its permissible amount. Furthermore, the author of the thesis will focus on the possibility of moderating an unreasonably high contractual penalty in consumer contracts and the possibility of negotiating a contractual penalty within the commercial terms of consumer contracts. Last but not least, the author of the thesis intends to analyze the issue of due date and limitation of the right to pay a contractual penalty.

The first chapter deals with the functions of the contractual penalty in consumer contracts and contains a brief analysis of individual terms that are central to this rigorous work. The second chapter is focused on the jurisprudence regarding the contractual penalty. The author of the thesis chose two areas, namely the possibility of conditional negotiation of the contractual penalty and the moderation of the contractual penalty and its admissibility in consumer contracts.

The author considers the third and fourth chapters of the work to be pivotal. The third chapter refers to the very negotiation of contractual penalties in consumer contracts. An essential part of the chapter is the requisites of the agreement on the contractual penalty, as well as the issue of maturity and the statute of limitations of the right to pay the contractual penalty. The fourth and last chapter is devoted to controversial issues related to the negotiation of a contractual penalty in consumer contracts, in particular the inadmissibility and invalidity of the negotiation of a contractual penalty. An essential topic is the certainty of contractual penalties in general and in consumer contracts, as well as the amount of contractual penalties and their possible limitations resulting from consumer protection legislation. At the end of the last chapter, the possibility of negotiating a contractual penalty in commercial terms in relation to consumer contracts is analyzed.

Keywords

Consumer, contractual penalty, commercial terms.